

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Βυζαντινός κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία
Ειδίκευση: Βυζαντινή Ιστορία

Η εγκατάσταση των Γότθων
στη βυζαντινή αυτοκρατορία (4ος-6ος αι.).
Οι επιπτώσεις στη βυζαντινή Πολιτεία και κοινωνία

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γεώργιος Ιωάννης Αντωνόπουλος

Επόπτης καθηγητής: Κατερίνα Νικολάου, Αναπληρώτρια καθηγήτρια

Βαθμολογητές: Τόνια Κιουσοπούλου, Καθηγήτρια

Σοφία Μεργιαλή-Σαχά, Αναπληρώτρια καθηγήτρια

Αθήνα 2021

Εικόνα: Αετόσχημες γοτθικές πόρπες προερχόμενες από βαρβαρικό θησαυρό της Arahidan στην Τρανσυλβανία (5ος-6ος αιώνας)

Πηγή: S. Burda, *Tezaure de aur din România*, Βουκουρέστι 1979, αρ. 121.

Περιεχόμενα

Προλογικό σημείωμα.....	5-6
<i>Εισαγωγή</i>	7-12
Η είσοδος των ξένων στον αυτοκρατορικό στρατό, το νομικό καθεστώς και η ιδιότητα τους.....	13-18

Ενότητα Α΄

Η εγκατάσταση των Γόθων στην αυτοκρατορία

1. Γόθθοι στρατιώτες και στρατιωτικά σώματα στην αυτοκρατορία από τα τέλη του 3ου έως τις αρχές του 4ου αιώνα.....	19-25
2. Η εγκατάσταση των Γόθων στη βυζαντινή επικράτεια την εποχή του Θεοδοσίου Α΄.....	26-39
3. Οι περιπλανήσεις του Αλάριχου στη Βαλκανική και Ιταλία (395-410).....	40-48
4. Η βυζαντινή πολιτική εγκατάστασης και ενσωμάτωσης των Γόθων του Θεοδώριχου Στράβωνα και Θεοδώριχου Αμαλού.....	49-55
5 Η είσοδος των Γόθων στον βυζαντινό στρατό τον 6ο αιώνα	56-60

Ενότητα Β΄

Οι σχέσεις των Γόθων με την Πολιτεία και την κοινωνία

1. Η εικόνα του «άλλου»: Οι Γόθθοι στις βυζαντινές πηγές.....	61-73
2 Όψεις των σχέσεων των γόθων εποίκων με τη βυζαντινή Πολιτεία και την κοινωνία.....	74-84

3 Οι επιδιώξεις των Γόθων για το Βυζάντιο.....	85-94
Συμπεράσματα.....	95-99
Βιβλιογραφία.....	101-125

Προλογικό σημείωμα

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία εκπονήθηκε κατά τη θερινή περίοδο του Ακαδημαϊκού Έτους 2019 - 2020, στο πλαίσιο του προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Βυζαντινός Κόσμος: Ιστορία και Αρχαιολογία» του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Στη μεταπτυχιακή εργασία επιχειρείται η μελέτη του ζητήματος της εγκατάστασης των Γότθων στην αυτοκρατορία κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο, από τις αρχές περίπου του 4ου αιώνα μέχρι και τα μέσα του 6ου αιώνα. Εξετάζονται οι περιοχές όπου εγκαταστάθηκαν, τα κριτήρια επιλογής των περιοχών αυτών, οι επιπτώσεις της ένταξής τους στο βυζαντινό κράτος αλλά και οι ιδεολογικές αντιλήψεις των Βυζαντινών για τους Γότθους.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια και επόπτρια μου κα. Κατερίνα Νικολάου για τη στήριξη και την καθοδήγησή της από τη στιγμή της ένταξής μου στο μεταπτυχιακό μέχρι και το στάδιο εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Οι υποδείξεις και επισημάνσεις της ως προς τη διαχείριση του υλικού και τη διαπραγμάτευση του θέματος με βοήθησαν να ολοκληρώσω την εργασία. Την ευχαριστώ επίσης για την αμέριστη εμπιστοσύνη που μου έδειξε αυτά τα δύο χρόνια.

Επιπροσθέτως, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς τις ομότιμες καθηγήτριες της Βυζαντινής Ιστορίας κα. Ειρήνη Χρήστου, κα. Αθηνά Κόλια - Δερμιτζάκη, κα. Τριανταφυλλίτσα Μανιάτη-Κοκκίνη, την Ανπλ. Καθηγήτρια Ιστορίας του Βυζαντινού Κράτους κα. Σοφία Μεργιαλή-Σαχά, την Καθηγήτρια Βυζαντινής Ιστορίας κα. Τόνια Κιουσοπούλου, καθώς επίσης την κα. Μαρία Λεοντσίνη ερευνήτρια του *Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών του Ινστιτούτου Βυζαντινών Ερευνών* και τον Αναπλ. Καθηγητή Αρχαίας Ιστορίας, κ. Νικόλαο Γιαννακόπουλο για τις πολύτιμες γνώσεις που μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια των μαθημάτων του μεταπτυχιακού προγράμματος του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ.

Επίσης, θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να αποδώσω στα μέλη του προσωπικού της Βιβλιοθήκης της Φιλοσοφικής Σχολής ΕΚΠΑ, της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής και της Βρετανικής Σχολής Αθηνών για τη βοήθεια και την προθυμία τους για την εύρεση του βιβλιογραφικού υλικού.

Τέλος, θα ήθελα να δώσω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου Κώστα και Ασημίνα-Ιωάννα, στην πολυαγαπημένη μου γιαγιά/μητέρα Ειρήνη, στον παππού μου

Γιώργο, στους φίλους μου Τάσο, Γιάννη, Πέτρο, Αγγελή, Γιώργο Κ., Γιώργο-Νίκο Ι. Χωρίς την ηθική υποστήριξη τους δεν θα μπορούσα να ολοκληρώσω την εργασία. Σε αυτούς αφιερώνω τη μεταπτυχιακή εργασία, καθώς επίσης και στον αγαπημένο μου εκλιπόντα θείο, τον π. Γεώργιο Σκουτέλη.

Εισαγωγή

Η εγκατάσταση των βαρβαρικών φύλων στην αυτοκρατορία συνιστούσε μια πάγια πολιτική του βυζαντινού κράτους κατά την πρώιμη περίοδο, σε μια εποχή που διάφοροι λαοί από τον Βορρά και την Ανατολή περικύκλωναν ασφυκτικά τα σύνορα και εξαπέλυαν επιθέσεις στα εδάφη του¹. Σύμφωνα με τους μελετητές, οι γεωγραφικές περιοχές όπου η κεντρική εξουσία πραγματοποιούσε στρατιωτικές επιχειρήσεις ήταν οι εξής: στην Ανατολή, οι βυζαντινές κτήσεις υφίσταντο τη διαρκή απειλή του οργανωμένου και ισχυρού περσικού κράτους των Σασσανιδών. Οι Πέρσες μαζί με τους άραβες συμμάχους τους διεξήγαγαν πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον του Βυζαντίου, θέλοντας να εισχωρήσουν στις ευρύτερες περιοχές του Καυκάσου, της Μεσοποταμίας και της Συρίας². Στην περιοχή της β. Αφρικής, το βυζαντινό κράτος βρισκόταν αρκετές φορές αντιμέτωπο με τα μαυριτανικά φύλα, τα οποία πραγματοποιούσαν επιδρομές και δημιουργούσαν προβλήματα στην οικονομία και το εμπόριο του βυζαντινού επαρχιακού πληθυσμού³. Σημαντική απειλή συνιστούσαν μεταξύ άλλων και τα βαρβαρικά φύλα που εμφανίστηκαν στα σύνορα του Δούναβη με τις μεγάλες μετακινήσεις λαών τον 4ο και 5ο αιώνα. Οι συχνές επιδρομές τους προκάλούσαν άμεσο αντίκτυπο στη ζωή των βορείων επαρχιών⁴.

Παράλληλα, το Βυζάντιο συμμετείχε ενεργά σε επιθετικές επιχειρήσεις στη Δύση κατά τον 4ο και 5ο αιώνα για την εξουδετέρωση των βαρβαρικών απειλών και την υπεράσπιση των περιοχών του δυτικού τμήματος από τις στάσεις των στρατιωτικών διοικητών⁵, ενώ τον 6ο αιώνα οργάνωσε υπερπόντιες εκστρατείες εναντίον των

---

¹ Την πρωτοβυζαντινή περίοδο, το βυζαντινό κράτος αντιμετώπισε πλήθος αντιπάλων σε πολυμέτωπο αγώνα. Σχετικά με τις εκστρατείες του βυζαντινού κράτους, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 125, 153-154, 157· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 11-13· Burns, *Barbarians*, σελ. 2, 16-20· Σαραντίδης, «Η βυζαντινή πολιτική», σελ. 37· Halshall, *Migration*, σελ. 149-150.

² Για τις σχέσεις των Βυζαντινών με τους Πέρσες, βλ. Dignas-Winter, *Rome and Persia*, σελ. 90, 92· Cameron, *Αυτοκρατορία*, σελ. 149-150, 221· Morrisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 84· Shahid, *BAFIC*, σελ. 26-38.

³ Για τις σχέσεις του Βυζαντίου με τους Μαυριτανούς, βλ. Zacharopoulou, «The Emergence of the State».

⁴ Σχετικά με τις σχέσεις του Βυζαντίου με τους λαούς του κάτω Δούναβη, βλ. ενδεικτικά MacMullen, *Constantine*, σελ. 147· Kulikowski, *Gothic Wars*, σελ. 158-159· Morrisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 111-112.

⁵ Ο Θεοδόσιος Α΄ οργάνωσε στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά των σφετεριστών Μάξιμου και Ευγένιου στη Δύση. Τον 6ο αιώνα η βυζαντινή ηγεσία συμμετείχε ενεργά σε υπερπόντιους κατακτητικούς πολέμους εναντίον των βαρβαρικών βασιλείων στη Δύση και Ανατολή, βλ. Friell-Williams,

βαρβαρικών βασιλείων. Εκτός από τις εξωτερικές απειλές, η βυζαντινή ηγεσία αντιμετώπισε και μεγάλο αριθμό στασιαστικών κινημάτων, τα οποία προκαλούσαν αρκετές αναστατώσεις στο εσωτερικό της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Τα κινήματα αυτά αποτελούνταν είτε από φιλόδοξους στρατιωτικούς διοικητές που αποσκοπούσαν στη διεκδίκηση της εξουσίας είτε από πληθυσμιακές ομάδες που στόχευαν στην ανεξαρτητοποίηση τους⁶.

Συνεπώς, το ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας είχε μεγάλη ανάγκη να προστατέψει τις συνοριακές περιοχές που απειλούνταν συνεχώς αλλά και να ενισχύσει τον αυτοκρατορικό στρατό με πολυάριθμο και έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό. Για τη βέλτιστη διεκπεραίωση του στόχου βασίστηκε στη στρατολόγηση του επαρχιακού πληθυσμού καθώς επίσης και στους εκτός συνόρων εξαρτώμενους από την αυτοκρατορία βαρβαρικούς λαούς⁷. Από τους ξένους λαούς που υπηρέτησαν στον βυζαντινό στρατό σημαντικό ήταν το ποσοστό των πολεμιστών και των στρατιωτικών σωμάτων που προσέφεραν τα βαρβαρικά φύλα του παραδουνάβιου χώρου και συγκεκριμένα το γερμανικό φύλο των Γότθων⁸. Στις πηγές της πρωτοβυζαντινής εποχής κυριαρχεί η παρουσία των γότθων στρατιωτών, οι οποίοι συμμετείχαν σε όλες τις πολεμικές αναμετρήσεις της αυτοκρατορίας από τον 4ο μέχρι και τα μέσα του 6ου αιώνα⁹. Στη μεταπτυχιακή εργασία επιχειρείται η μελέτη του ζητήματος της εγκατάστασης των Γότθων στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο, από την εποχή της μονοκρατορίας του Κωνσταντίνου Α΄ μέχρι και τα μέσα περίπου του 6ου αιώνα με την οριστική κατάρρευση του οστρογοθτικού βασιλείου.

Η εξέταση του ζητήματος της εγκατάστασης των Γότθων στην αυτοκρατορία και της ένταξής τους στον αυτοκρατορικό στρατό έχει απασχολήσει έντονα τη διεθνή και την εγχώρια έρευνα την τελευταία πενήτηκονταετία. Αρκετοί από τους ερευνητές

Theodosius, σελ. 61-63, 134-135· Barker, *Justinian*, σελ. 139-145, 145-157· Haldon, *Πολέμοι*, σελ. 62-68· Pohl, *Barbarian Kingdoms*, σελ. 464-465· Morrisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 105-107.

⁶ Βιβλία σχετικά με τους σφετερισμούς και τις στάσεις που έλαβαν χώρα την εποχή εκείνη, βλ. Omissi, *Emperors and Usurpers*· Kaegi, *Byzantine military unrest, 471-843*.

⁷ Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 11-13· Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του limes», σελ. 32-33· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 125, 153-154, 157· Σαραντίδης, «Η βυζαντινή πολιτική», σελ. 37.

⁸ Η καταγωγή των Γότθων είναι άγνωστη και έχει προκαλέσει μεγάλη συζήτηση μεταξύ των μελετητών. Σύμφωνα με τον θρύλο που παραδίδεται από τον Ιορδάνη τον 6ο αιώνα, οι Γότθοι κατάγονταν από τη Σκανδιναβία, βλ Ιορδάνης, *Getica*, σελ. 55.16-56.3 και σελ. 57.17, 58.15, 60.15. Η μαρτυρία αυτή αμφισβητείται από αρκετούς ερευνητές, επειδή η ιστορία του Ιορδάνη βασίζεται σε αρκετά σημεία σε εκείνη του Κασσιόδωρου που διηγείται την ιστορία της χαρισματικής δυναστείας του Θεοδώριχου Αμαλού. Σχετικά με την αξιοπιστία του κειμένου του Ιορδάνη, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 7-12, 34-67· Goffart, *The Narrators*, σελ. 28-111.

⁹ Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 68-99.

εξέτασαν το καθεστώς υπηρεσίας των Γότθων και γενικά των ξένων στον αυτοκρατορικό στρατό. Χαρακτηριστική είναι η μελέτη του J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops: Army, Church and State in the Age of Arcadius and Chrysostom* και το τρίτομο έργο του A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire 284-602. A Social, Economic and Administrative Survey*. Με τη σειρά τους, ρουμάνοι και γάλλοι αρχαιολόγοι προσπάθησαν, μέσω των αρχαιολογικών καταλοίπων, να εντοπίσουν τις περιοχές της αυτοκρατορίας, όπου οι Γότθοι εγκαταστάθηκαν. Θεμελιώδες παραμένει το έργο του γάλλου αρχαιολόγου M. Kazanski, *Les Goths (Ier-VIe s. ap. J.C.)*, αλλά και κάποια άρθρα, όπως αυτό του V. Ivanišević, «The Danubian Limes of the Diocese of Dacia in the 5th Century, Romania Gothica II» και του P. Špehar, «Danubian limes between Lederata and Aquae during the Migration period». Σημαντικές είναι οι μελέτες των T. S Burns, *Barbarians within the Gates of Rome: A Study of Roman Military Policy and the Barbarians, Ca. 375-425 A.D.* και η διατριβή του E. Χρυσού, *Το Βυζάντιον και οι Γότθοι: συμβολή εις την εξωτερικήν πολιτικήν του Βυζαντίου κατά τον 4 αιώνα*, οι οποίες δίνουν αποσπασματικές πληροφορίες σχετικά με τον τόπο εγκατάστασης των Γότθων του Φριτιγέρνη, Αλάριχου, Θεοδώριχου Αμαλού και Θεοδώριχου Στράβωνα.

Η έρευνα δεν περιορίστηκε μονάχα στην εξέταση των περιοχών όπου οι Γότθοι εγκαταστάθηκαν και στις αρμοδιότητες που οι τελευταίοι είχαν στον αυτοκρατορικό στρατό. Αρκετοί ιστορικοί θέλησαν να σκιαγραφήσουν τις σχέσεις τους με τη βυζαντινή Πολιτεία και κοινωνία, ιδίως στο επίπεδο της καθημερινής ζωής. Γλωσσικές επιμιξίες, επιγαμίες, εμπορικές συναλλαγές, θρησκευτικές και ιδεολογικές αλληλεπιδράσεις είναι ζητήματα, τα οποία έχουν μελετηθεί, αναλυθεί και αξιολογηθεί επιστημονικά. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η μονογραφία του P. J. Heather, *Goths and Romans, 332-489* αλλά και ορισμένα άρθρα, όπως αυτό της Σ. Πατούρας-Σπανού, «Ιεραπόστολοι και ιεράρχες στις όχθες του Δούναβη (4ος αιώνας)», του A. Poulter, «Invisible Goths within and Beyond the Empire», του R. W. Mathisen, «Peregrini, Barbari, and Cives Romani: Concepts of Citizenship and the Legal Identity of Barbarians in the Later Roman και των P. Heather, J. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*.

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στις κατηγορίες των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπλήρωση της εργασίας. Το σύνολο των πληροφοριών για την εγκατάσταση των Γότθων στην αυτοκρατορία αντλήθηκε από τις γραπτές μαρτυρίες των σύγχρονων ή μεταγενέστερων με τα γεγονότα ιστορικών, χρονογράφων,

εκκλησιαστικών, ποιητών και ρητόρων καθώς και από τα επίσημα αυτοκρατορικά έγγραφα, τη νομοθεσία και το παπυρικό υλικό.

Πολύτιμες μαρτυρίες για τους Γότθους παρέχουν οι ελληνικές και λατινικές ιστοριογραφικές και χρονογραφικές πηγές της περιόδου. Για τα γεγονότα του 4ου και την πρώτη δεκαετία του 5ου σημαντικά είναι τα έργα των εθνικών ιστορικών Αμμιανού, Ευνάπιου και Ζώσιμου. Στο έργο του με τίτλο *Res Gestae*, ο Αμμιανός Μαρκελλίνος περιγράφει με λεπτομέρεια τις πολεμικές επιχειρήσεις των Γότθων στη Θράκη κατά τα έτη 376-378¹⁰. Ο Ευνάπιος από τις Σάρδεις στο έργο του *Ιστορία ή μετά Δέξιππον*, το οποίο διασώζεται αποσπασματικά, καλύπτει την περίοδο από τα τέλη του 3ου αιώνα έως και τις αρχές του 5ου και εξιστορεί την εισβολή του γότθου Αλάριχου στην Ελλάδα¹¹. Ο Ζώσιμος στο έργο του με τίτλο *Νέα Ιστορία*, παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για τη δράση των γότθων φοιδεράτων του Αλάριχου και Γαινά¹². Τα έργα των παραπάνω ιστορικών συμπληρώνει ο Μάλχος στο έργο του *Βυζαντιακά* για τις πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις του 5ου αιώνα καθώς και για τη στρατιωτική δράση των γότθων φοιδεράτων του Θεοδώριχου Αμαλού και του Θεοδώριχου Στράβωνα¹³. Επιπλέον, για τις μεταναστεύσεις των γοθικών ομάδων τον 4ο και 5ο αιώνα και τις σχέσεις τους με την αυτοκρατορία θεμελιώδες παραμένει το έργο του γοθικής καταγωγής Ιορδάνη με τίτλο *De origine actibusque Getarum* ή *Getica*. Το έργο αυτό γράφτηκε περίπου το 551 στην αυλή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Α΄ και αποτελεί περίληψη της χαμένης ιστορίας των Γότθων του Κασσιόδωρου, ρωμαίου συγκλητικού στην αυλή του Θεοδώριχου Αμαλού¹⁴.

Από τη συγκεκριμένη εργασία δεν θα μπορούσαν να λείπουν και οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς της πρώιμης βυζαντινής περιόδου. Πολύτιμη πηγή για τα γεγονότα της βασιλείας του Κωνσταντίνου Α΄ και τις σχέσεις του με τους Γότθους αποτελεί η βιογραφία του Κωνσταντίνου με τίτλο *Εἰς τὸν Βίον τοῦ μακαρίου βασιλέως Κωνσταντίνου*, την οποία έγραψε ο Ευσέβιος Καισάρειας. Επιπλέον, οι *Ἐκκλησιαστικές Ἱστορίες* των Σωκράτη Σχολαστικού, Σωζομενού και Φιλοστόργιου παρέχουν γνώσεις για τις σχέσεις του Βυζαντίου με τους Γότθους τον 5ο αιώνα¹⁵. Πέραν αυτών,

¹⁰ Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 102-103.

¹¹ Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*, σελ. 118-119.

¹² Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 133-134· Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*, σελ. 340-349.

¹³ Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 136· Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*, σελ. 324-329.

¹⁴ Goffart, *The Narrators*, σελ. 20-111· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 3-12

¹⁵ Για τον Ευσέβιο Καισάρειας και το έργο του, βλ. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 89-90. Σχετικά με την Εκκλησιαστική Ιστορία του Σωκράτη, βλ. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 124-125. Για την Εκκλησιαστική Ιστορία του Σωζομενού, βλ. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*, σελ. 153-158.

σημαντικές πληροφορίες αντλούνται και από τους δυτικούς εκκλησιαστικούς συγγραφείς και Πατέρες της Εκκλησίας Αυγουστίνο και Ορόσιο. Ο Αυγουστίνος και ο Ορόσιος στα έργα τους με τίτλο *De Civitate Dei* και *Historia Adversus Paganos* αντίστοιχα, πραγματεύονται την εισβολή των Γότθων του Αλάριχου στην Ιταλία στις αρχές του 5ου αιώνα και συγκεκριμένα τη λεηλασία της Ρώμης από τον τελευταίο το 410. Τα παραπάνω κείμενα συνιστούν σημαντικές μαρτυρίες για τις αντιλήψεις των ανθρώπων της εποχής για τους γότθους στρατιώτες του αυτοκρατορικού στρατού¹⁶.

Εκτός από τους ιστορικούς και χρονικογράφους, ο ιστορικός μπορεί να αντλήσει πληροφορίες και από τους ρητορικούς και πανηγυρικούς λόγους της πρώιμης βυζαντινής περιόδου (τέλη 4ου αρχές 5ου αιώνα). Εξέχουσα θέση μεταξύ αυτών κατέχουν οι Θεμίστιος, Συνέσιος και Κλαυδιανός. Ο ρήτορας Θεμίστιος στον 16ο λόγο προς τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Α΄ και τον Στρατηγό Σατουρνίνο αναφέρεται στη βυζαντινογοτθική συνθήκη του 382 και την εγκατάσταση των Γότθων στη Θράκη¹⁷. Στον λόγο του *Περί Βασιλείας*, ο Συνέσιος Κυρήνης εξιστορεί την εξέγερση του Γαϊνά και τη σφαγή των γότθων στρατιωτών του στην Κωνσταντινούπολη το 400¹⁸. Τα ποιήματα του Κλαυδιανού με τίτλο *In Rufinum*, *In Eutropium* και *De Bello Gothico* αποτελούν πολύτιμες μαρτυρίες για τα ταραγμένα γεγονότα της περιόδου 395-404 και την εισβολή του Αλάριχου στην Ιταλία τα έτη 401-402¹⁹.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των σημαντικότερων κειμενικών πηγών, αξίζει να γίνει αναφορά στις δύο νομοθετικές συλλογές, τον Θεοδοσιανό Κώδικα (*Codex Theodosianus*) από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο το 438 και το *Corpus Juris Civilis* Ιουστινιάνειο Κώδικα τον 6ο αιώνα. Η αυτοκρατορική νομοθεσία παρέχει σημαντικά στοιχεία για τη βαρβαρική σύνθεση των φοιδαεραιτικών σωμάτων²⁰. Πολυτιμότερη όμως πηγή για τη δομή, τη διάταξη και σύνθεση των γοθικών μονάδων, τόσο του ανατολικού όσο και του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας αποτελεί το επίσημο αυτοκρατορικό έγγραφο της *Notitia Dignitatum*. Το έγγραφο αυτό περιέχει καταλόγους με όλες τις μονάδες, ντόπιες και ξένες, ανα στρατιωτική διοίκηση του αυτοκρατορικού στρατού. Οι ερευνητές χρονολογούν τους καταλόγους του ανατολικού τμήματος της

Σχετικά με την Εκκλησιαστική Ιστορία του Φιλοστόργιου, βλ. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 126-127.

¹⁶ Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 119-120.

¹⁷ Για το έργο του Θεμίστιου, βλ. Heather-Moncur, *Politics*, σελ. 255-264.

¹⁸ Για το έργο του Συνέσιου Κυρήνης, βλ. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 117-118.

¹⁹ *Ο.π.*, σελ. 117.

²⁰ Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 170-171, 278-279.

αυτοκρατορίας το 395 και του δυτικού το 425²¹. Επιπλέον, οι ελληνικοί αιγυπτιακοί πάπυροι συμπληρώνουν τις γνώσεις του ιστορικού για τα γοθτικά σώματα του βυζαντινού στρατού, τα οποία εγκαταστάθηκαν στις βυζαντινές επαρχίες της Αιγύπτου²².

Τέλος, η επιστήμη της αρχαιολογίας, μέσω των ευρημάτων, επιβεβαιώνει τις πληροφορίες που δίνουν τα κείμενα για την εγκατάσταση των Γόθων στην αυτοκρατορία και τη συμμετοχή τους στον αυτοκρατορικό στρατό. Οι κυριότερες κατηγορίες των υλικών καταλοίπων των Γόθων που καταγράφονται από τους αρχαιολόγους στις συνοριακές περιοχές της βυζαντινής αυτοκρατορίας είναι οι εξής: τα τέχνηρα, ή τεχνουργήματα, δηλαδή όλα τα ανθρωπογενή κινητά αντικείμενα, όπως όπλα, εργαλεία, αγγεία και τα μη κινητά ευρήματα, όπως οι τάφοι²³.

---

²¹ Για τη *Notitia Dignitatum* και τη σημασία της, βλ. ενδεικτικά. *Ο.π.*, τ. III, σελ. 347-380.

²² Βλ. παρακάτω, σελ. 58.

²³ Βλ. ενδεικτικά, Stanev, «Observations», σελ. 73-76.

Η είσοδος των ξένων στον αυτοκρατορικό στρατό, το νομικό καθεστώς και η ιδιότητα τους.

Κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο η κεντρική εξουσία διαπραγματεύτηκε αρκετές φορές με τους λαούς που ζούσαν έξω από τα σύνορα της αυτοκρατορίας στην προσπάθεια της να εξασφαλίσει την ασφάλεια των συνοριακών περιοχών και συνάμα τη στρατιωτική τους συμμετοχή στους αναρίθμητους και αιματηρούς πολέμους της περιόδου²⁴. Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται συνοπτικά οι κυριότερες μορφές στρατολόγησης καθώς και το καθεστώς υπηρεσίας των ξένων στρατιωτών, προκειμένου να καταδειχθεί το θεσμικό πλαίσιο της ένταξης των Γότθων στο Βυζάντιο.

Προτού γίνει η συνοπτική παρουσίαση των κυριότερων τρόπων στρατολόγησης, είναι απαραίτητο να δοθούν ορισμένες επισημάνσεις σχετικά με τις συμφωνίες που πραγματοποιούσε η αυτοκρατορία με τους ξένους. Το κράτος υπέγραφε πολλές φορές επίσημη συμμαχία είτε με τους ξένους λαούς και τα κράτη της περιφέρειας είτε με τις μικρότερες ομάδες προσφύγων που επιθυμούσαν να μετοικήσουν στα εδάφη του²⁵. Αν και οι πηγές είναι ασαφείς σχετικά με τους όρους αυτών των συμφωνιών, εντοπίζεται συχνά ο λατινικός όρος *foedus* ή ο ελληνικός *σπονδαί, συμμαχία*. Οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνταν από τους συγγραφείς της εποχής για να δηλώσουν γενικά την επίσημη συμφωνία του ρωμαϊκού και έπειτα του βυζαντινού κράτους με οποιοδήποτε συμβαλλόμενο μέρος²⁶ είτε πρόκειται για συμφωνία επί ίσοις όροις είτε πρόκειται για συνθήκη που πραγματοποιήθηκε έπειτα από τη στρατιωτική επικράτησή του. Συνεπώς, δήλωναν το σύνολο των ξένων λαών και κρατών που συμμαχούσαν με την αυτοκρατορία, χωρίς οι όροι αυτοί να έχουν οποιαδήποτε τεχνική σημασία.

Με βάση τα παραπάνω διακρίνονται οι κύριες μορφές στρατολόγησης ξένων πολεμιστών στον αυτοκρατορικό στρατό. Η κεντρική εξουσία της αυτοκρατορίας

---

²⁴ Για την είσοδο των ξένων στον βυζαντινό στρατό, βλ. ενδεικτικά Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*.

²⁵ Η εφαρμογή της πολιτικής του εποικισμού εντοπίζεται ήδη από την εποχή της πρώιμης ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο Μάρκος Αυρήλιος (161-180) χορήγησε γαίες στις συνοριακές επαρχίες της Παννονίας, Μοισίας, Δακίας σε μια σειρά από βαρβαρικά φύλα, όπως οι Κουαδοί, οι Βάνδαλοι, οι Μαρκομάννοι κ.α, βλ. *Αυγουσταία Ιστορία*, Μάρκος Αυρήλιος, τ. XXII, σελ. 186, XXIV, σελ. 193. Σχετικά με την εφαρμογή της πολιτικής του εποικισμού από τους ρωμαίους αυτοκράτορες, βλ. Mathisen, «Peregrini», σελ. 1023-4· De Ste-Croix, *Class Struggle*, σελ. 245-249, σελ. 509-518.

²⁶ Για τον όρο *foedus*, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 109-115 και Ο Ίδιος, «Foedera», σελ. 244-5· Chrysos, «Legal Concepts», σελ. 18-19 και Ο Ίδιος, *To Βυζάντιον*, σελ. 55-76· Kulikowski, *Gothic wars*, σελ. 84-6· Macmahon, «The foederati, the phoederati».

φρόντιζε να διατηρήσει τα εδάφη της ακέραια, συνάπτοντας διαφόρων ειδών επίσημες συμμαχίες (*foedera*) με τους γειτονικούς βάρβαρους ηγεμόνες, στους οποίους παραχωρούσε «συμφωνημένους τακτικούς δασμούς» που στις πηγές εμφανίζονται με τον όρο πάκτα. Από τη δική τους πλευρά, οι φύλαρχοι ήταν υποχρεωμένοι να παρέχουν βοηθητικά στρατιωτικά σώματα για τις ανάγκες της αυτοκρατορίας²⁷. Τα ξένα αυτά στρατιωτικά σώματα (*φοιδεράτοι ή ομόσπονδοι*) πληρώνονταν από το αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Μετά την παύση του πολέμου επέστρεφαν στις πατρίδες τους²⁸. Σημαντική ήταν η παρουσία των αρμενικών συμμαχικών στρατευμάτων του βασιλέα της Αρμενίας Αρσάκη Γ΄ κατά την εκστρατεία του Ιουλιανού στην Περσία²⁹, ορισμένων μαυριτανικών φυλών που υπηρέτησαν ως ομόσπονδοι στη δυτική Αφρική κατά τον 4ο και 5ο αιώνα³⁰ καθώς και φράγκων φοιδεράτων, οι οποίοι ζούσαν πέρα από τον ποταμό Ρήνο³¹.

Από το δεύτερο μισό του 4ου αιώνα και ιδιαίτερα μετά τη συνθήκη του 382, ο όρος *foederatus* απέκτησε τεχνικό περιεχόμενο, το οποίο δήλωνε τους ξένους λαούς που εγκαταστάθηκαν στην αυτοκρατορία ύστερα από ειδική συμφωνία των ηγεμόνων τους με το κράτος. Πολύτιμη ήταν η συνδρομή διαφόρων αραβικών νομαδικών φυλών³², αρμενίων σατραπών³³ καθώς και λάζων ηγεμόνων³⁴ στην άμυνα των συνόρων του μεσοποτάμιου και συροπαλαιστινιακού τομέα από τον 4ο έως και τον 6ο αιώνα. Το κράτος παρείχε στους ξένους καλλιεργήσιμες εκτάσεις γης, δώρα, εξοπλισμό, χρήματα

---

²⁷ Για τον βυζαντινό όρο «πάκτον», βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 114-5· Southern-Dixon, *Army*, σελ. 48-9· Fisher, *Between Empires*, σελ. 76-77· Halshall, *Migration*, σελ. 161-2· Gordon, «Subsidies»· Braund, *Rome and the Friendly King*.

²⁸ Macmahon, «The foederati, the phoideratoi», σελ. 9-31· Chrysos, «Legal Concepts», σελ. 18-19· Heather, «Foedera», σελ. 244-245.

²⁹ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXIII.2.2, XXIII.3.5, XXIV.7.8, XXIV.8.6. Σχετικά με την παρουσία των αρμενικών συμμαχικών στρατευμάτων κατά την εκστρατεία του Ιουλιανού στην Περσία, βλ. Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 132.

³⁰ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXIX.5.21, 36. Για το φοιδερατικό καθεστώς υπηρεσίας των Μαυριτανών στη δυτική Αφρική, βλ. Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 59, τ. II, σελ. 651-653· Speidel, *Roman Army*, σελ. 715· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 126.

³¹ *Paneg. Max.* X (II). 10.3-6. Την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου, αρκετοί Φράγκοι είχαν εισχωρήσει στον βυζαντινό στρατό και είχαν καταλάβει υψηλά αξιώματα, βλ. Musset, *Invasions*, σελ. 71-73· Parker, *History*, σελ. 231-232.

³² Αραβικά φύλα συμμετείχαν στην άμυνα του νοτίου τομέα του ανατολικού συνόρου ήδη από το 2ο αι., βλ. Sartre, *Trois Études*, σελ. 25-29· Lee, *Information*, σελ. 52-53· Dignas-Winter, *Rome and Persia*, σελ. 169· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 38-53.

³³ Προκόπιος, *Περι Κτισμάτων*, III.1, σελ. 84.27-86.10. Για τους αρμένιους σατράπες στον βυζαντινό στρατό, βλ. Thomson W., «The Armenia», σελ. 663· Dignas-Winter, *Rome and Persia*, σελ. 185· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 43-44, 55.

³⁴ Σύμφωνα με τον Προκόπιο, οι λαζικές ομόσπονδες μονάδες διέθεταν ένα προνομιακό καθεστώς διότι αν και ήταν υπήκοοι του αυτοκράτορα δεν πλήρωναν φόρους, ούτε συμμετείχαν στις πολεμικές εκστρατείες του. Μοναδική τους υποχρέωση ήταν η φύλαξη των λαζικών περασμάτων στον Κάυκασο από τις ουνικές εισβολές, βλ. Προκόπιος, *Περσικός Πόλεμος*, I.15, σελ. 74.9-21.

και τροφοδοσία (λατ. *annona foederatica*). Παράλληλα, παραχωρούσε στους ξένους ηγεμόνες τα διάσημα της εξουσίας ενώ μερικοί διορίζονταν σε υψηλές θέσεις στον στρατό και στη διοίκηση³⁵.

Μια ακόμη κατηγορία ξένων στρατιωτών ήταν οι *laeti* ή *gentiles*³⁶. Πρόκειται για έναν όρο που στα κείμενα του 4ου αιώνα αφορούσε τις πληθυσμιακές ομάδες (κυρίως προσφυγικοί πληθυσμοί Φράγκων, Αλαμανών), οι οποίες είχαν παραδοθεί στην αυτοκρατορία εθελοντικά και είχαν ζητήσει ως αντάλλαγμα να εγκατασταθούν επίσημα στα εδάφη της (λατ. *receptio*)³⁷. Στη συνέχεια, η κεντρική εξουσία παραχωρούσε στις ομάδες αυτές καλλιεργήσιμες γαίες που αναδεικνύονται με τον όρο *terra laetica*³⁸. Μάλιστα, ορισμένες από αυτές ήταν εγκαταλελειμμένες (*agri deserti*) και δεν εντάσσονταν στους φορολογικούς καταλόγους³⁹. Οι πληθυσμοί αυτοί οργανώθηκαν σε κοινότητες, όπου το κράτος τους επέτρεπε να ζουν με τα δικά τους ήθη και έθιμα. Οι μελετητές έχουν εντοπίσει αρκετές από τις κοινότητες στη Δύση, κυρίως στη Γαλατία και στην Ιταλία, οι οποίες δεν εντάσσονταν στην επαρχιακή διοίκηση αλλά ανατέθηκαν σε ειδικούς κρατικούς αξιωματούχους, τους *praefectus laetorum* ή *praefectus gentilium*. Οι αξιωματούχοι αυτοί υπάγονταν στον *magister peditum praesentalis* στην Ιταλία. Σύμφωνα με τη *Notitia Dignitatum* οι διοικητές ήταν δώδεκα και είχαν την ευθύνη ενός αριθμού ή όλων των κοινοτήτων μιας επαρχίας⁴⁰. Οι *laeti* δεν σχημάτιζαν μια στρατιωτική μονάδα, ήταν κατά κύριο λόγο αγρότες με καθήκον να παρέχουν στην αυτοκρατορία στρατεύσιμους⁴¹. Οι S. Williams και G.

---

³⁵ Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 157-158, τ. II, σελ. 612· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 158-165· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 28, 34-36· Lee, *Information*, σελ. 52-53. Σημαντικές ήταν οι περιπτώσεις των αράβων ηγετών Imru' al-Qays, Μαβία και Ασπεβέτου, τους οποίους ο αυτοκράτορας εγκατέστησε στο Βυζάντιο και αναγνώρισε ως ηγεμόνες των φοιδαρτικών μονάδων, βλ. Sartre, *Trois Études*, σελ. 136-139, 140-144, 149-153· Shahid, *BAFIC*, σελ. 40-49, 62-64 και Ο Ίδιος, *BAFOC*, σελ. 31-53, 501-509.

³⁶ Πληροφορίες για τους *laeti*, *gentiles*, βλ. Mathisen, «Peregrini», σελ. 1021· Σαραντιδής, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 110· Jones, *Empire*, τ. II, σελ. 620· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 12·

³⁷ Ο όρος αυτός αφορούσε αρχικά τους ρωμαίους επαρχιώτες, οι οποίοι είχαν επιστρέψει στην αυτοκρατορία μετά την αιχμαλωσία τους. Αργότερα επεκτάθηκε και στους ξένους πληθυσμούς που είχαν εγκατασταθεί στην αυτοκρατορία. Σχετικά με τον όρο, βλ. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 12· Burg, *Later Empire*, τ. I, σελ. 40· Jones, *Empire*, τ. II, 620· Southern-Dixon, *Army*, σελ. 47-48· Mathisen, «Peregrini», σελ. 1025-1026.

³⁸ Αναφορά στις *terrae laeticae* σε νόμο του αυτοκράτορα του δυτικού τμήματος Ονωρίου προς τον πραιτωριανό έπαρχο της Ιταλίας Μεσσάλα, βλ. *CTh*. 13. 11. 10 (399).

³⁹ Για τον όρο *agri deserti*, βλ. Burns, *Barbarians*, σελ. 13· Mooney, *Gothic Settlement*, σελ. 10, 22-23· Jones, *Empire*, τ. 2, σελ. 620· Grey, «Agri Deserti».

⁴⁰ *Notitia Dignitatum*, σελ. 42.33-44.

⁴¹ *CTh* VII.20.12 (400). Πρόκειται για μια αναφορά σε Αλεμανούς *laeti* σε νόμο του δυτικού αυτοκράτορα Ονωρίου προς τον *magister militum* της Ιταλίας Στηλίωνα το 400· Επιπλέον πληροφορίες για τους *laeti*, βλ. Elton, *Warfare*, σελ. 131· Goldsworthy, *The Complete Roman Army*, σελ. 208.

Friell υποστήριξαν ότι οι *laeti* είχαν το καθεστώς ενός ελεύθερου πολίτη και μπορούσαν να κληροδοτήσουν τις περιουσίες τους στους απογόνους⁴². Οι υποχρεώσεις των *laeti* διακρίνονται μέσα από τον πανηγυρικό λόγο προς τον Κωνσταντίο Α΄ (293-306) που εκφωνήθηκε στην πόλη Τρίερ, το 297/8. Ο ρήτορας συγχαίρει τον αυτοκράτορα, διότι ο τελευταίος παρείχε, μέσω των νικηφόρων εκστρατειών, νέους καλλιεργητές στις ακαλλιεργητες περιοχές της βόρειας Γαλατίας. Οι καλλιεργητές αυτοί ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν φόρους και να υπηρετούν στον στρατό.⁴³

Μία άλλη κατηγορία ξένων στρατιωτών που είχαν εγκατασταθεί στα εδάφη της αυτοκρατορίας ήταν εκείνη των *dediciti*. Ο όρος αυτός δεν υποδήλωνε στρατιωτικές μονάδες⁴⁴ αλλά βαρβαρικά φύλα, τα οποία είχαν ηττηθεί από τον αυτοκρατορικό στρατό και είχαν υποστεί στρατιωτικές ή οικονομικές κυρώσεις. Η κεντρική εξουσία φρόντισε να χωρίσει τους ηττημένους σε μικρές ομάδες και να τους εγκαταστήσει σε μια σειρά από περιοχές, ώστε να μην προκαλέσουν προβλήματα.⁴⁵ Οι ηττημένοι ξένοι μετοικούσαν είτε σε γαίες διαφόρων γαιοκτημόνων ή σε αυτοκρατορικές γαίες με την υποχρέωση να τις καλλιεργούν ως *coloni* και να τις υπερασπίζονται⁴⁶. Σε αντίθεση με τους *laeti*, οι *dediciti* δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα⁴⁷. Διάφορα αλαμανικά και γερμανικά φύλα έγιναν φόρου υποτελείς της αυτοκρατορίας την εποχή του Κωνσταντίου Β΄.⁴⁸

Τέλος, αρκετοί ξένοι από τους λαούς πέρα από τα σύνορα εισήλθαν στην αυτοκρατορική επικράτεια μεμονωμένα ή σε μικρές ομάδες και υπηρέτησαν στον αυτοκρατορικό στρατό εθελοντικά, επιθυμώντας να επωφεληθούν από τα έσοδα που θα τους παρείχε ο στρατός⁴⁹. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν οι φράγκοι, αλανοί, ούννοι και γέπιδες στρατιώτες στις συνοριακές μονάδες του Δούναβη και του Ρήνου κατά τον 4ο, 5ο και 6ο αιώνα αντίστοιχα⁵⁰. Επιπλέον, ορισμένοι ξένοι κατέφυγαν στην αυτοκρατορία ως εξόριστοι για να σωθούν από τις κακουχίες, την ανασφάλεια, την

---

⁴² Williams-Friell, *Theodosius*, σελ. 74· Mathisen, «Peregrini», σελ. 1032.

⁴³ *Pan. Lat.*, VIII. 5. 21.1. Σχετικά με το κείμενο, βλ. Nixon-Rodgers, *In Praise of Later Roman Emperors*, σελ. 105. Το περιστατικό αυτό επιβεβαιώνεται και από ένα χρυσό μενταγιόν που απεικονίζει βαρβαρικές οικογένειες να διασχίζουν τον ποταμό Ρήνο και να εισέρχονται στην αυτοκρατορία, βλ. Froehner, *Les Médaillons*, σελ. 259.

⁴⁴ Burns, *Barbarians*, σελ. 12-13.

⁴⁵ Williams-Friell, *Theodosius*, σελ. 73· Elton, *Warfare*, σελ. 135.

⁴⁶ *Pan. Lat.* IV (viii). 8. 4, 9.1-4. Ο όρος *colonus* δήλωνε τους αγρότες, οι οποίοι ήταν δεμένοι με τη γη ενός μεγάλου γαιοκτήμονα και δεν μπορούσαν να την εγκαταλείψουν, βλ. Λούγγης, *Ιουστινιανός*, σελ. 65-81.

⁴⁷ *Cth* VII.13.16 (406).

⁴⁸ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, 20.4, σελ. 17-29.

⁴⁹ Elton, *Warfare*, σελ. 134-135.

⁵⁰ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 68-126.

εξαθλίωση και τους διωγμούς που υφίσταντο στην πατρίδα τους. Στα άτομα αυτά συγκαταλέγονται διάφοροι ξένοι σασσανίδες πρίγκιπες, όπως ο Ορμισδάς, ο Βαρζιμέρης, ο Καβάδης μαζί με τους ακολούθους τους⁵¹ καθώς επίσης άραβες και ούννοι πολέμαρχοι, όπως ο άραβας φύλαρχος Αμορκέσος⁵² και οι γιοί του Αττίλα μετά την πτώση της ουννικής αυτοκρατορίας⁵³.

Το καθεστώς υπηρεσίας των ξένων στρατευμάτων ποίκιλε ανάλογα με τους όρους της εκάστοτε συμφωνίας. Οι ξένοι που εγκαταστάθηκαν στην αυτοκρατορία υπό το καθεστώς των *laeti*, των *dediciti* ή ως εθελοντές, εντάχθηκαν είτε μεμονωμένα ή μαζικά στις τακτικές μονάδες του αυτοκρατορικού στρατού⁵⁴. Μονάδες *laeti* συμμετείχαν στον στρατό του Διοκλητιανού καθώς επίσης και στην ανακτορική φρουρά του Κωνσταντίνου Α΄⁵⁵. Στον αντίποδα, οι φοιδεράτοι υπηρέτησαν στον αυτοκρατορικό στρατό προσωρινά ως επικουρικά σώματα, με δικό τους σπλισμό,

---

⁵¹ Προκόπιος, *Γοτθικός Πόλεμος*, VIII.26, σελ. 631.20-632.1· Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XVI.10.16, XXIV.1.2, XXIV.2.4· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, II.27.1-4, III.13.3, III.15.4-6, III.29.2. Για τον Ορμισδά βλ. *PLRE*, «Hormisdas 2», τ. I, σελ. 443, «Barzimeres», τ. I, σελ. 148· Λουγγής, *Ιουστινιανός*, σελ. 323.

⁵² Για τον Αμορκέσο, βλ. Sartre, *Trois Études* σελ. 154-155· Hoyland, *Arabia*, σελ. 80· Πατούρα-Σπανού, *Χριστιανισμός*, σελ. 182-185.

⁵³ Ο Ιορδάνης (*Getica*, L-LI. 264-7, σελ. 126-7) περιγράφει την κατανομή των εδαφών ως εξής: ο Hernal, γιος του Αττίλα, επικεφαλής ομάδας Ούννων κατέλαβε τη βορειοανατολική περιοχή της Μικράς Σκυθίας. Οι αδελφοί του Emnetzur και Ultindur πήραν τις πόλεις Utus, Oescus και Almus της Παρόχθιας Δακίας.

⁵⁴ Ο πρωτοβυζαντινός στρατός χωριζόταν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, στον κινητό και συνοριακό στρατό. Ο αυτοκράτορας χρησιμοποιούσε τον κινητό στρατό/στρατό κρούσης, όταν πραγματοποιούσε ευρείας έκτασης εκστρατείες ή αντιμετώπιζε εξωτερικές απειλές. Μετά τους εμφυλίους πολέμους στα τέλη της Τετραρχίας του Διοκλητιανού, ο κινητός στρατός σχημάτιζε ομοιόμορφο σώμα υπό τη διοίκηση του αυτοκράτορα, αλλά στα τέλη της βασιλείας του Κωνσταντίνου Α΄ την ηγεσία τη μοιράζονταν δύο ανώτεροι αξιωματούχοι, ο *magister equitum* (στρατηγός το ιππικού) και ο *magister peditum* (στρατηγός του πεζικού). Ο στρατός αυτός περιλάμβανε τα επίλεκτα τμήματα των λεγεώνων *commitatenses*, *vexillationes* ιππικού και μονάδες πεζικού *pseudocommitatenses*. Στα τέλη του 4ου αιώνα, ο Θεοδόσιος Α΄ χώρισε τον στρατό κρούσης του ανατολικού τμήματος της αυτοκρατορίας σε 5 διοικήσεις (τρεις περιφερειακές: *magisterium militum per Orientem*, *magisterium militum per Thracias*, *magisterium militum per Illyricum* και δύο κεντρικές: *magister militum praesentalis* I και II). Οι δύο τελευταίες αποτέλεσαν τη γενική εφεδρεία του στρατού, στην οποία εντάσσονταν οι επίλεκτοι σχηματισμοί *comitatenses palatinae*, *vexillationes palatinae* και *auxilia palatina*. Πληροφορίες για τον κινητό στρατό, βλ. Jones, *Empire*, τ. II, σελ. 608-609· Elton, *Warfare*, σελ. 89-90, 96-97· Southern- Dixon, *Army*, σελ. 18-20. Τα συνοριακά στρατεύματα είχαν αναλάβει τη φύλαξη των συνόρων της αυτοκρατορίας από τις επιδρομές μικρών βαρβαρικών ομάδων. Σε περιόδους γενικευμένης εξωτερικής εισβολής, τα στρατεύματα αυτά είχαν καθήκον να συγκεντρωθούν το μέτωπο ή να παρενοχλήσουν τους εισβολείς έως ότου καταφθάσει ο στρατός κρούσης. Διοικούνταν από τους δούκες (λατ. *duces*) ή τους *comites rei militaris* και περιλάμβαναν τις παλαιότερες μονάδες ιππικού και κοόρτες πεζικού. Στις αρχές του 4ου αιώνα προστέθηκαν και νέα σώματα, όπως τα *cunei equitum* και *auxilia*. Πληροφορίες για τον συνοριακό στρατό, βλ. Jones, *Empire*, τ. II, σελ. 608-610, 649- 654· Elton, *Warfare*, σελ. 99-101· Southern- Dixon, *Army*, σελ. 35-37.

⁵⁵ *Notitia Dignitatum* Or. XI, σελ. 31.4-32.10, Or. IX, σελ. 27.4- 28.8. Για τους *laeti* που υπηρέτησαν στον στρατό του Διοκλητιανού και Κωνσταντίνου Α΄, βλ. Jones, *Empire*, τ. II, σελ. 613-614, 621· Elton, *Military Forces*, σελ. 279-280· Ferrill, *Fall*, σελ. 49. 628· Campell, «Army», σελ. 128· Delmaire, «Les Soldats», σελ. 37-42.

τακτικές μάχης και υπό τους δικούς τους αρχηγούς (βασιλιάδες, ευγενείς ή πολέμαρχοι), ενώ τον γενικό έλεγχο των στρατευμάτων είχε ένας αυτοκρατορικός αξιωματούχος. Αραβικά φοιδαρικά τμήματα πολέμησαν με τις δικές τους τακτικές μάχης στο πλευρό του Ουάλη εναντίον των Γότθων το 378⁵⁶. Η παραπάνω άποψη επιβεβαιώνεται και από την απουσία φοιδαρικών μονάδων στη *Notitia Dignitatum*, γεγονός που επιδεικνύει ότι δεν χρειαζόταν να καταγραφούν γιατί στο τέλος της εκστρατείας επέστρεφαν πίσω στις πατρίδες τους⁵⁷. Το καθεστώς υπηρεσίας τους παρέμεινε αμετάβλητο μέχρι τον 6ο αιώνα. Την εποχή εκείνη, τα ομόσπονδα στρατιωτικά σώματα φαίνεται πως εξελίχθηκαν σε μεικτά επίλεκτα έφιππα τμήματα ξένων και ντόπιων στρατιωτών, τα οποία διοικούνταν από τον *κόμη των φοιδεράτων*⁵⁸.

Τέλος, κατά τον 5ο και 6ο αιώνα ορισμένοι ξένοι στρατιώτες υπηρέτησαν και σε ένοπλες ακολουθίες των ανώτατων στρατιωτικών, πολιτικών αξιωματούχων και πλούσιων γαιοκτημόνων, που απαντούν στις πηγές ως *βουκελάριοι (Bucellarii)*⁵⁹. Η επίλεκτη αυτή μονάδα δημιουργήθηκε τον 5ο αιώνα. Η γενικότερη αδυναμία της αυτοκρατορικής εξουσίας να υπερασπίσει τα εδάφη της έδωσε την ευκαιρία σε μια σειρά από αξιωματούχους και τοπικούς γαιοκτήμονες να αναλάβουν οι ίδιοι την άμυνα των εδαφών τους⁶⁰. Αρκετοί από τους βουκελάριους, κυρίως Πέρσες και Αρμένιοι, συμμετείχαν ως επίλεκτες έφιππες μονάδες στους πολέμους του Ιουστινιανού Α'⁶¹.

---

⁵⁶ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.22.2-3.

⁵⁷ Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 34.

⁵⁸ Haldon, *Praetorians*, σελ. 100· Stein, *Histoire*, σελ. 178. Σχετικά με το αξίωμα του κόμη των φοιδεράτων, βλ. Jones, *Empire*, τ. II, σελ. 665

⁵⁹ Ο όρος *βουκελάριοι* απαντά για πρώτη φορά στον Ολυμπιόδωρο στις αρχές του 5ου αιώνα κατά τη βασιλεία του Ονώριου, βλ. Ολυμπιόδωρος, *Λόγοι Ιστορικοί*, 7.4, σελ. 158· Κλαυδιανός *In Rufinum* II, σελ. 62,76-63.77· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.34.1· Μαλάλας, *Χρονογραφία*, 14, σελ. 371. Για τους βουκελάριους και τους ξένους στις φρουρές των πολιτικών και στρατιωτικών αξιωματούχων, βλ. Maspero, *Organisation militaire*, σελ. 66.

⁶⁰ Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 43-47· Coulston, «Bucellarii», *ODLA*, τ. I, σελ. 270.

⁶¹ Southern-Dixon, *Army*, σελ. 72· Elton, *Warfare*, σελ. 102.

Ενότητα Α´

Η εγκατάσταση των Γότθων στην Αυτοκρατορία

1. Γότθοι στρατιώτες και στρατιωτικά σώματα στην αυτοκρατορία από τα τέλη του 3ου έως τις αρχές του 4ου αιώνα

Με βάση την εξωτερική πολιτική, όπως αυτή σκιαγραφήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, το βυζαντινό κράτος διαμόρφωσε τις σχέσεις του με τους Γότθους. Το γερμανικό φύλο των Γότθων εμφανίστηκε στα σύνορα του Βυζαντίου ήδη από τα μέσα του 3ου αιώνα. Την περίοδο εκείνη, η αυτοκρατορία υφίστατο μια σοβαρή πολιτική, οικονομική κρίση και στρατιωτική αναρχία με συχνά πραξικοπήματα και εναλλαγές αυτοκρατόρων με άμεσο αντίκτυπο στην άμυνα και στην ηθική ποιότητα των βυζαντινών στρατευμάτων⁶². Τη γενικότερη κρίση εκμεταλλεύτηκαν μεταξύ άλλων και οι Γότθοι, οι οποίοι πραγματοποίησαν συνεχόμενες παραβιάσεις στο σύνορο του Δούναβη, πλήττοντας τη ζωή των βορείων επαρχιών της αυτοκρατορίας⁶³. Μάλιστα, το έτος 267 προκάλεσαν απανωτές καταστροφές στις επαρχίες της κυρίως Ελλάδας (Αθήνα, Κόρινθος, Σπάρτη, Άργος κλπ.)⁶⁴.

Η κρισιμότητα της κατάστασης έγινε σύντομα αντιληπτή. Από το τελευταίο τέταρτο του 3ου αιώνα οι αυτοκράτορες Αυρηλιανός, Πρόβος, Διοκλητιανός και Γαλέριος προέβησαν σε διαδοχικές εγκαταστάσεις βαρβαρικών ομάδων ή φυλών στην επικράτεια της αυτοκρατορίας. Στόχος τους ήταν να ασφαλίσουν τις περιοχές νοτίως του Δούναβη και συνάμα να ενισχύσουν τον στρατό με εμπειροπόλεμο ανθρώπινο

---

⁶² Πληροφορίες για την οικονομική, πολιτική και κοινωνική κατάσταση της αυτοκρατορίας τον 3ο αιώνα κ.ε., βλ. Χατζόπουλος, *Ιστορία*, σελ. 361-365· Herz, «Finances and costs», σελ. 313· Rostovtzeff, *Rome*, σελ. 274, 276 και Ο ίδιος, *Social and Economic History*, σελ. 474-5.

⁶³ Μεταγενέστερες πηγές μνημονεύουν συχνά επιδρομές μεμονωμένων ισχυρών λαών (Σουέβοι, Σαρμάτες, Κάρποι, κ.λ.π.) ή ενωμένων σε συμμαχία μικρότερων φύλων στις επαρχίες του Ιλλυρικού και της Θράκης. βλ. Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, σελ. Α. 20, 27, 37, 42· *Αυγουσταία Ιστορία*, Κλαύδιος, τ. VI, σελ. 162, Αυρηλιανός, τ. XVIII, σελ. 224-6, τ. XXII, σελ. 238, Πρόβος, τ. XVI, σελ. 368.

⁶⁴ Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 41· Χατζόπουλος, *Ιστορία*, σελ. 780· Η μελέτη «θραυσμάτων» από ένα έγγραφο του Μεσαίωνα γραμμένο στα ελληνικά αποκαλύπτει τις προσπάθειες του ρωμαίου αυτοκράτορα Δέκιου να αποκρούσει τις συνεχείς επιθέσεις των Γότθων. Τα θραύσματα βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αυστρίας και η χρονολόγηση έχει δείξει ότι το έγγραφο στο οποίο ανήκουν δημιουργήθηκε τον 11ο αιώνα. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Mallan- Davenport, «Dexippus», σελ. 203.

δυναμικό⁶⁵. Έκτοτε, η συγκεκριμένη πολιτική θα αποτελέσει μια πάγια πολιτικοστρατιωτική τακτική, την οποία θα εφαρμόσουν κατά περίπτωση οι μετέπειτα βυζαντινοί αυτοκράτορες⁶⁶.

Όσον αφορά τους Γότθους, από τα τέλη του 3ου αιώνα μέχρι και τα μέσα του 4ου οι περισσότεροι εγκαταστάθηκαν προσωρινά στη βυζαντινή επικράτεια κατόπιν ειδικής συμφωνίας των ηγεμόνων τους με τον αυτοκράτορα και υπηρέτησαν στα επικουρικά σώματα των *φοιδεράτων*. Η κεντρική εξουσία χρησιμοποίησε τις μονάδες αυτές σε στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον ξένων κρατών και στους εμφυλίους πολέμους. Ο Γαλέριος συμπεριέλαβε γοθτικές δυνάμεις στον πόλεμο κατά της Περσίας το 297/8⁶⁷. Κατά τη διάρκεια της εμφύλιας σύγκρουσης μεταξύ του Λικίνιου και του Κωνσταντίνου Α΄ στην περιοχή της Θράκης και της Μικράς Ασίας, ο πρώτος ενέταξε στον στρατό τους Γότθους του ηγεμόνα Αλίκα⁶⁸. Από την άλλη, ο γοθικής καταγωγής Ιορδάνης εκθείασε τη συνεισφορά των γοθικών σωμάτων που συμμετείχαν στις επιχειρήσεις του Κωνσταντίνου εναντίον του συνάδελφου του Λικίνιου το 324⁶⁹.

Αποκορύφωμα των βυζαντινογοθικών σχέσεων αποτέλεσε η συνθήκη του 332 που πραγματοποιήθηκε έπειτα από μια σύντομη και νικηφόρα εκστρατεία του Κωνσταντίνου κατά των γόθων Τερβίγκι ⁷⁰ (πρόγονοι των Βησιγόθων), οι οποίοι είχαν καταλάβει το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών, ανάμεσα στον Δνειότερο και στον Δούναβη. Η συνθήκη αυτή όριζε την προσφορά 40.000 γοθικών βοηθητικών στρατευμάτων στην υπηρεσία του βυζαντινού κράτους με αντάλλαγμα την παροχή

---

⁶⁵ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, σελ. 52· *Αυγουσταία ιστορία*, Αυρηλιανός, τ. VI, σελ. 202, Κλαύδιος, τ. VI, σελ. 164, τ. VII, σελ. 167, τ. VIII, σελ. 169. Πληροφορίες για την αυτοκρατορική πολιτική εγκατάστασης των βαρβάρων στη βυζαντινή επικράτεια, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Συμβολή», σελ. 316· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 44· Cary-Scullard, *History of Rome*, σελ. 513· Bury, *Η εισβολή*, σελ. 69-70· Χατζόπουλος, *Ιστορία*, σελ. 797.

⁶⁶ Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του *limes*», σελ. 32-33.

⁶⁷ Ιορδάνης, *Getica*, XXI.110, σελ. 86.13-19· *Pan. Lat.* VIII [5].10.4.

⁶⁸ *Excerpta Valesiana* V, σελ. 7. 27: «*maxime auxiliantibus Gothis quos Alica regalis deduxerat*». Σχετικά με τα γοθικά συμμαχικά στρατεύματα του Αλίκα, βλ. Kulikowski, «Constantine and the northern barbarians», σελ. 360· Lenski, *Failure*, σελ. 121· Heather, «Goths and Huns», σελ. 497· Macmullen, *Constantine*, σελ. 138. Για τον εμφύλιο πόλεμο του 314. βλ. Kulikowski, *Gothic Wars*, σελ. 82· Zahariade, *Scythia Minor*, σελ. 23.

⁶⁹ Ιορδάνης, *Getica*, XXI 111 σελ. 86.20-87. 1-3.

⁷⁰ Οι Τερβινγκι ή Τερβίγκι (T(h)ervingi, «κάτοικοι των δασών», από τον πρωτογερμανικό πρόγονο *trewa του αγγλικού tree και το επίθημα *-ingaz) ήταν μια μεγάλη φυλετική ομοσπονδία, η οποία προέκυψε από τη διάσπαση των Γόθων, περίπου τον 3ο με 4ο αιώνα, βλ. Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXVII.5.6. 31.1-8. Για τους Τερβίγκι, βλ. Heather, «Goths and Huns», σελ. 491 και Ο ίδιος, *Goths and Romans*, σελ. 12-18· Williams-Friell, *Theodosius*, σελ. 71· Goffart, *Barbarian Tides*, σελ. 83.

ετήσιων συντάξεων⁷¹. Μάλιστα, δόθηκαν όμηροι από την πλευρά των Γόθων ως εγγύηση για τη συμφωνία, μεταξύ των οποίων ήταν και ο πρόγονος του μετέπειτα φυλάρχου Αθανάριχου Αόριχος. Οι όμηροι μεταφέρθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου αντιμετωπίστηκαν με σεβασμό από τον αυτοκράτορα⁷². Μάλιστα, ο Θεμιστιος στον εγκωμιαστικό του λόγο προς τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Α΄ το 381 αναφέρει ότι ο Κωνσταντίνος Α΄ ανάρτησε στην πρωτεύουσα, κοντά στο κτήριο της συγκλήτου, την εικόνα του Αόριχου⁷³.

Τα φοιδατικά στρατεύματα είχαν θητεία μικρής διάρκειας και χρησιμοποιήθηκαν σε διάφορες εκστρατείες του βυζαντινού κράτους στην Ανατολή. Οι αυτοκράτορες Κωνσταντίνος Β΄ και Ιουλιανός συμπεριέλαβαν μεταξύ άλλων βαρβάρων και γοθτικές δυνάμεις στις εκστρατείες τους στην Περσία⁷⁴. Επιπλέον, ορισμένες γοθτικές συμμαχικές επικουρίες συμμετείχαν και σε άλλους είδους στρατιωτικές υποχρεώσεις. Ο Ιορδάνης κατέγραψε το σπάνιο περιστατικό, σύμφωνα με το οποίο ο Κωνσταντίνος Α΄ χρησιμοποίησε γοθικά στρατεύματα για να χτίσει την Κωνσταντινούπολη⁷⁵. Αν και ο γόθος συγγραφέας θέλησε να αναδείξει σε υπερβολικό βαθμό τον ρόλο των ομοφύλων του ως συμμάχων του βυζαντινού κράτους, ωστόσο, είναι γνωστό πως ο ρωμαϊκός στρατός, σε περιπτώσεις που δεν είχε άλλη απασχόληση, χρησιμοποιούταν για κατασκευές δρόμων, κτιρίων κλπ.⁷⁶

Ελάχιστες είναι οι πληροφορίες σχετικά με τον προσωρινό τόπο εγκατάστασης των γόθων φοιδατών. Αρκετοί μελετητές ισχυρίζονται ότι οι μονάδες αυτές διέμεναν σε στρατόπεδα, φρούρια κοντά σε χωριά και στην ανοιχτή ύπαιθρο, πλάι στους στρατιώτες του τακτικού ή του συνοριακού στρατού που συνεπικουρούσαν⁷⁷. Σε αρκετές περιπτώσεις, το κράτος υποχρέωνε τους βυζαντινούς πολίτες να εκχωρήσουν το ένα τρίτο ή το μισό της οικίας τους στους ξένους στρατιώτες. Η εκχώρηση αυτή απαντά στις πηγές με τον τεχνικό όρο *hospitalitas*. Μάλιστα, η νομοθεσία απαγόρευε

---

⁷¹ Ιορδάνης, *Getica*, XXI 112 σελ. 87.3-8· Ευσέβιος Καισάρειας, *Βίος Κωνσταντίνου*, τ. IV. 5. Σχετικά με τους όρους της συνθήκης του 332, βλ. Kullikoswki, «Constantine and the Northern Barbarians», σελ. 360-1· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 55-75.

⁷² Ιορδάνης, *Getica*, XXI 112 σελ. 87.5-8.

⁷³ Θεμιστιος, *Πολιτικοί Λόγοι*, 15. 191 a, σελ. 276.7-9.

⁷⁴ Λιβάνιος, *Λόγος* LIX. 89, σελ. 252-253· Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XX.8.1, XXII.3.7, XXV.6.9· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, III.26.6,

⁷⁵ Ιορδάνης, *Getica*, XXI 112 σελ. 87.3-5.

⁷⁶ Πληροφορίες σχετικά με τις αρμοδιότητες των στρατευμάτων, βλ. Macmullen, *Soldier and Civilian*, σελ. 32-36· Sivan, «Foederati», σελ. 761.

⁷⁷ Ο Ζώσιμος (*Νέα Ιστορία*, II.34.2) κατηγορεί τον Κωνσταντίνο Α΄ ότι μετέφερε το μεγαλύτερο μέρος του στρατού από τα σύνορα στις πόλεις. Σχετικά με το κείμενο, βλ. Jones, *Empire*, τ. II, σελ. 631· Tomlin, *Army of the Late Roman Empire*, σελ. 83, 119-20· MacMullen, *Corruption*, σελ. 176.

αυστηρά στους φιλοξενούμενους να κακοποιήσουν τους πολίτες που τους φιλοξενούσαν και το ανάποδο⁷⁸.

Ορισμένοι Γότθοι, βέβαια, μετοίκησαν μόνιμα στο Βυζάντιο θέλοντας ενδεχομένως να επωφεληθούν από τα προνόμια που παρείχε ο στρατός (αννώνα, προνόμια απόστρατου)⁷⁹. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται μεταξύ άλλων και από την ύπαρξη του τμήματος ελαφρού πεζικού *cohors Prima Gothorum* τον 4ο αιώνα στις συνοριακές δυνάμεις του *dux Syriae et Euphratensis Syriae*, το οποίο σχηματίστηκε από τη συμμαχική γοθτική επικουρία που έλαβε μέρος στην εκστρατεία του Γαλέριου το 297/8⁸⁰. Επιπλέον, την εποχή του Κωνσταντίνου Α΄ συγκροτήθηκε η λεγεώνα του *magister militum praesentalis Scuthae* που σχηματίστηκε από γότθους φοιδεράτους⁸¹.

Με εξαίρεση τους προαναφερόμενους όρους, η συμφωνία του 332 δεν δημιούργησε κάτι ξεχωριστό στις σχέσεις του βυζαντινού κράτους με τους Γότθους. Στον αντίποδα, φαίνεται πως ο Κωνσταντίνος διατήρησε σε μεγάλο βαθμό την εξωτερική πολιτική των προκατόχων του. Παρά τις προσπάθειες των υμνητών της δυναστείας του να μεγαλοποιήσουν τη συμφωνία, κάνοντας λόγο για υποδούλωση του γοθικού φύλου, η πάλαι ποτέ βυζαντινή επαρχία της Δακίας που βρισκόταν στην επικράτεια των Τερβίγκι δεν επέστρεψε ποτέ⁸². Μάλιστα, ο Ιουλιανός Α΄ στο έργο του με τίτλο *Συμπόσιον ή Κρόνια* δεν δίστασε να διακωμωδήσει την πολιτική του θείου του, τονίζοντας πως ο τελευταίος δεν έπαψε να δίνει ετήσιες καταβολές στους βαρβάρους⁸³.

---

⁷⁸ *CTh.* VII.9.1. (340), VII.8.5 (398). Για τον όρο *hospitalitas* και τη σημασία του, βλ. Tomlin, *Army of the Late Roman Empire*, σελ. 83-84· Jones, *Empire*, τ. II, σελ. 631.

⁷⁹ Νόμοι με αναφορά στα προνόμια του στρατού, βλ. *Cod. Th.* VII.20.2 (320· 326), *Cod. Th.* VII.20.3 (320· 326), *Cod. Th.* VII.20.4 (325), *Cod. Th.* VII.20.8 (364)· Για τα προνόμια των απόστρατων, βλ. Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 87-88, τ. II σελ. 636, 675· Morrison, *Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 261-2· Lewis-Reinhold, *Roman Civilization*, τ. 2, σελ. 528-30.

⁸⁰ Ιορδάνης, *Getica*, XXI 110:, σελ. 86.13-15: «*Exinde ergo ad proprias sedes regressi post haec a Maximiano imperatore rediguntur in auxilia Romanorum contra Parthos rogati, ubi omnino datis auxiliariis fideliter decertati sunt*». Βλ. και *Notitia Dignitatum* Or. 33, σελ. 70.32.

⁸¹ *Ο.π.*, Or. 6, σελ. 17. 44. Σχετικά με τη λεγεώνα του *magister militum praesentalis Scuthae*, βλ. Σαραντιδής, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 71.

⁸² *Excerpta Valesiana*, VI. 31-32, σελ. 9.4-13· Ευσέβιος, *Βίος Κωνσταντίνου*, 4. 5· *Aurelii Victoris, De Caes.*, 41. 13, σελ. 49. Για τη γενικότερη πολιτική που ακολούθησαν οι αυτοκράτορες στο βόρειο σύνορο του Δούναβη, βλ. Sarantis, «Eastern Roman management»· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 66-68.

⁸³ Ιουλιανός, *Συμπόσιον ή Κρόνια*, 30, τ. II, 2, σελ. 61· Σχετικά με την εξωτερική πολιτική του Κωνσταντίνου Α΄ στο βόρειο σύνορο του Δούναβη, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 68· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 109. Ως προς την απόδοση πάκτου, συμφωνεί ο Ευσέβιος και ο Θεμιστιος. Μάλιστα, ο τελευταίος αναφέρεται σε παρόμοιες επιχορηγήσεις (χρήματα, ρούχα) που προσέφερε το κράτος στους Τερβίγκι, βλ. Ευσέβιος, *Βίος Κωνσταντίνου*, IV. 5· Θεμιστιος, *Πολιτικοί Λόγοι* 10 135 a-b, σελ. 205.11-24.

Αν και η συνθήκη του 332 δεν τροποποίησε τις σχέσεις των δύο εταίρων, ωστόσο, θεωρήθηκε υψίστης σημασίας από τους μελετητές. Το ειρηνικό κλίμα που επικράτησε μετά τη συμφωνία οδήγησε σε εκτενείς και ελεύθερες εμπορικές συναλλαγές μεταξύ του Βυζαντίου και των Γόθων⁸⁴. Ακόμη, επιτάχυνε τον εκχριστιανισμό των Γόθων, διαδικασία που είχε ξεκινήσει ήδη από τις αρχές του 4ου αιώνα⁸⁵. Οι παράγοντες αυτοί έθεσαν τις βάσεις, έτσι ώστε η αυτοκρατορική πολιτική έναντι των Γόθων να λάβει μεγαλύτερες διαστάσεις που αποκαλύφθηκαν το 348, όταν ο διάδοχος του Κωνσταντίνου Κωνσταντίνος Β΄ επέτρεψε στους χριστιανούς Γόθους του Ουλφίλα την είσοδο τους στην αυτοκρατορία⁸⁶.

Στα μέσα του 4ου αιώνα εντοπίζεται ο πρώτος καταγεγραμμένος γοθτικός οικισμός εντός της αυτοκρατορίας, στην περιοχή της Νικόπολης του Δούναβη. Το έτος 347/8 έλαβε χώρα ο πρώτος διωγμός των χριστιανών της Γοθίας, ο οποίος ανάγκασε τον Ουλφίλα και μια ομάδα γόθων χριστιανών να εγκαταλείψουν την περιοχή και να ζητήσουν άδεια εγκατάστασης στα εδάφη της αυτοκρατορίας από τον Κωνσταντίνο Β΄. Ο αυτοκράτορας δέχτηκε τον Ουλφίλα και την ομάδα του, εγκαθιστώντας τους κοντά στην περιοχή της Νικόπολης του Δούναβη και στις ορεινές περιοχές του Αίμου, στην επαρχία της Μοισίας Β΄⁸⁷. Πρόκειται για την πρώτη γοθική κοινότητα σε αυτοκρατορικό έδαφος⁸⁸.

Οι πληροφορίες σχετικά με τον οικισμό είναι ελάχιστες και αφορούν μεταγενέστερη περίοδο. Σύμφωνα με τη γοθική ιστορία του Ιορδάνη στην περιοχή μεταξύ της Νικόπολης του Δούναβη (*Nikopolis ad Istrum*) και στις ορεινές περιοχές του Αίμου, ζούσαν τον 6ο αιώνα οι *ελάσσονες Γόθοι* (*ropulus inmensus*), στους οποίους ο Ουλφίλας είχε μάθει να γράφουν⁸⁹. Πρόκειται για πολυάριθμους ανθρώπους, κτηνοτρόφους, οι οποίοι ήταν φτωχοί και ειρηνικοί. Η περιοχή όπου ζούσαν δεν ήταν

⁸⁴ Το παραπάνω επιβεβαιώνεται και από την αναφορά του Θεμίστιου σε εμπορία και αγορές, βλ. Θεμίστιος, *Πολιτικοί Λόγοι* 10, 135c, σελ. 205.24-206.4. Σχετικά με το κείμενο, βλ. Lenski, *Failure*, σελ. 126-7. Πατούρα-Σπανού, «Εμπόριο», σελ. 200-1 και Η ίδια, «Βιοτεχνική παραγωγή», σελ. 280.

⁸⁵ Για τις απαρχές του χριστιανισμού στις βαλκανικές και παραδουνάβιες επαρχίες, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες», σελ. 69-72. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 89-92.

⁸⁶ Πληροφορίες για τη ζωή του Ουλφίλα, βλ. Wolfram, «Vulfila pontifex», σελ. 27-30.

⁸⁷ *Αυξεντίου του Δοροστόλου*, σελ. 75.20-34. Φιλοστόργιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Π. 5, σελ. 18.9-14. Ιορδάνης, *Getica*, LI 267, σελ. 127.5-11. Για τον οικισμό των Γόθων στην περιοχή της Νικόπολης, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 91-92. Heather-Mathews, *The Goths*, σελ. 126-7, 133, 142. Thompson, «The Visigoths», σελ. 96-7.

⁸⁸ Ο A. Poulter («Invisible Goths», σελ. 169) θεωρεί πως πρέπει να ανερχόταν σε αρκετές χιλιάδες, δεδομένου ότι αποτελούσαν διακόσια χρόνια αργότερα μια ξεχωριστή κοινότητα. Πρβλ., Thompson, «The Visigoths», σελ. 96-9. Βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 96.

⁸⁹ Σχετικά με το γοθικό αλφάβητο, βλ. Svetlana, «The Gothic Alphabet».

εύφορη και ορισμένοι από αυτούς παραπονιούνταν πως δεν μπορούσαν να καλλιεργήσουν αμπέλια και αναγκάζονταν να αγοράσουν κρασί από αλλού⁹⁰.

Είναι αρκετά δύσκολο να ταυτισθεί η ομάδα του Ουλφίλα με εκείνη που εξιστορεί μεταγενέστερα ο Ιορδάνης και να εντοπισθεί η τοποθεσία όπου εκείνη διέμενε. Μια πρώτη απόπειρα έχει κάνει ο A. Poulter στο άρθρο του με τίτλο «Invisible Goths Within and Beyond the Roman Empire». Ο συγγραφέας επιβεβαιώνει την παρουσία της ομάδας στα περίχωρα της Νικόπολης με την ύπαρξη μεγάλου αριθμού κεραμικών που ανασκάφηκαν έξω από τα τείχη της. Πρόκειται για τα κεραμικά *foederati*, τα οποία φέρουν διάκοσμο που παραπέμπει στον πολιτισμό *Santana-de-Mures/Cherneakon* και χρονολογούνται τον 5ο αιώνα⁹¹. Από την άλλη πλευρά, ο M. Kazanski δυσκολεύεται να ταυτίσει τις δύο ομάδες. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε ύστερα από τη μελέτη των περισσότερων γοθικών ευρημάτων, κυρίως πόρπες αλλά και κεραμικά. Όλα τα παραπάνω είναι χρονολογημένα στα τέλη του 5ου και 6ου αιώνα και βρέθηκαν μέσα σε φρούρια και οχυρωμένες πόλεις στις βόρειες επαρχίες του Δούναβη (Sadovec, Caleto, Histria, Iatrus). Αντίθετα, υποστήριξε πως οι *Ελλάσσονες Γότθοι* είχαν εγκατασταθεί μεταγενέστερα στο βυζαντινό κράτος και είχαν στρατοπεδεύσει σε διάφορα φρούρια στις συνοριακές επαρχίες της χερσονήσου του Αίμου⁹². Τέλος, οι ανασκαφικές έρευνες έξω από τα τείχη της Νικόπολης, σε ορισμένα φρούρια και οχυρωμένα σημεία κατά μήκος του Δούναβη έφεραν στο φως ερείπια απλών και πενιχρών δωματίων.⁹³ Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι αυτές οι μικρές οικίες, φτιαγμένες από ευτελή υλικά, ήταν ιδιοκτησίες των Γόθων του Ουλφίλα⁹⁴.

---

⁹⁰ Ιορδάνης, *Getica*, LI 267, σελ. 127.5-11. Ο Liebeschuetz (*Barbarians and Bishops*, σελ. 79-80) υποστηρίζει πως πρόκειται για μεταγενέστερο οικισμό ορθοδόξων χριστιανών.

⁹¹ Ο πολιτισμός Chernyakhov/Sântana de Mureș, ήταν ο αρχαιολογικός πολιτισμός της γοθικής ομοσπονδίας που άκμασε μεταξύ του 2ου και του 5ου αιώνα σε μια ευρεία περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης (Ουκρανία, Ρουμανία, Μολδαβία και τμήματα της Λευκορωσίας). Αρκετοί μελετητές πιστεύουν ότι πολιτισμός δεν προέρχεται αποκλειστικά από τους Γόθους, αλλά είναι αποτέλεσμα ενός πολυεθνικού πολιτιστικού συνδυασμού των πληθυσμών των Σαρματικών, Σλαβικών, Γοθικών και Δάκων της περιοχής. Σχετικά με τον πολιτισμό Chernyakhov/Sântana de Mureș, βλ. ενδεικτικά, Heather, «Goths and Huns», σελ. 488-491· Halsall, *Migration*, σελ. 131-136· Jiřík-Pinar- Vávra, «Raiders, federates», σελ. 417-8· Kazanski, *Les Goths*, σελ. 39-59. Για τα κεραμικά «foederati», βλ. Poulter, «Invisible Goths», σελ. 174-5· Stanislav, «Who is Jordanes», σελ. 147-9.

⁹² Kazanski, *Les Goths*, σελ. 116. Αρκετοί μελετητές έχουν προσπαθήσει να εντοπίσουν τον τάφο του Ουλφίλα. Οι περισσότεροι υποστηρίζουν ότι ο τάφος βρίσκεται στην επαρχία της Μοισίας Β'. Σχετικά με το ζήτημα, βλ. Milev, «Wulfila's Cultural Heritage», σελ. 132-133.

⁹³ Poulter, *Nicopolis ad Istrum*, σελ. 32.

⁹⁴ Παρόμοια κατασκευή εντοπίζεται και στα φρούρια Dichin, Iatrus (Krivina) και Novae (Svishtov) βόρεια της Βουλγαρίας, βλ. Poulter, «Invisible Goths», σελ. 176-180· Ο ίδιος, «Goths on the Danube», σελ. 43 και Ο ίδιος, *Nicopolis ad Istrum*, σελ. 49, 126-128, 172.

Δεν είναι γνωστοί οι όροι εγκατάστασης των επήλυδων, αν και ο Ε. Χρυσός υποστηρίζει πως αναλάμβαναν ορισμένα προνόμια κοινοτικής αυτοδιοίκησης με την υποχρέωση να προστατεύουν τη στρατηγικής σπουδαιότητας κλεισούρα της επαρχίας⁹⁵. Η σιωπή των πηγών επιβεβαιώνει το γεγονός ότι εγκαταστάθηκαν ομαλά μέσα στην επαρχιακή διοίκηση της Μοισίας Β'. Πιθανότατα, σε αρχικό στάδιο και μέχρι να ενσωματωθεί ο οικισμός στην κρατική διοίκηση, οι κάτοικοι να απολάμβαναν ορισμένα τέτοια προνόμια. Πέρα από αυτό, η γοθική κοινότητα παρέμεινε εκκλησιαστικά ανεξάρτητη, καθώς βρισκόταν εκτός της δικαιοδοσίας των κοντινών επισκοπών⁹⁶.

Τέλος, η ίδρυση της κοινότητας διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη θρησκευτική πολιτική του Βυζαντίου. Το ιεραποστολικό έργο του Ουλφίλα δεν σταμάτησε με τη δίωξη του από τη Γοθία. Ο γότθος ιεράρχης διατήρησε το ενδιαφέρον του αμείωτο για τους ομοφύλους του βορείως του Δούναβη και τους καθοδήγησε πολιτικά και θρησκευτικά για 33 ακόμη χρόνια⁹⁷. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και μέσα από το μαρτύριο του Αγίου Σάββα, όπου σκιαγραφείται μια ελεύθερη επικοινωνία μεταξύ των γοθικών χριστιανικών κοινοτήτων των δύο οχθών του Δούναβη⁹⁸. Ακόμη, ο Ουλφίλας είχε ενεργό ανάμιξη και σε πολιτικά ζητήματα των γοθοβυζαντινών σχέσεων. Η άποψη αυτή ενισχύεται από τη συμμετοχή του στις διαπραγματεύσεις των Τερβίγκι με τον αυτοκράτορα Ουάλη το 376, για την είσοδο τους στην αυτοκρατορία⁹⁹.

---

⁹⁵ Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 92-93.

⁹⁶ Mathisen, «Barbarian Arian», σελ. 150-4 και Ο Ίδιος, «Barbarian Bishops», σελ. 672-7.

⁹⁷ *Αυξεντίου του Δοροστόλου*, σελ. 75.35-40.

⁹⁸ Heather, *Goths*, σελ. 106· Thompson, «The Visigoths», σελ. 64-77· Wolfram, *Goths*, σελ. 104-5.

⁹⁹ Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες», σελ. 72.

2. Η εγκατάσταση των Γότθων στη βυζαντινή επικράτεια την εποχή του Θεοδοσίου Α΄

Από τα τέλη του 4ου αιώνα το μεγαλύτερο ποσοστό των Γότθων που υπηρέτησε στον βυζαντινό στρατό εγκαταστάθηκε μόνιμα στο βυζαντινό κράτος. Οι λόγοι που οδήγησαν την κεντρική εξουσία να πάρει την απόφαση αυτή σχετίζονταν με τη μαζική μετανάστευση των γοθθικών πληθυσμών στη βυζαντινή επικράτεια. Οι καταστροφικές συνέπειες της τριετής εκστρατείας του αυτοκράτορα Ουάλεντος στη Γοθθία (367-369)¹⁰⁰ και η κάθοδος των Ούννων στον Δούναβη τη δεκαετία του 370, προκάλεσαν τη μαζική μετακίνηση των γοθθικών πληθυσμών προς την αυτοκρατορία¹⁰¹. Δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των μεταναστών. Οι μελετητές εκτιμούν ότι ήταν γύρω στα 15.000- 90.000 άτομα¹⁰². Ο εθνικός ιστορικός Αμμιανός Μαρκελίνος επιβεβαιώνει τον μεγάλο αριθμό των γοθθικών ομάδων, όταν παρομοιάζει την είσοδο τους στην αυτοκρατορία με την περσική εισβολή στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια των περσικών πολέμων¹⁰³. Οι πολυάριθμες αυτές ομάδες συγκεντρώθηκαν απέξω από τα σύνορα του βυζαντινού κράτους και ζήτησαν άδεια εισόδου και παραμονής στη βυζαντινή επικράτεια. Ο αυτοκράτορας Ουάλης συναίνεσε στην απόφαση αυτή εγκάρδια, διότι, όπως οι πηγές αναφέρουν ομόφωνα, επιθυμούσε να δημιουργήσει ένα σημαντικό απόθεμα επαγγελματικού στρατού¹⁰⁴. Η επιθυμία αυτή προκύπτει σε ένα βαθμό και από την άρνηση αρκετών βυζαντινών πολιτών να στρατευτούν. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από τους αυστηρούς νόμους, οι οποίοι εκδόθηκαν από τους αυτοκράτορες εναντίον των λιποτακτών, όσων τους φιλοξενούν,

---

¹⁰⁰ Θεμίστιος, *Πολιτικοί Λόγοι*, 10, 135d-136c, σελ. 206.15-207.19. Σχετικά με τον 10ο λόγο του Θεμίστιου, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του limes», σελ. 36· Heather-Mathews, *The Goths*, σελ. 21-22.

¹⁰¹ Αμμιανός Μαρκελίνος, *Res Gestae*, XXXI.3.1-8· βλ. επίσης, Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.20.3-5· Ιορδάνης, *Getica*, XXV 131-133, σελ. 92.5-20· Αμβρόσιος Μιλάνου, *Expositio Evangelii*, X, 10, τ. XXXII, σελ. 458.19-459.5· Σχετικά με τα γεγονότα της περιόδου και την κάθοδο των Ούννων, βλ. Kulikowski, *Gothic Wars*, σελ. 124-131· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 120-1. Για τους Ούννους, βλ. Αμμιανός Μαρκελίνος, *Res Gestae*, XXXI.2.2-11. Βλ. και Heather, «Goths and Huns», σελ. 500.

¹⁰² Heather, *The Fall*, σελ. 145, 507· Curran, «From Jovian to Theodosius», σελ. 98· Halsall, *Migrations*, σελ. 175.

¹⁰³ Αμμιανός Μαρκελίνος, *Res Gestae*, XXXI.4.7-8.

¹⁰⁴ Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 44.3-4, σελ. 66-68· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, IV.34, σελ. 562.41-45.

αλλά και εναντίον των στρατεύσιμων που έκοβαν τον αντίχειρα τους για να μην καταταγούν¹⁰⁵. Ταυτόχρονα, ο αυτοκράτορας θα γέμιζε το κρατικό θησαυροφυλάκιο από τον εξαργυρισμό της στράτευσης των υπηκόων της αυτοκρατορίας (λατ. *aderatio*), πολιτική που έθεσε πρώτος σε εφαρμογή το 377¹⁰⁶. Η πρακτική της στρατολόγησης των βαρβάρων και της εξαγοράς της στρατιωτικής θητείας βρήκε σύμφωνους και αρκετούς γαιοκτήμονες, οι οποίοι δεν ήθελαν να δώσουν στρατεύσιμους στο κράτος μεταξύ των αγροτών που ήταν εγκατεστημένοι στη γη τους¹⁰⁷.

Με βάση τις πληροφορίες των εθνικών ιστορικών, οι νεοεισερχόμενοι θα εγκαθίστανται σε περιοχές της Θράκης και της Μοισίας Β΄ ως γεωργοί με αντάλλαγμα την παροχή στρατεύσιμων¹⁰⁸. Οι δύο προϋποθέσεις για να δεχτεί το Βυζάντιο τους Γότθους φαίνεται πως ήταν ο τυπικός εκχριστιανισμός τους¹⁰⁹, καθώς επίσης και η αποστολή μεγάλου αριθμού εφήβων αιχμαλώτων στην Ανατολή, ως εγγύηση για την ασφάλεια των βορείων επαρχιών. Ο αυτοκράτορας διέταξε τον *magister militum per Orientem* Ιούλιο να αναλάβει την ανατροφή και την παρακολούθηση τους¹¹⁰.

Η συμφωνία αυτή δεν πραγματοποιήθηκε. Η προχειρότητα της βυζαντινής κυβέρνησης στη λήψη ουσιαστικών μέτρων για την εγκατάσταση των Γότθων και η διαφθορά των τοπικών αξιωματούχων, οι οποίοι αφιερώθηκαν στο να εκμεταλλευτούν την ένδεια και τη δυστυχία των προσφύγων με σκοπό να πλουτίσουν, προκάλεσαν τη δυσaréσκεια των τελευταίων. Η δυσaréσκεια σύντομα μετατράπηκε σε ανοιχτή εξέγερση υπό την ηγεσία του Φριτιγέρνη στη Θράκη¹¹¹. Στο κάλεσμα του Φριτιγέρνη

---

¹⁰⁵ CTh VII. 18. 1-17· Για τις συνθήκες υπηρεσίας των στρατιωτών (στρατολογία, εξοπλισμός κ.α.), βλ. Zuckerman, «The Hapless Recruit», σελ. 193-4· Morrison, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 255.

¹⁰⁶ CTh VII. 13. 2, 7· Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.4.4. Σχετικά με τη στρατολογία, βλ. Morrison, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, τ. 1, σελ. 254-255.

¹⁰⁷ Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και από τη μαρτυρία του Αμμιανού Μαρκελλίνου, σύμφωνα με την οποία οι ρωμαίοι πολίτες είδαν θετικά την απόφαση των Γότθων να εγκατασταθούν στην περιοχή, βλ. Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.4.4.

¹⁰⁸ Ο.π., XXXI.4.1, 8· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.20.5· Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 42. Για τους όρους της συνθήκης του 376, βλ. Heather, *Goths and Romans*, 123-128· Cameron, *Αυτοκρατορία*, σελ. 214-215· Potter, *Empire*, σελ. 530-531· Lenski, *Failure*, σελ. 320-325· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 124-6.

¹⁰⁹ Ιορδάνης, *Getica*, XXV σελ. 92.5-20· Για τον εκχριστιανισμό των Γότθων, βλ. Heather, «The Crossing of the Danube», σελ. 311-312. Πρβλ., Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες», σελ. 72.

¹¹⁰ Ζώσιμος IV.26.2-4· Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 42, σελ. 60.26-28, 2.45-53· Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.16.8· Πληροφορίες για τους γότθους αιχμαλώτους του 376, βλ. Zuckerman, «Cappadocian Father», σελ. 484-5· Bradley, *The story of the Goths*, σελ. 78. Πρβλ. Speidel, «The Slaughter», σελ. 504-505.

¹¹¹ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.4-6· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, 4.20.6· Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 42, σελ. 62.59-77, σελ. 66· Ιορδάνης, *Getica*, τ. XXVI 134-5, σελ. 93.1-11, τ. XXVI. 135-6, σελ. 93.11-94.4. Σχετικά με τη γοθτική εγκατάσταση και εξέγερση, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 128-131· Williams-Friell, *Theodosius*, σελ. 5-6· Burns, *Barbarians*, σελ. 25-29· Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, σελ. 163. Ο P. Heather (*Goths and Romans*, σελ. 129-135) υποστηρίζει πως οι

για εξέγερση ανταποκρίθηκε και ένας ισχυρός συνασπισμός γότθων Γκρεουθούγκι, ούννων και αλανών ιππέων με αρχηγούς τους Αλάθεο και Σάφρακα. Η πολυφυλετική αυτή ομάδα πέρασε τον Δούναβη λαθραία, εκμεταλλευόμενη την ανεπαρκή άμυνα και την αστάθεια του βόρειου συνόρου που προκάλεσε η ανοργάνωτη ομαδική μετακίνηση των προσφύγων μέσα στην επικράτεια της αυτοκρατορίας¹¹². Ο αυτοκράτορας αναγκάστηκε να διακόψει τις πολεμικές επιχειρήσεις με τους Πέρσες και εκστράτευσε κατά των εξεγερμένων. Έπειτα από μια σειρά αψιμαχιών μεταξύ των Βυζαντινών και των Γότθων, το βυζαντινό κράτος γνώρισε μια μεγάλη ήττα στην περιοχή της Αδριανούπολης το 378, συνεπεία της οποίας να χαθούν τα 2/3 του βυζαντινού στρατού μαζί με τον αυτοκράτορα Ουάλη¹¹³.

Οι συνέπειες της μάχης της Αδριανούπολης ήταν οδυνηρές για τους πληθυσμούς των βόρειων επαρχιών της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Πολυάριθμες γοθτικές ομάδες λυμαίνονταν την αγροτική ύπαιθρο της Θράκης και του Ιλλυρικού, ενώ από το 379 έγιναν επιδρομές και στη Θεσσαλία¹¹⁴. Η άθλια οικονομική κατάσταση των παραδουνάβιων περιοχών αντικατοπτρίζεται μέσα από ένα φορολογικό νόμο του 377 που περιέχει ευνοϊκές διατάξεις για τις επαρχίες της Μικράς Σκυθίας και Κάτω Μοισίας¹¹⁵. Τη γενικότερη καταστροφή απέφυγαν οι πόλεις, καθώς τα τείχη τους ήταν εμπόδιο στην άλωση. Καμία πηγή δεν μνημονεύει άλωση και καταστροφή πόλης ή φρουρίου. Ο αστικός πληθυσμός όμως υπέφερε από λοιμό, επειδή η αγροτική ύπαιθρος, εξαιτίας των γοθτικών λεηλασιών, δεν ήταν σε θέση να τον συντηρήσει¹¹⁶. Η οικονομική καταστροφή, η μείωση του πληθυσμού, η αποδιοργάνωση του στρατού

κακομεταχειρίσεις των μεταναστών από τους αξιωματούχους γίνονταν με την ανοχή της κυβέρνησης και πως στόχος του αυτοκράτορα ήταν να απαλλαγεί από τους Γότθους.

¹¹² Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.12. 17. Σχετικά με την ομάδα του Αλάθεου και Σάφρακα, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 127, 130· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 141,144-5· Curran, «From Jovian to Theodosius», σελ. 99.

¹¹³ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.12.1· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.23.5-24.3· Ιορδάνης, *Getica*, XXVI 138 σελ. 94.5-12· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, 4.38, σελ. 569-570· Σωζόμενος *Εκκλησιαστική Ιστορία* VI. 40. Για την εκστρατεία στη Θράκη και τη μάχη της Αδριανούπολης, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 143-147· Burns, «Adrianople», σελ. 336-345· Williams- Friell, *Theodosius*, σελ. 6-7· Ferrill, *Fall*, σελ. 63-64· Lenski, *Failure*, σελ. 334-341· Nicasie, *Twilight*, σελ. 233-256· Kulikowski, *Gothic Wars*, σελ. 138-143.

¹¹⁴ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.6.7-8, 8.1-8, 16.3· Ευναπιος, *Ιστορία*, απόσπ. 42, σελ. 62.61-62· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.24.4, IV.31.5, IV.32.2-IV.33.1· Ιορδάνης, *Getica*, XXVII, 139-140, σελ. 94.13-95.8· Αμβρόσιος Μιλάνου, *De Excesu fratris* I, σελ. 11.1-12.2· Για τα γεγονότα μετά τη μάχη της Αδριανούπολης, βλ. Lenski, «Initium mali Romano imperio», σελ. 131-163· Ivanišević, «The Danubian limes», σελ. 653-4.

¹¹⁵ *CTh* VII. 6.3 (377).

¹¹⁶ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.8.1, XXXI.11.2-5· Λιβάνιος, *Λόγος* 24.15, σελ. 521· Θεμιστιος, *Πολιτικοί Λόγοι* 34. XXIV, σελ. 228-229. Σχετικά με την κατάσταση των πόλεων της θρακικής ενδοχώρας την εποχή εκείνη, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του limes», σελ. 38-39· Burns, *Barbarians*, σελ. 35-40.

και οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις με τους Γότθους ανάγκασαν τον διάδοχο του Ουάλεντος Θεοδοσίο Α΄ και τον Γρατιανό να συνεχίσουν την πολιτική της *receptio*. Η πολιτική αυτή εντασσόταν στο γενικότερο σχέδιο της ανασύστασης και της αναδιοργάνωσης του στρατού που είχε αποδεκατιστεί μετά τη μάχη της Αδριανούπολης¹¹⁷. Προφανώς, δεν αρκέστηκαν αποκλειστικά στο δυναμικό των βαρβάρων. Ο Θεοδοσίος συγκέντρωσε τα υπολείμματα του στρατού του Ουάλεντος, ενώ συγχρόνως επιστράτευσε αρκετούς αγρότες και εργάτες των ορυχείων της Βαλκανικής¹¹⁸.

Το μεγαλύτερο όμως μέρος του στρατού αποτέλεσαν οι γοθτικές ομάδες, οι οποίες δεν χρειάζονταν στρατιωτική εκπαίδευση, ενώ η στρατολόγηση τους κόστιζε πολύ φθηνότερα¹¹⁹. Η πρώτη επίσημη συμφωνία πραγματοποιήθηκε το 380 από τον αυτοκράτορα του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας Γρατιανό και αφορούσε την ομάδα του Αλάθεου και Σάφρακα. Μετά τη μάχη της Αδριανούπολης, η ομάδα τους χωρίστηκε από εκείνη του Φριτιγέρνη και μετακινήθηκε προς τα δυτικά, λεηλατώντας τις περιοχές του Ιλλυρικού¹²⁰. Ο Γρατιανός παρόλο που ήταν απασχολημένος με την αντιμετώπιση των Αλανών και Βανδάλων, αναγκάστηκε να επέμβει αυτοπροσώπως. Η εκστρατεία αυτή δεν αποδείχθηκε επιτυχής. Ο Ζώσιμος αναφέρει ξεκάθαρα πως οι δύο φύλαρχοι κατέστησαν *εἰς ἀνάγκην τὸν βασιλέα Γρατιανὸν ἐνδοῦναι σφίσιν, ἀπολιπούσαις τὰ ἐν Κελτοῖς, διὰ τοῦ Ἰστρου Παιονίαν καὶ τὴν ἄνω Μυσίαν καταλαβεῖν*¹²¹.

Σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας, το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας επέτρεψε στην ομάδα να εγκατασταθεί στην επαρχία της Παννονίας υπό το καθεστώς των *φοιδεράτων*¹²². Σε αντάλλαγμα, οι ξένοι πληθυσμοί ήταν υποχρεωμένοι να

---

¹¹⁷ Για την πολιτική εγκατάστασης των Γότθων στη Θράκη μετά τα γεγονότα της Αδριανούπολης, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 135-6· Curry «From Jovian to Theodosius», σελ. 101-103· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 147-157· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 26· Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 156-7.

¹¹⁸ Θεμιστίος, *Πολιτικοί Λόγοι*, 14.181b, σελ. 261.10-15. Νόμοι του 379 ρυθμίζουν τη στρατολόγηση των βυζαντινών υπηκόων, βλ. *Cth* 11.13.9 (380), 10 (381), 11 (382)· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 26· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 136.

¹¹⁹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.30.2-3.

¹²⁰ Ιορδάνης, *Getica*, XXVII. 140, σελ. 95.7-8· Σχετικά με τη μετακίνηση της ομάδας του Αλάθεου και Σάφρακα προς τα δυτικά, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 138· Williams- Friell, *Theodosius*, σελ. 17· Heather, «Goths and Huns», σελ. 509.

¹²¹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.34.2

¹²² Ιορδάνης, *Getica*, XXVII 141, σελ. 95.8-12· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.35.2. Για την εγκατάσταση των Γότθων στην επαρχία της Παννονίας, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 138-140· Todd, *Early Germans*, σελ. 164· Gračanin, *South Pannonia*, σελ. 34-36· Wolfram, *Goths*, σελ. 155-156· Mócsy, *Moesia*, σελ. 340-1. Ο P. Kovács («Notes on 'Pannonian' foederati», σελ. 582-585) υποστηρίζει ότι

παρέχουν στρατιωτικά αποσπάσματα στον συνοριακό στρατό καθώς και να ακολουθούν τον αυτοκρατορικό στρατό σε εκστρατείες, μακριά από τον τόπο εγκατάστασης τους¹²³. Ο υμνητής του Θεοδοσίου Πακάτος εκφώνησε έναν πανηγυρικό λόγο προς τιμήν του αυτοκράτορα στη Ρώμη το 389, για να τον συγχαρεί για τη νίκη του σε βάρος του σφετεριστή Μάξιμου. Στον λόγο αυτό, ο ποιητής αναφέρει τις αρμοδιότητες που είχαν οι φοιδαράτοι της Παννονίας: φρουρούσαν τις πόλεις της περιοχής και συμμετείχαν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις του Θεοδοσίου¹²⁴.

Ορισμένα από τα φοιδαρικά σώματα υπηρέτησαν στην προσωπική φρουρά του αυτοκράτορα. Το έτος 385, ο Αμβρόσιος Μιλάνου έκανε λόγο για την ύπαρξη γόθτων στρατιωτών στην αυτοκρατορική φρουρά του Ουαλεντινιανού Β', οι οποίοι είχαν επικεφαλής γόθτους τριβούνους. Μάλιστα, σε ένα επεισόδιο που προκλήθηκε στο Μιλάνο ανάμεσα στον Αμβρόσιο και τους γόθτους στρατιώτες, ο επίσκοπος τους κατηγορήσε ότι δεν σέβονταν τη φιλοξενία του κράτους και προκαλούσαν αναταραχές μέσα στην πόλη¹²⁵.

Η τοποθεσία που επιλέχθηκε από την κεντρική εξουσία για να εγκατασταθεί η ομάδα του Αλάθεου και Σάφρακα δεν είναι γνωστή. Αρκετοί μελετητές έχουν διατυπώσει διάφορες θεωρίες. Ο J. Edie υποστήριξε πως ήταν σταθμευμένοι κοντά στην επαρχία της Σαβίας¹²⁶. Ο A. Moscy ισχυρίστηκε ότι ο οικισμός βρισκόταν στην κοιλάδα του Δράβου κοντά στο Ποετόβιο¹²⁷. Με τη σειρά του, ο M. Kazanski διατύπωσε ότι οι Γόθτοι εγκαταστάθηκαν στις συνοριακές φρουρές των τριών επαρχιών της Παννονίας. Την άποψη του στήριξε ύστερα από τη μελέτη διαφόρων αντικειμένων του πολιτισμού *Chernyakhov* (καρφίτσες και οστέινες χτένες), τα οποία βρέθηκαν σε διάφορα συνοριακά φρούρια και νεκροπόλεις στην επαρχία της Παννονίας (*Intercisa*, *Pilismarot* και *Tocod*)¹²⁸. Τα αντικείμενα αυτά χρονολογούνται στα τέλη του 4ου αρχές του 5ου αιώνα. Η παρουσία της πληθυσμιακής ομάδας του

οι βαρβαρικές πληθυσμιακές ομάδες δεν εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Παννονία. Πρβλ. Burns, *Barbarians*, σελ. 62-63.

¹²³ Αρκετοί ερευνητές, στηριζόμενοι στη συνεχή παρουσία των γόθτων φοιδαράτων στο πλευρό του αυτοκρατορικού στρατού στα τέλη του 4ου αρχές του 5ου αιώνα, ισχυρίζονται ότι οι φοιδαράτοι ήταν μόνιμα στρατεύματα, βλ. Elton, *Warfare*, σελ. 92· Halsall, *Migrations*, σελ. 184, 191-192· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 34-36· Moscy, *Moesia*, σελ. 343.

¹²⁴ *Paneg. Pacat.* XII. 32, σελ. 107· Πληροφορίες σχετικά με το χωρίο του Πακάτου, βλ. Χρυσός, *To Byzantion*, σελ. 139· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 26-28.

¹²⁵ Liebeschuetz-Hill, *Ambrose*, σελ. 164· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, 27. Πρβλ., Heather, *Goths and Romans*, σελ. 123-28, 158-65, σελ. 340-41.

¹²⁶ Eadie, «City and countryside», σελ. 27.

¹²⁷ Mócsy, *Moesia*, σελ. 341-343.

¹²⁸ Kazanski, *Les Goths*, σελ. 65.

Αλάθεο και Σάφρακα στην περιοχή της Παννονίας επιβεβαιώνεται και από τον επιτάφιο του επισκόπου της Ιοβίας Αμάντιο στην περιοχή της Ακυλίας. Έχει υποστηριχτεί από αρκετούς μελετητές, ότι η αναφορά των *bini duces et populi* στον επιτάφιο παραπέμπει στην ομάδα του Αλάθεο και Σάφρακα, τους οποίους ο Αμάντιος μετέστρεψε στον χριστιανισμό¹²⁹.

Μετά από τη συμφωνία του Γρατιανού το 380, ο βυζαντινός αυτοκράτορας Θεοδόσιος Α΄ κάλεσε στην Κωνσταντινούπολη τον φύλαρχο των Τερβίγκι Αθανάριχο, με τον οποίο ο Φριτιγέρνης είχε έρθει παλαιότερα σε στρατιωτική σύγκρουση¹³⁰. Ο Αθανάριχος φαίνεται πως συμάχησε με τον αυτοκράτορα και εισήλθε στην Κωνσταντινούπολη μαζί με το τμήμα του γοθικού λαού που του έμεινε πιστό κατά την εμφύλια σύγκρουση¹³¹. Όταν πέθανε ο Αθανάριχος, το τμήμα αυτό εγκαταστάθηκε στη νότια όχθη του Δούναβη και συμπαράταχθηκε με τη συνοριακή φρουρά¹³².

Στις 3 Οκτωβρίου του 382, ο Θεοδόσιος Α΄ υπέγραψε μια ακόμη συνθήκη με τους εξεγερμένους Γότθους, τερματίζοντας τον μακροχρόνιο και δαπανηρό πόλεμο¹³³. Οι όροι της συνθήκης προέβλεπαν την εγκατάσταση και διασπορά των Γόθων σε διάφορα φρούρια και πόλεις των διοικήσεων της Θράκης, Μακεδονίας και της Δακίας.¹³⁴ Η αρχαιολογική σκαπάνη εντόπισε πλήθος κεραμικών, χτενών και πορπών του πολιτισμού *Chernyakhov* σε μια σειρά από φρούρια (Iatrus, Vajuga, Pontes Arbitrus, Dichin, Dobry Dyal κ.α.) και πόλεις (Durostorum, Marcianopolis, Augusta Traiana, Tomis, Histria, Θεσσαλονίκη) στις περιοχές της Μοισίας Β΄ και της Δακίας Παραποτάμιας¹³⁵. Τα αρχαιολογικά κατάλοιπα δεν μαρτυρούν μονάχα την ύπαρξη στρατού. Αξίζει να αναφερθεί η ανακάλυψη μιας νεκρόπολης με περισσότερους από

¹²⁹ Σχετικά με την πηγή, βλ. Kovaks, «Notes on ‘Pannonian’ foederati», σελ. 601· Thompson, *Christianity*, σελ. 67, σ. 3. Πρβλ., Heather, *Goths and Romans*, σελ. 343. Βλ. Mócsy, *Moesia*, σελ. 341.

¹³⁰ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXVII. 5.9.

¹³¹ Για τη συμφωνία του βυζαντινού κράτους με τον Αθανάριχο, βλ. Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, 4.34.5· Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.* 6, 7.34, σελ. 382.6-7· Ιορδάνης, *Getica*, XXVIII. 142, σελ. 95.13-17· *Cons. Const.* a. 381, 2· Κόμης Μαρκελλίνος, *Chronicon*, ad a. 381· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, 5. 10, σελ. 590.20-27.

¹³² Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 140-146· Velcov, *Cities*, 37.

¹³³ Σχετικά με τη συνθήκη του 382, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 144-146· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 158-165· Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 157-158, τ. II, σελ. 612· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 28, 34-36· Sivan, «Foederati», σελ. 762-763. Πρβλ. Halsall, *Migrations*, σελ. 180-185. Βλ. Demougeot, «D'établissement», σελ. 152.

¹³⁴ Ιορδάνης, *Getica*, XXV. 133, 92. 19-20· Θεμίστιος, *Πολιτικοί Λόγοι* 16 212.b, σελ. 303.6-8.

¹³⁵ Kazanski, *Les Goths*, σελ. 65· Ivanišević- Kazanski, «Illyricum du Nord», σελ. 133· Jiřík- Gil- Vávra, «Raiders, federates», σελ. 422· Vagalinski, *Burnished pottery*, σελ. 51-85· Špehar, «The Danubian limes», σελ. 35-45.

20 τάφους στο φρούριο Vajuga, εκ των οποίων μονάχα ένας έχει δημοσιευτεί. Ο τάφος αυτός ανήκε σε ένα κορίτσι γοθτικής καταγωγής και χρονολογείται από τους μελετητές το 380/400–450. Μαζί με το κορίτσι βρέθηκαν ένα ζευγάρι ασημένιες επιχρυσωμένες περόνες πάνω στους ώμους της, γεγονός που επιβεβαιώνει την καταγωγή της, χρυσαφικά, ένα μαύρο βάζο με δύο χερούλια και δύο διάτρητα ρωμαϊκά νομίσματα¹³⁶.

Οι όροι της συνθήκης προέβλεπαν την παροχή εκτάσεων καλλιεργήσιμης γης, δώρων, ενώ υπήρχε και μέριμνα για μισθοδοσία και τροφοδοσία από το κρατικό ταμείο. Σε αντάλλαγμα, οι Γότθοι ήταν υποχρεωμένοι να φρουρούν τις περιοχές αυτές και να συμμετέχουν σε πολεμικές εκστρατείες του βυζαντινού κράτους¹³⁷. Η παραχώρηση εγκαταλελειμμένων γαιών συμβαδίζει με την κατάσταση που επικρατούσε την περίοδο εκείνη στα Βαλκάνια. Στον ρητορικό λόγο του Θεμίστιου που πραγματοποιήθηκε τρία χρόνια μετά τα γεγονότα, προς τιμήν του Σατουρνίνου, ύπατου και αρχιτέκτονα της συνθήκης αυτής, ο ρήτορας αναφέρει ξεκάθαρα πως η Θράκη είχε ερημώσει από τις εισβολές. Οι έρημες από πληθυσμό αγροτικές περιοχές είχαν ανάγκη από εργατικά χέρια. Στη συνέχεια, σχολιάζει ότι ο αυτοκράτορας αποσκοπούσε να εποίκησει την επαρχία και να επανδρώσει τον στρατό με Γότθους¹³⁸. Οι γαίες αυτές ήταν είτε κρατικές, οι οποίες είχαν παραχωρηθεί παλαιότερα στη συνοριακή φρουρά για να τις προστατεύει και να σιτίζεται ή ανήκαν στα θύματα του γοθτικού πολέμου. Η επιλογή του χώρου εγκατάστασης γινόταν με βάση τις ανάγκες και τις δυνατότητες της κάθε περιοχής¹³⁹.

Έχει πραγματοποιηθεί μεγάλη συζήτησή μεταξύ των μελετητών για το αν πράγματι υπήρξε η συνθήκη του 382. Οι W. Liebeschuetz και M. Cesa υποστήριζαν ότι ο βυζαντινογοθτικός πόλεμος δεν τελείωσε με μια συμφωνία μεταξύ ίσων, αλλά πραγματοποιήθηκαν μια σειρά από πράξης υποταγής των διαφόρων γοθτικών ομάδων στη βυζαντινή ηγεσία. Παρόμοιες θέσεις διατύπωσαν οι R. Scharf και G. Halsall. Μάλιστα, ο τελευταίος υπέθεσε ότι οι Γότθοι εγκαταστάθηκαν σε αυτοκρατορικό

¹³⁶ Πληροφορίες σχετικά με τον τάφο του μικρού κοριτσιού, βλ. Ivanišević- Kazanski, «Illyricum du Nord», σελ. 133· Špehar, «The Danubian limes», σελ. 42-43.

¹³⁷ Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 146-166, 171-172· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 158-165· Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 157-158· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 73· Southern-Dixon, *Army*, σελ. 48-49· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 28, 34-36· Lee, *Information*, σελ. 52-53.

¹³⁸ Θεμίστιος, *Πολιτικοί Λόγοι* 16, 211.b, σελ. 301.26-392.3: *πότερον οὐ βέλτιον νεκρῶν ἐμπλήσαι τὴν Θράκην ἢ γεωργῶν; καὶ τάφων ἀποδείξαι μεστὴν ἢ ἀνθρώπων; καὶ βαδίζειν δι' ἀγρίας ἢ δι' εἰργασμένης; Καὶ ἀριθμεῖν τοὺς πεφονευμένους ἢ τοὺς ἀροῦντας; καὶ μετοικίζειν εἰ τύχοι, Φρύγας καὶ Βιθυνοὺς ἢ συνοικίζειν οὓς κεχειρώμεθα*. Βλ. επίσης, Συνέσιος, *Περὶ Βασιλείας*, 21.3, σελ. 129· *Pan. Lat.* XII. 22. 3, σελ. 99.28.

¹³⁹ Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 154.

έδαφος ως ένα είδος προνομιούχων *laeti*¹⁴⁰. Από την άλλη πλευρά οι W. Wolfram, P. Heather, E. Χρυσός και Σ. Πατούρα-Σπανού θεώρησαν πως υπήρξε συνθήκη, η οποία προέβλεπε πλεονεκτικούς όρους για τους Γότθους.

Αν και η θεωρία υποταγής και παράδοσης συμφωνεί με τις περισσότερες πηγές, ωστόσο, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, όπως είχε διαμορφωθεί μετά το 378. Η μεγάλη ήττα του βυζαντινού στρατού στην Αδριανούπολη και η επακόλουθη αποτυχία της βυζαντινής κυβέρνησης να νικήσει τους εξεγερμένους, καθιστούσε αδύνατη την υποταγή των Γότθων άνευ όρων. Ο Θεμίστιος σε μια αποστροφή του λόγου του παραδέχεται ότι ο γοτθικός πόλεμος ήταν πολύ σκληρός και η παράδοση ήταν μια ανακούφιση¹⁴¹. Η κεντρική εξουσία της Ανατολής επιθυμούσε να διαπραγματευτεί με τους Γότθους για ακόμη ένα λόγο. Διάφορες βαρβαρικές ομάδες εκμεταλλεύτηκαν την αποδιοργάνωση του βυζαντινού στρατού και εισέβαλαν στην αυτοκρατορία. Το 378/9 ο Θεοδόσιος Α΄ συγκρούστηκε με τους Σαρμάτες στον Δούναβη¹⁴². Το έτος 380 ήρθε αντιμέτωπος με τους Σκύρους και τους Καρποδάκες¹⁴³, ενώ έξι χρόνια αργότερα μια ομάδα Γκρεουθούγκι απαίτησε από το βυζαντινό κράτος να τους δεχθεί στα εδάφη του¹⁴⁴. Τέλος, επικρατούσε και ο φόβος για ενδεχόμενη επίθεση των Ούννων, η οποία πραγματοποιήθηκε το 390¹⁴⁵. Επομένως, το βυζαντινό κράτος επιθυμούσε να σταθεροποιήσει τα σύνορα και να γεμίσει τις συνοριακές επαρχίες με εμπειροπόλεμο και φθινό ανθρώπινο δυναμικό, ώστε να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε επερχόμενη απειλή.

Ασφαλώς, δεν ήταν μια συνθήκη ταπεινωτική για το Βυζάντιο. Κατά τη διάρκεια του βυζαντινογοτθικού πολέμου, οι Γότθοι υπέστησαν βαριές απώλειες. Ακόμη, δεν ήταν εξοπλισμένοι για μακρά πολιορκία. Στην προσπάθεια τους να περικυκλώσουν και να πολιορκήσουν πόλεις (Αδριανούπολη, Νικόπολη), οι Τερβίγκι απέτυχαν και υπέστησαν μεγάλη ήττα από τον βυζαντινό στρατό¹⁴⁶. Μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα δεν ήταν σε θέση να προμηθευτούν, μέσω των λεηλασιών, τα τρόφιμα που χρειάζονταν απεγνωσμένα για να συντηρηθούν. Οποιαδήποτε φιλοδοξία και αν υπήρχε

---

¹⁴⁰ Halsall, *Migrations*, σελ. 182, 184· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 28. Για τις αρμοδιότητες των *laeti*, βλ. παραπάνω, σελ. 14-15.

¹⁴¹ Θεμίστιος, *Πολιτικοί Λόγοι* 16, 206.d-207.a, σελ. 296.17-29.

¹⁴² Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.4. 13.

¹⁴³ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV. 34. 6.

¹⁴⁴ *Ο.π.*, IV.35.1, IV.38.1-3· Κλαυδιανός, *Cons. Hon.* IV, σελ. 332.623-636· Κόμης Μαρκελλίνος, *Chronicon*, a. 386.

¹⁴⁵ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.4.4

¹⁴⁶ *Ο.π.*, XXXI.16.2.

μεταξύ των ηγετών των εξεγερμένων για μελλοντική ίδρυση ανεξάρτητου γοθτικού βασιλείου αποδείχτηκε εφήμερη. Επιπλέον, ο Θεοδόσιος Α΄ ζήτησε στρατιωτική βοήθεια από τον Γρατιανό μετά την ήττα του βυζαντινού στρατού στη Μακεδονία το 380. Ο δυτικός αυτοκράτορας ανταποκρίθηκε άμεσα και το καλοκαίρι του ίδιου έτους έστειλε ισχυρό στράτευμα με επικεφαλής δύο φράγκους στρατηγούς, τον Βαύδωνα και τον Αρβογάστη. Με αυτές τις ενισχύσεις ο ανατολικός αυτοκράτορας κατάφερε να διώξει τους εξεγερμένους από τη Θεσσαλία και τη Μακεδονία, περιορίζοντας τις επιδρομές στη Θράκη¹⁴⁷. Όλα τα παραπάνω προκάλεσαν προβλήματα στους εξεγερμένους, οι οποίοι αποφάσισαν να τερματίσουν τον πόλεμο την κατάλληλη στιγμή, ώστε να διαπραγματευτούν τη συνθήκη με καλύτερους όρους.

Αυτό που πιθανότατα συνέβη το 382 ήταν ένας συμβιβασμός μεταξύ των δύο πλευρών που προέβλεπε θετικούς όρους για τους εξεγερμένους. Οι Γότθοι διατήρησαν την πολιτική τους αυτονομία και τη φυλετική τους οργάνωση εντός της αυτοκρατορίας, ενώ ταυτόχρονα το κράτος τους παραχώρησε το δικαίωμα να αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα και το *connubium*, δηλαδή τη σύναψη νόμιμου γάμου Βυζαντινών και Γόθων. Την αυτονομία τους επιβεβαιώνει και ο επίσκοπος Κυρήνης Συνέσιος, ο οποίος κατηγορεί τους Γότθους του Αλάρικου ότι δεν υπάκουαν στους ρωμαϊκούς νόμους αλλά ζούσαν σύμφωνα με τα έθιμα τους¹⁴⁸. Με τη σειρά του ο αυτοκράτορας δεν αναγνώρισε κάποιον μονάρχη, ενώ επέτρεψε τις φιλονικίες μεταξύ των ηγετών, πολλές φορές με την ανοχή του. Στόχος ήταν να περιορίσει την πιθανότητα να συσπειρωθούν τα γοθτικά φύλα σε έναν μεγάλο στρατό και να εξεγερθούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διένεξη των δύο αντίπαλων ιδεολογικά γοθτικών αξιωματούχων, του φιλικά προσκείμενου στην αυτοκρατορία Φραβίττα και του εχθρικού Εριούλφου. Η διαμάχη προέκυψε μετά από ένα συμπόσιο που είχε διοργανώσει ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος στους γότθους αξιωματούχους. Το επεισόδιο έληξε όταν ο Φραβίττας φόνευσε τον Εριούλφο. Η στάση του αυτοκράτορα στην αντιπαράθεση ήταν αξιοσημείωτη, ενώ την αδιαφορία του για τον φόνο ακολούθησε η άμεση ένταξη του Φραβίττα στην υπηρεσία της αυτοκρατορίας, γεγονός που απέτρεπε οποιαδήποτε ενδεχόμενη ανακήρυξη του σε αρχηγό των αυτόνομων φοιδερμάτων¹⁴⁹. Χαρακτηριστική υπήρξε και η αντιμετώπιση του Αλάρικου στον εμφύλιο πόλεμο του

¹⁴⁷ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.33.1-2.

¹⁴⁸ Συνέσιος, *Περί Βασιλείας*, XIX.1, σελ. 122 και ΟΊδιος, *Περί Πρόνοιας*, V.3, σελ. 103.

¹⁴⁹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.56.1-IV.57.2· Ευτρόπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 59, σελ. 86.30-88.44. Για τη στάση που κράτησε ο Θεοδόσιος Α΄ στη διένεξη των δύο αυτόνομων φοιδερμάτων, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάρικου», σελ. 126· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 163-164.

Θεοδόσιου με τον σφετεριστή Ευγένιο. Ο Θεοδόσιος τον όρισε αρχηγό σε μια μόνο από τις φοιδεραιτικές μονάδες και όχι ηγέτη των συμμαχικών δυνάμεων προκειμένου να του στερήσει τη δυνατότητα να συσπειρώσει τα στρατεύματα των φοιδεράτων γύρω από το πρόσωπο του¹⁵⁰.

Τέλος, η κεντρική κυβέρνηση επιχειρούσε και έναν ακόμη σκοπό, ο οποίος διατυπώνεται χαρακτηριστικά στον 16ο λόγο του Θεμιστίου. Πρόκειται για την ολοκληρωμένη αφομοίωση των Γόθων μέσα στο βυζαντινό κράτος. Ο ρήτορας παρουσίασε το πρόγραμμα της αφομοιώσεως παραπέμποντας στο παράδειγμα του κέλτικου φύλου των Γαλατών, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη Μικρά Ασία κατά τον 3ο αιώνα¹⁵¹. Επιπλέον, προσπάθησε να πείσει το ακροατήριο του ότι σύντομα οι Γόθοι, όπως και πολύ παλαιότερα οι Γαλάτες, θα πληρώνουν φόρους, θα στρατεύονται για τον βυζαντινό στρατό, θα κυβερνούνται από βυζαντινούς άρχοντες και τέλος θα υπακούνε στους νόμους¹⁵². Κατά τον Ε. Χρυσό πρόκειται περί των τεσσάρων νόμων που ρυθμίζουν την οργάνωση και τη ζωή των βυζαντινών και που την εποχή εκείνη τουλάχιστον η πλειοψηφία των Γόθων δεν κατείχε¹⁵³. Επομένως, το βυζαντινό κράτος σταμάτησε έναν αιματηρό και μακροχρόνιο πόλεμο, εγκαθιστώντας τις εξεγερμένες γοιθικές ομάδες μέσα στις λεηλατημένες επαρχίες των Βαλκανίων και του Ιλλυρικού, ενώ παράλληλα έθεσε τις βάσεις για τον εκρωμαϊσμό τους.

Η κεντρική κυβέρνηση δεν αρκέστηκε μονάχα στις συμφωνίες του 380 και 382 για να ενισχύσει τον βυζαντινό στρατό με ξένους στρατιώτες. Προτού τελειώσει ο βυζαντινογοιθικός πόλεμος, ο Θεοδόσιος Α΄ συγκρότησε μόνιμες στρατιωτικές μονάδες από τους γοιθικούς πληθυσμούς του άνω Δούναβη που αυτομόλησαν στην αυτοκρατορία. Οι μονάδες αυτές εντάχθηκαν στα στρατεύματα του ανατολικού συνόρου. Η κίνηση αυτή αποσκοπούσε στην επίτευξη διπλού στόχου: αφενός να απομακρύνει από τις παραδουνάβιες περιοχές τους γόιθους στρατιώτες που θα μπορούσαν να προκαλέσουν αναταραχές ή ακόμη και να ενισχύσουν τους εξεγερμένους, και αφετέρου να ενισχύσει πολεμικά μέτωπα που έχρηζαν ανάγκης¹⁵⁴.

---

¹⁵⁰ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.5.4. Για τον τρόπο που αντιμετώπισε ο Θεοδόσιος Α΄ τον Αλάριχο, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 193-199, 224· Thompson, *Barbarians*, σελ. 43-57· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 162. Πληροφορίες για τη σταδιοδρομία του Αλάριχου, βλ. *PLRE*, «Alaricus 1», τ. 2, σελ. 43-48.

¹⁵¹ Θεμιστίος, *Πολιτικοί Λόγοι* 16, 211c, σελ. 302.18-19.

¹⁵² *Ο.π.*, 211d, σελ. 302.20-23.

¹⁵³ Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 166.

¹⁵⁴ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.30.1. Σχετικά με το θέμα, βλ. Burns, *Barbarians*, σελ. 45, 59-60· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 26-27· Heather, «Goths and Huns», 509.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν οι γότθοι στρατιώτες στη διοίκηση της Αιγύπτου. Ο αυτοκράτορας για να προφυλαχθεί από τυχόν εξεγέρσεις μέσα στο στράτευμα, επινόησε το εξής σχέδιο: αντάλλαξε πολλές από τις νεοσύστατες γοθθικές ομάδες με στρατιωτικές μονάδες που υπηρετούσαν στην Αίγυπτο¹⁵⁵. Σκοπός της ανταλλαγής ήταν τόσο η απομάκρυνση τους από τα Βαλκάνια όσο και η ενίσχυση της άμυνας των επαρχιών της Αιγύπτου, οι οποίες υπέφεραν από τις επιθέσεις των Βλεμμύων¹⁵⁶. Τα γοθθικά στρατεύματα κατευθύνθηκαν ανατολικά, περνώντας από την πόλη της Φιλαδέλφειας στην επαρχία της Λυδίας, όπου και στάθμευσαν για να προμηθευτούν τρόφιμα από τις αγορές των πόλεων¹⁵⁷. Διοικητής τους ήταν ο πέρσης Ορμίσδης, ο οποίος διετέλεσε *comes rei militaris Aegypti*¹⁵⁸. Από εκεί κατευθύνθηκαν στην Αίγυπτο, όπου εγκαταστάθηκαν σε φρούρια, τα οποία βρίσκονταν κατά μήκος του ποταμού Νείλου ή στα βάθη της ερήμου με αποστολή την υπεράσπιση της περιοχής από τους ξένους εισβολείς και την τήρηση της τάξης¹⁵⁹.

Η συγκρότηση στρατιωτικών μονάδων από τους γοθθικούς πληθυσμούς πέρα του Δούναβη συνεχίστηκε και μετά τη συμφωνία του 382. Ο γοθθικός καταγωγής αξιωματούχος Γαϊνάς προσκάλεσε αρκετούς ομοφύλους του να εισέλθουν στην αυτοκρατορία και να καταταγούν στον βυζαντινό στρατό, υποσχόμενος ευκαιρίες στρατιωτικής σταδιοδρομίας¹⁶⁰. Η διήγηση του θαύματος των αγίων Γουρία, Σαμωνά και Άβιβου στην πόλη της Έδεσσας διασώζει πληροφορίες για την παρουσία Γότθων στον στρατό¹⁶¹. Οι ξένοι αυτοί φαίνεται πως εντάχθηκαν στον κινητό στρατό (λατ. *comitatenses*) που ήταν αποδεκατισμένος την εποχή εκείνη. Μάλιστα, στη *Notitia Dignitatum*, στον *magister militum praesentalis* I και II μαρτυρούνται δύο βοηθητικές

¹⁵⁵ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.30.2.

¹⁵⁶ Rémondon, «Problèmes militaires en Egypte», σελ. 29-31. Για τις σχέσεις του Βυζαντίου με τους Βλέμμυες την εποχή εκείνη βλ. Zacharopoulou, «The Emergence of the State», σελ. 234-6· Updegraff, *The Blemmyes*, σελ. 109-10· Török, *Between, Two Worlds*, σελ. 524.

¹⁵⁷ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.30.3-4.

¹⁵⁸ *Ο.π.*, IV.30.5. Για τον Ορμίσδα, βλ. *PLRE*, τ. 1, «Hormisdas 3», σελ. 443-444.

¹⁵⁹ Στη *Notitia Dignitatum* απαριθμούνται αρκετά σώματα *limitanei* που φέρουν εθνικά ονόματα, βλ. *Notitia Dignitatum*, XXXI.23, 44, 45 σελ. 64 XXXI.51, 55 κ.α.· Σχετικά με τα στρατεύματα αυτά, βλ. Cagnat, «L'Armée d' Afrique», σελ. 741-762· Goodchild-Perkins, «The Limes Tripolitanus II», σελ. 34· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 28.

¹⁶⁰ Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VI, σελ. 668.35-669.38· Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VIII, σελ. 354.3-5.

¹⁶¹ *Θαῦμα τῶν ἁγίων ὁμολογητῶν*, σελ. 151.13-17.

μονάδες πεζικού που ο τίτλος τους παραπέμπει στους Γότθους πέρα του Δούναβη. Πρόκειται για τις ομάδες Visi και Tervingi¹⁶².

Η ανάγκη εξεύρεσης εμπειροπόλεμων στρατευμάτων για την επαρκή επάνδρωση του βυζαντινού στρατού, οδήγησε την κυβέρνηση να στραφεί και στην αξιοποίηση των αιχμαλώτων πολέμου, τους οποίους εγκαθιστούσε σε περιοχές μακριά από τον τόπο καταγωγής τους. Η πρακτική αυτή συνεχίστηκε και από τους διαδόχους του Θεοδοσίου Α'. Στοιχεία για την ύπαρξη τέτοιων οικισμών εντοπίζονται στην επαρχία της Φρυγίας, στη Μικρά Ασία. Ο οικισμός αυτός συνδέεται με ένα επεισόδιο που περιγράφεται στο τέταρτο βιβλίο της Ιστορίας του Ζώσιμου¹⁶³. Σύμφωνα με τη δεύτερη αφήγηση, μια ομάδα Γκρεουθούγκι, κάτω από την πίεση των Ούννων έφθασε στον Δούναβη και απαίτησαν να εισέλθουν στην αυτοκρατορία. Ο *magister peditum per Thracias* Πρόμωτος αρνήθηκε να τους δεχτεί. Αντίθετα, με προσωπική του ευθύνη ανέθεσε σε έμπιστους του στρατιώτες, γνώστες της γοθτικής γλώσσας, την παραπλάνηση της φυλετικής ομάδας με στόχο την εξόντωση της. Η εφαρμογή του σχεδίου ήταν επιτυχής. Οι βυζαντινοί στρατιώτες εξολόθρευσαν τους γότθους πολεμιστές, ρίχτηκαν στη λαφυραγωγία, αιχμαλωτίζοντας τα γυναικόπαιδα και αρπάζοντας τις αποσκευές τους. Ο Θεοδοσίος, μετά τη συντριβή των εισβολέων, εγκατέστησε τους εναπομείναντες αιχμαλώτους στη Φρυγία.¹⁶⁴

Στον λόγο του *Κατά Ευτρόπιου*, ο Κλαυδιανός διατείνεται ότι οι Γότθοι ήταν λίγοι σε αριθμό και είχαν εγκατασταθεί στη Φρυγία ως *coloni* με την υποχρέωση να παρέχουν ελαφριές μονάδες πεζικού που έδρευαν στην περιοχή¹⁶⁵. Επικεφαλής των μονάδων αυτών ήταν ο γοθτικής καταγωγής Τριβίγιλδος. Το έτος 398, οι Γότθοι της Φρυγίας συμμετείχαν στις επιχειρήσεις του βυζαντινού κράτους κατά των Ούννων, οι οποίοι πρόσβαλλαν τις περιοχές της Ανατολίας¹⁶⁶. Τον επόμενο χρόνο στασίασαν υπό τις διαταγές του Τριβίγιλδου με σκοπό να ανατρέψουν τον πραιτωριανό έπαρχο της Ανατολής Ευτρόπιο, προκαλώντας μεγάλες καταστροφές στην περιοχή της Μ. Ασίας¹⁶⁷. Οι πηγές αφήνουν να εννοηθεί ότι ο γότθος αξιωματούχος και η φρουρά του

---

¹⁶² *Notitia Dignitatum*, Or. V. 61, σελ. 14, Or. VI. 61, σελ. 18. Σχετικά με τις στρατιωτικές μονάδες Visi και Tervingi, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 162· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 29· Demougeot, *La formation de l'Europe*, σελ. 154.

¹⁶³ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.39.1, IV.35.1.

¹⁶⁴ *Ο.π.*, IV.39.4-5. Για τους Γκρεουθούγκι της Φρυγίας, βλ. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 100-103.

¹⁶⁵ Κλαυδιανός, *In Eutrop II*, σελ. 198. 208-210.

¹⁶⁶ Κλαυδιανός *In Eutrop I*, σελ. 156.234-158.258. Βλ. και Liebesuezt, *Barbarians and Bishops*, σελ. 99-100· Kim, *The Huns*, σελ. 76-77.

¹⁶⁷ Κλαύδιος, *In Eutropium II*, σελ. 194.153-195.156· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.13.3-V.8.10.

στασίασαν επειδή αναμέναν κάποιου είδους χρηματική ενίσχυση από το κράτος, την οποία δεν έλαβαν¹⁶⁸. Την παρουσία γοθικών στρατευμάτων μέσα στις πόλεις της επαρχότητας της Ανατολής μαρτυρούν δύο ταφόπλακες που βρέθηκαν στην πόλη της Σεβάστειας, στις οποίες καταγράφονται τα γερμανικά ονόματα Buranus και Ursinianus¹⁶⁹. Πρόκειται για γότθους στρατιώτες, τους οποίους το κράτος είχε τοποθετήσει στην πόλη με σκοπό τη φρούρηση της¹⁷⁰.

Η ίδια τακτική εφαρμόστηκε και από το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας το έτος 404, όταν μια πολυφυλετική ομάδα επιδρομέων, απαρτιζόμενη από Γότθους και Κέλτες, με επικεφαλής τον Ραδαγαΐσο, εισέβαλε στην Ιταλία. Η κυβέρνηση της Ραβέννας διέταξε τον *magister utriusque militiae* της Ιταλίας Στηλίχωνα να συγκεντρώσει στρατό και να βαδίσει εναντίον τους¹⁷¹. Ο Στηλίχων κατάφερε μέσα σε έναν χρόνο να αντιμετωπίσει τη βαρβαρική απειλή και να συλλάβει πλήθος αιχμαλώτων, εκ των οποίων ένα μεγάλο μέρος πούλησε ως σκλάβους σε απρόσμενα χαμηλές τιμές¹⁷². Οι εναπομείναντες αιχμάλωτοι εντάχθηκαν στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας ως συμμαχικά στρατεύματα¹⁷³. Οι ιστορικοί της εποχής υπολογίζουν ότι ο Στηλίχωνας ενσωμάτωσε δώδεκα χιλιάδες περίπου από τους άνδρες του Ραδαγαΐσου¹⁷⁴. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τον τόπο εγκατάστασής τους. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η αναφορά του Ζώσιμου σχετικά με τα γυναικόπαιδα των συμμαχικών στρατευμάτων που ζούσαν σε μια σειρά από πόλεις, οι οποίες βρίσκονταν βόρεια της Ιταλίας, στην επαρχία της Αιμιλίας¹⁷⁵. Οι στρατιώτες αυτοί μετά την εκτέλεση του Στηλίχωνα το 408 εγκατέλειψαν τις βάσεις τους και αυτομόλησαν στην ομάδα του Αλάριχου. Πιθανότατα οι Γότθοι του Ραδαγαΐσου έζησαν σε ορισμένες,

---

¹⁶⁸ Κλαύδιος, *In Eutropium* II, 196.174-179· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.13.3. Σχετικά με τα αιτήματα των εξεγερμένων στρατιωτών του Τριβίγιλδου, βλ. Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 284· Lee, «Warfare and State», σελ. 385.

¹⁶⁹ Speidel, «A Latin Gravestone of AD 390», σελ. 381-8.

¹⁷⁰ Fuhrmann, *Policing the Roman Empire*, σελ. 212· Buckler-Calder-Cox, «Asia Minor», σελ. 92-3.

¹⁷¹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.26.3-V.26.4· Για την εκστρατεία του Στηλίχωνα κατά του Ραδαγαΐσου, βλ. Heather, *The Fall*, σελ. 194· Burns, *Barbarians*, σελ. 198· O'Flynn, *Generalissimos*, σελ. 164, σ. 44· Halsall, *Migrations* σελ. 207· De Jaeghere, *Les derniers jours*, σελ. 302.

¹⁷² Ορόσιος, *Hist. adv. Pag.*, VII.37, σελ. 290.12-16· Croke, *The Chronicle of Marcellinus*, σελ. 68-9. Σχετικά με τη μεταχείριση των γότθων αιχμαλώτων από τον Στηλίχωνα, βλ. Wijnendaele, «Alaric, Constantine», σελ. 261 και Ο Τίδιος, «Sarus the Goth», σελ. 471.

¹⁷³ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.26.5· Wolfram, *Goths*, σελ. 169-70· Burns, *Barbarians*, σελ. 198.

¹⁷⁴ Ολυμπιόδωρος, *Ιστορικοί Λόγοι*, αποσπ. 9, σελ. 162. Ο Ζώσιμος (*Νέα Ιστορία*, V.26.3) αναφέρει πως ο στρατός του Ραδαγαΐσου απαρτιζόταν από 400.000 «Κέλτες και Γερμανούς». Ο Ορόσιος (*Hist. Adv. Pag.*, VII.37, σελ. 290.4-13) αριθμεί γύρω στους 200.000 στρατιώτες. Σχετικά με τον αριθμό του γοθικού στρατού, βλ. Wijnendaele, «Stilicho, Radagaisus», σελ. 270 και Ο Τίδιος, «Stilicho, Radagaisus», σελ. 271· O'Flynn, *Generalissimos*, σελ. 41· Kazanski, «Radaigaise», σελ. 395-396.

¹⁷⁵ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.34.2

στρατηγικής σημασίας, πόλεις της επαρχίας της Αιμιλίας ή γύρω από αυτές με την υποχρέωση να παρέχουν στρατεύσιμους σε μονάδες πεζικού ή ιππικού που έδρευαν εκεί, όπως ακριβώς και στην περίπτωση της Φρυγίας¹⁷⁶.

Τέλος, έχουν ανακαλυφθεί γοθικά αντικείμενα, κυρίως πόρπες, σε διάφορα συνοριακά φρούρια και οχυρώσεις στην επαρχία της Ραέτίας, η οποία υπαγόταν στην επαρχότητα της Γαλατίας. Ο T. Burns υποστηρίζει πως τα αντικείμενα αυτά ανήκαν σε γότθους αιχμαλώτους, τους οποίους ο Θεοδόσιος εγκατέστησε εκεί με την υποχρέωση να φρουρούν το σύνορο του Ρήνου¹⁷⁷. Στοιχεία για την ύπαρξη τους επιβεβαιώνονται μέχρι και το πρώτο μισό του 5ου αιώνα. Οι φρουρές αυτές διέθεταν μικρό στράτευμα, γύρω στα 20 με 25 άτομα¹⁷⁸. Η πρωτοβουλία αυτή, ο εποικισμός δηλαδή περιοχών της Ραέτίας, είναι βέβαιο πως αποσκοπούσε στην ενδυνάμωση των δυτικών συνόρων της αυτοκρατορίας που είχαν κλονιστεί και αποδυναμωθεί από τις αλληπάλληλες εισβολές των γειτονικών βαρβάρων.

---

¹⁷⁶ Wijnendaele «Stilicho, Radagaisus», σελ. 271· Elton, *Warfare*, σελ. 154· Blockley, «The Dynasty of Theodosius», σελ. 121· Kulikowski, «Barbarians in Gaul» σελ. 330.

¹⁷⁷ Την εποχή εκείνη πραγματοποιήθηκε εξέγερση στη Μακεδονία από ορισμένους γότθους φοιδεράτους με επικεφαλής τον Αλάριχο, βλ. Κλαυδιανός, *Bello Gothico*, σελ. 164.524-526 και Ο ίδιος, *Cons. Hon. VI*, σελ. 82.107-108. Σχετικά με την εξέγερση, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 185, 196. Στον αντίποδα ο E. Χρυσός (*To Βυζάντιον*, σελ. 159-160) εκφράζει αντίθετη άποψη σχετικά με τη συμμετοχή του Αλάριχου στη στάση αυτή.

¹⁷⁸ Burns, *Barbarian*, σελ. 139-140, 145.

3. Οι Περιπλανήσεις του Αλάριχου στη Βαλκανική και στην Ιταλία (395-410)

Οι σχετικά καλές σχέσεις Αυτοκρατορίας-Γότθων επιδεινώθηκαν το έτος 395, μετά το τέλος της εκστρατείας του Θεοδοσίου κατά του Ευγενίου¹⁷⁹. Στον πόλεμο αυτό συμμετείχαν και γοτθικά ομοσπονδιακά στρατεύματα υπό τη διοίκηση του γοτθικής καταγωγής αξιωματούχου Γαινά¹⁸⁰. Μετά τον θάνατο του Θεοδοσίου τον Σεπτέμβριο του 394 ο στρατηγός του παντός στρατεύματος Στηλίχων επέτρεψε την επιστροφή των 10.000 εναπομεινάντων ομόσπονδων στρατευμάτων πίσω στη Θράκη. Όταν όμως τα γοτθικά στρατεύματα επέστρεψαν, η ομάδα του Αλάριχου διέκοψε τις σχέσεις υποτέλειας προς την αυτοκρατορία και εξεγέρθηκε¹⁸¹. Ο γότθος φύλαρχος ήταν θυμωμένος από τη μη ικανοποιητική ανταμοιβή για τις υπηρεσίες του. Αν και ανταμείφθηκε με το αξίωμα του *comes militaris*, δεν εντυπωσιάστηκε¹⁸². Επιπλέον, αρκετοί από τους γότθους ομόσπονδους δυσανεκτήθηκαν από τις ανθρώπινες θυσίες που υπέστησαν στον εμφύλιο πόλεμο καθώς και από το γεγονός ότι τα εδάφη τους πλήττονταν συνεχώς από τις επιθέσεις των Ούννων. Τέλος, φοβούνταν πως η επιστροφή τους στην Ανατολή αποσκοπούσε στη διάλυση τους ή τουλάχιστον στη διακοπή των προμηθειών τους από το κράτος¹⁸³. Εξάλλου, οι δύο διάδοχοι του Θεοδοσίου Αρκάδιος και Ονώριος είχαν αμελήσει να δώσουν στα συμμαχικά στρατεύματα τα συνηθισμένα δώρα, τα οποία λάμβαναν από την κεντρική αρχή, όπως όριζε η συμφωνία του 382¹⁸⁴.

---

¹⁷⁹ Πληροφορίες για την ανταρσία του σφετεριστή Ευγενίου, βλ. Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.54.1-IV.58.6· Ιορδάνης, *Getica*, 28 145, σελ. 96.1-9· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, V .25, σελ. 647-649· Φιλοστόργιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, XI.2, σελ. 133-134· Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.* VII.35, σελ. 284.11-19. Βλ. και Heather, *Goths and Romans*, σελ. 187-188· Friell-Williams, *Theodosius*, σελ. 134-135.

¹⁸⁰ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV-57.2, IV.58.2· Ιωάννης Αντιοχείας, *Ιστορία Χρονική*, αποσπ. 212.2, σελ. 384.3-11.

¹⁸¹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.4.2. Σχετικά με τη στάση του Αλάριχου το 394, βλ. Χρυσός, «Οι Βησιγότθοι στην Πελοπόννησο», σελ. 182· Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάριχου», σελ. 106-7· Heather, *Goths and Romans*. σελ. 193· Wolfram, *Goths*, σελ. 140· Stein, *Histoire*, τ. I, σελ.228.

¹⁸² Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.5.4.

¹⁸³ Στη μάχη του Φρίγιδου ποταμού το 392, χιλιάδες Γότθοι πέθαναν χαρίζοντας τη νίκη στον Θεοδοσίο Α΄ επί του σφετεριστή Ευγενίου, βλ. Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.* VII. 35, σελ. 284.11-19· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.54-58· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, V.25, σελ. 648.19-649.27· Για τη μάχη του Φρίγιδου ποταμού, βλ. Πέρσκινς, *Η πτώση της Ρώμης*, σελ. 43· Burns, *Barbarians*, σελ. 152.

¹⁸⁴ Ιορδάνης, *Getica*, τ. XXIX, σελ. 96.10-12.

Ο Αλάριχος οδήγησε τον στρατό του απέξω από την Κωνσταντινούπολη, προκαλώντας καταστροφικές επιδρομές στο πέρασμα. Στόχος του ήταν να πείσει την κυβέρνηση της Ανατολής να πραγματοποιήσει τα αιτήματα του. Στην κίνηση αυτή ανταποκρίθηκε άμεσα ο *έπαρχος του πραιτωρίου* Ρουφίνος, ο οποίος έδρασε διπλωματικά, σπεύδοντας να συναντήσει τους εξεγερμένους και να διαπραγματευτεί μαζί τους¹⁸⁵. Οι όροι της διαπραγμάτευσης δεν είναι γνωστοί. Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο Αλάριχος πέτυχε να διοριστεί *magister militum per Illyricum* και να τροποποιήσει του όρους εγκατάστασης της ομάδας του στο βυζαντινό κράτος¹⁸⁶. Σύμφωνα με τον εθνικό ρήτορα Κλαυδιανό, ο *έπαρχος του πραιτωρίου* προέτρεψε τον Αλάριχο να στραφεί προς τη διοίκηση της Μακεδονίας, η οποία υπαγόταν στην επαρχότητα του Ιλλυρικού¹⁸⁷. Με τον τρόπο αυτό, πέτυχε να απομακρύνει τους εξεγερμένους από την Κωνσταντινούπολη. Ταυτόχρονα, έθετε φραγμό στις φιλοδοξίες του Σηλίχωνα, ο οποίος επιθυμούσε να αποσπάσει την *επαρχότητα του Ιλλυρικού* από την εξουσία της Κωνσταντινούπολης και μακροπρόθεσμα να θέσει υπό την κηδεμονία του τον ανήλικο αυτοκράτορα του ανατολικού τμήματος Αρκάδιο¹⁸⁸. Η Σ. Πατούρα-Σπανού υποστηρίζει ότι με την κίνηση αυτή εγκαινιάζεται μια νέα πολιτική προς την ομάδα του Αλάριχου, την οποία προσδιορίζουν πλέον οι σχέσεις των δύο ισχυρών ανδρών Ανατολής και Δύσης, του Σηλίχωνα και του Ρουφίνου. Η ομάδα του μετατρέπεται σε ένα επικίνδυνο όργανο αυτού του αμείλικτου ανταγωνισμού και εύκολα παραδίδεται στα χέρια του ενός και του άλλου¹⁸⁹. Υπό αυτές τις συνθήκες ορίστηκαν και οι εγκαταστάσεις της ομάδας του στον Ελλαδικό χώρο.

Η δυτική κυβέρνηση αντέδρασε αποφασιστικά στη συμφωνία αυτή. Ο Σηλίχωνας έσπευσε να αντιμετωπίσει τις επιδρομές τους Αλάριχου, εκστρατεύοντας με ισχυρές δυνάμεις στον ελλαδικό χώρο¹⁹⁰. Την άνοιξη του 395 συναντήθηκαν τα δύο

---

¹⁸⁵ Κλαυδιανός, *In Ruf.* II, σελ. 62-64.70-85 Ο Κλαυδιανός αποκαλεί τον Ρουφίνο *foederis auctor*. Για τη συμφωνία που συνήφθη κατά τη συνάντηση Αλάριχου-Ρουφίνου, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάριχου», σελ. 108· Χρυσός, «Οι Βησιγότθοι στην Πελοπόννησο», σελ. 182.

¹⁸⁶ *Ο.π.*, σελ. 182· βλ. Wolfram, *Goths*, 141. Ο J. H. W. G. Liebeschuetz (*Barbarians and Bishops*, σελ. 56-60) υποστηρίζει πως η κεντρική κυβέρνηση έδωσε χρηματικές εισφορές και στέγαση, όχι όμως γη.

¹⁸⁷ Κλαυδιανός, *In Ruf.* II, σελ. 62.54-70.

¹⁸⁸ Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάριχου», σελ. 108. Οι μαρτυρίες των πηγών της εποχής αλλά και οι απόψεις των ερευνητών σχετικά με το ανατολικό Ιλλυρικό και την υπαγωγή του, εμφανίζονται αντιφατικές, βλ. Θεοχαρίδης, *Ιστορία της Μακεδονίας*, σελ. 95. Πρβλ. Stein, *Histoire*, τ. I, σελ. 229.

¹⁸⁹ Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάριχου», σελ. 108-109.

¹⁹⁰ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.5.5. Σχετικά με την εξωτερική πολιτική του Σηλίχωνα στο ανατολικό μέρος του Ιλλυρικού, βλ. Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 42 και Ο Ίδιος, «Οι Βησιγότθοι στην

στρατεύματα στη Θεσσαλία. Η επίθεση όμως δεν επρόκειτο να πραγματοποιηθεί, διότι ο Αρκάδιος έστειλε επιστολή στον Σηλίχωνα, απαγορεύοντας του οποιαδήποτε σύγκρουση. Μάλιστα, απαίτησε από τον τελευταίο την άμεση επιστροφή στην Κωνσταντινούπολη των ανατολικών στρατευμάτων¹⁹¹. Αρκετοί μελετητές έχουν διατυπώσει ορισμένες θεωρίες σχετικά με το παράδοξο αυτό γεγονός. Προφανώς, η ανατολική κυβέρνηση δεν θα είχε δώσει την εντολή της κατάπαυσης της εκστρατείας αν δεν ήταν σύμφωνη με την πορεία των Γόθων¹⁹².

Οι Γόθοι δεν παρέμειναν στη Θεσσαλία, αλλά συνέχισαν την πορεία τους προς την Ελλάδα και την Πελοπόννησο. Η κάθοδος των στρατευμάτων του Αλάριχου πραγματοποιήθηκε χωρίς αντίδραση από την κυβέρνηση, πράγμα που ηχεί παράξενα διότι το γοθικό στράτευμα διενήργησε καταστροφικές επιδρομές σε περιοχές του ελλαδικού χώρου και της Πελοποννήσου το 397¹⁹³. Σημαντική είναι η μαρτυρία του Ζώσιμου, ο οποίος αποδίδει την ελεύθερη πρόσβαση του Αλάριχου στην Πελοπόννησο, μέσω του Ισθμού, σε προδοσία του ανθύπατου της Αχαΐας Αντίοχου, φίλου και συνεργάτη του Ρουφίνου. Ο Αντίοχος σε συνεννόηση με τον υπεύθυνο για την άμυνα του Ισθμού στρατηγό Γερόντιο, επέτρεψε στον Αλάριχο να εισέλθει στην περιοχή¹⁹⁴. Ο λόγος όμως που η κεντρική αρχή επέτρεψε στην ομάδα του Αλάριχου να περάσει ανενόχλητη τον Ισθμό δεν σχετιζόταν με την επιθυμία του Ρουφίνου να παραδοθεί η επαρχία της Ελλάδας στους εξεγερμένους¹⁹⁵. Ο Ε. Χρυσός έχει διατυπώσει μια ενδιαφέρουσα θεωρία. Κατά τη γνώμη του, η ομάδα του Αλάριχου είχε στόχο τη δημιουργία γοθικού οικισμού στην Πελοπόννησο. Το γεγονός αυτό

Πελοπόννησο», σελ. 183· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 201· Kullikoswki, *Gothic Wars*, σελ. 165.

¹⁹¹ Κλαυδιανός, *In Ruf.* II, σελ. 72.318-319. Ο P. Heather (*Goths and Romans*, σελ. 202) υποστηρίζει πως αιτία στην επιστροφή των στρατευμάτων της Ανατολής στην Κωνσταντινούπολη υπήρξαν οι διαμάχες που είχαν ξεσπάσει στους κόλπους του στρατού.

¹⁹² Burns, *Barbarians*, σελ. 153· Halsall, *Migrations*, σελ. 195· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 97. Η Σ. Πατούρα-Σπανού, («Οι περιπλανήσεις του Αλάριχου», σελ. 109) εντάσσει τα γεγονότα αυτά στο πλαίσιο του ανταγωνισμού ανάμεσα στον Ρουφίνο και τον Σηλίχωνα, το οποίο κορυφώνεται με τη δολοφονία του τελευταίου από το στρατό της Ανατολής που βρισκόταν μέχρι και το συμβάν αυτό υπό τον έλεγχο του Σηλίχωνα.

¹⁹³ Για την εισβολή του Αλάριχου στην Ελλάδα, βλ. Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.5.7· Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπμ. 64, σελ. 92-94· Κλαυδιανός, *In Eutrop.* II, 198.198-201 και Ο Ίδιος, *Bello Gothico*, 170. 611-614· Φιλοστόργιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, XII.2, σελ. 140.14.-141.2.

¹⁹⁴ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.5.1-3, V.6.4. Σχετικά με το λόγο της ελεύθερης πρόσβασης του Αλάριχου στην Πελοπόννησο, βλ. Χρυσός, «Οι Βησιγόθοι στην Πελοπόννησο», 184· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 202· Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάριχου», σελ. 110.

¹⁹⁵ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.5.1.-3· Κλαυδιανός *In Ruf.* I, σελ. 48-50.318-345.

επιβεβαιώνεται από την παραμονή τους στην περιοχή για ενάμιση χρόνο και τη βίαιή εκδίωξη τους από το μέρος¹⁹⁶.

Την άνοιξη του 387 ο Σηλίχωνας, χωρίς σχετική εντολή ή πρόσκληση της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης, έσπευσε με τα στρατεύματα του στην Πελοπόννησο για να διώξει τους Γότθους του Αλάρικου¹⁹⁷. Αξίζει να σημειωθεί πως η Πελοπόννησος ως επαρχία της Ελλάδας υπαγόταν στη δικαιοδοσία της Ανατολής. Επομένως, ο Σηλίχωνας δεν επιδίωκε μονάχα την εκδίωξη των βαρβάρων αλλά και την υπαγωγή της επαρχίας στη δικαιοδοσία του αυτοκράτορα του δυτικού τμήματος Ονώριου.

Ο Κλαυδιανός περιγράφει, με μεγάλη δόση υπερβολής, τις αιματηρές μάχες και ένδοξες νίκες του Σηλίχωνα στο Λυκαίον Όρος, στον Ερύμανθο, στον Μαίναλον όρος και στα ποτάμια Λάδωνα και Αλφειό, σε περιοχές της Αρκαδίας, όπου είχαν αποφασίσει να εγκατασταθούν οι Γότθοι¹⁹⁸. Τελικά, η εκστρατεία δεν επρόκειτο να ολοκληρωθεί, διότι οι άρχοντες της Ανατολής έδρασαν αποφασιστικά για να τη ματαιώσουν¹⁹⁹. Ο βυζαντινός αξιωματούχος Ευτρόπιος, ο οποίος ήταν ένας από τους στενότερους σύμβουλους του αυτοκράτορα μετά τη δολοφονία του Ρουφίνου, προσέγγισε τον Αλάρικο προσφέροντας του συμφωνία με ευνοϊκούς όρους²⁰⁰. Ταυτόχρονα, ανακήρυξε τον Σηλίχωνα δημόσιο εχθρό²⁰¹ και παρακίνησε κρυφά τον κόμη της Αφρικής Γίλδωνα να στασιάσει, προκειμένου να πλήξει το κύρος του Σηλίχωνα και να στρέψει την προσοχή του προς τα εκεί²⁰².

Σύμφωνα με τους όρους της συμμαχίας, ο Αλάρικος περιβλήθηκε με τις αρμοδιότητες του *magister militum per Illyricum*. Οι πηγές της εποχής αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι οι Θράκες κατασκεύαζαν για λογαριασμό του τα όπλα και οι πόλεις

---

¹⁹⁶ Χρυσός, «Οι Βησιγότθοι στην Πελοπόννησο», σελ. 187-188.

¹⁹⁷ Cameron, *Claudian*, σελ. 168, 173· Wolf, *Goths*, σελ. 142· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 202-203.

¹⁹⁸ Κλαυδιανός, *Cons. Hon. IV*, σελ. 320.461-473 και ΟΊδιος, *Cons. Stil. I*, σελ. 376.181-378.187· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία* V.7.1-2,

¹⁹⁹ Κλαυδιανός, *Bello Gothico*, σελ. 162.516-7. Ο Ζώσιμος (*Νέα Ιστορία*, 5.7.1-2) αντιγράφοντας τον Ευτρόπιο αποδίδει τη ματαίωση της αναμέτρησης στην απειθαρχία των στρατευμάτων του Σηλίχωνα και δεν αναφέρεται σε καμία προδοσία. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το θέμα, βλ. Χρυσός, «Οι Βησιγότθοι στην Πελοπόννησο», σελ. 189.

²⁰⁰ Για τους όρους της συμφωνίας Ευτρόπιου-Αλάρικου, βλ. Κλαυδιανός, *In Eutrop. II*, σελ. 154. 211-219 και ΟΊδιος, *Bello Gothico*, σελ. 164.535-536· Συνέσιος, *Περί Βασιλείας*, 15, PG 66, σελ. 1093.

²⁰¹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.11.1· Cameron, *Claudian*, σελ. 474-7.

²⁰² Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.9.2· Κλαυδιανός, *In Eutrop. I*, σελ. 168.399-400 και ΟΊδιος, *Cons. Stil. I*, σελ. 384.271-281· Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.* VII, 36.2, σελ. 288· Για την επανάσταση του κόμητα της Αφρικής Γίλδωνα, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάρικου», σελ. 112· Kullikowski, *Gothic Wars*, σελ. 168.

του πρόσφεραν τα έσοδα για τις στρατιωτικές του ανάγκες²⁰³. Το ζήτημα που πρέπει να λυθεί είναι που εγκαταστάθηκε ο γότθος φύλαρχος έχοντας τις συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Ο Ζώσιμος περιγράφει στο πέμπτο βιβλίο της Ιστορίας του ότι ο Αλάριχος μεταφέρθηκε στην Ήπειρο, όπου και τη λεηλάτησε. Μετά τη λεηλασία της, εγκαταστάθηκε εκεί με την άδεια της ανατολικής αυτοκρατορίας, όπου και έμεινε για τέσσερα χρόνια (397-401)²⁰⁴. Αρκετοί μελετητές διαψεύδουν την παραπάνω θεωρία και υποστηρίζουν πως ο εθνικός ιστορικός συνδέει αυθαίρετα τα γεγονότα των ετών 397 με την εγκατάσταση των τελευταίων με τη σύμφωνη γνώμη του Στηλίχωνα, το 407 στην Ήπειρο. Στον αντίποδα, κατέδειξαν ότι ο Ευτρόπιος επέτρεψε στους Γότθους να εγκατασταθούν στη Μακεδονία²⁰⁵. Η παραπάνω άποψη επιβεβαιώνεται και από άλλες τρεις ενδείξεις: Η περιοχή ήταν μακριά από τα σύνορα του Δούναβη και δεν διέτρεχε άμεσο κίνδυνο από τις επιθέσεις των Ούννων²⁰⁶, ο στρατός του Αλάριχου μπορούσε να εξοπλιστεί από τα 5 εργαστήρια οπλοποιίας, τα οποία βρίσκονταν στο Ιλλυρικό (Θεσσαλονίκη, Ναισός, Ρατιαρία και Ορρείον²⁰⁷) και το ότι ακολούθησαν, για τη μετάβαση τους στην Ιταλία το 401, την κεντρική οδική αρτηρία που διερχόταν από το Σίρμιο²⁰⁸.

Αν και λείπει η κατηγορηματική μαρτυρία στις πηγές, φαίνεται ότι οι Γότθοι του Αλάριχου εγκαταστάθηκαν σε εύφορη περιοχή, κοντά στη Θεσσαλονίκη²⁰⁹. Ο Αλάριχος κατείχε το αξίωμα του *magister militum per Illyricum* και ασφαλώς η έδρα

---

²⁰³ Κλαυδιανός, *Bello Gothico*, σελ. 165. 573-6 και ΟΊδιος, *In Eutrop.* II., σελ. 200. 214.218. Βλ. και Burns, *Barbarians*, σελ. 165-168.

²⁰⁴ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.7.2.

²⁰⁵ Κλαυδιανός, *Bello Gothico*, σελ. 162.532-533. Σχετικά με την εγκατάσταση των Γότθων του Αλάριχου στη Μακεδονία, βλ. Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 47-48· Wolfs, *History of the Goths*, σελ. 142· Heathers, *Goths and Romans*, σελ. 205.

²⁰⁶ Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 56,

²⁰⁷ *Notitia Dignitatum* Or. XI, σελ. 33.36-9: *Thessalonicensis, Naissatensis, Ratiarensis, Scutaria Horeomargensis*. Η βυζαντινή αυτοκρατορία διέθετε ήδη από την εποχή του Διοκλητιανού κρατικά εργοστάσια παραγωγής όπλων και στρατιωτικού εξοπλισμού. Τα εργοστάσια αυτά βρίσκονταν συγκεντρωμένα σε βαλκανικές περιοχές γνωστές για τα πλούσια μεταλλεύματά τους. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα εργοστάσια παραγωγής όπλων, βλ. Morrison, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, τ. I, σελ. 424· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 59, 98· Πατούρα Σπανού, «Εμπόριο», σελ. 214· Jones, *Empire*, II, σελ. 834· Velkov, *Thrace*, σελ. 481.

²⁰⁸ Ιορδάνης, *Getica*, XXIX 147, σελ. 96.16-20. Σχετικά με τον δρόμο που ακολούθησε η ομάδα του Αλάριχου κατά την εκστρατεία του στην Ιταλία το έτος 401, βλ. Mathews, *Western Aristocracies*, σελ. 246· Wolfram, *Goths*, σελ. 150-151.

²⁰⁹ O J. H. W. G. Liebeschuetz, (*Barbarians and Bishops*, σελ. 60) στηριζόμενος στην αναφορά του Κλαυδιανού ότι οι άνδρες του Αλάριχου ζούσαν μαζί με τις γυναίκες τους στις πόλεις, υποστηρίζει πως οι Γότθοι του Αλάριχου εγκαταστάθηκαν υπό το καθεστώς της φιλοξενίας σε μια σειρά από πόλεις του ελλαδικού χώρου από τις οποίες προμηθεύονταν το πολεμικό υλικό. Στον αντίποδα, ο E. Χρυσός, («Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 48) υποστηρίζει πως οι Γότθοι εγκαταστάθηκαν σε μια υπαίθρια περιοχή που την ορίζουν οι μακεδονικές πόλεις Ευρωπός, Κύρρος, Πέλλα, Βέρροια, Μεθώνη, Πύδνα και Δίον.

του βρισκόταν κοντά στο διοικητικό κέντρο της επαρχότητας του Ιλλυρικού, δηλαδή τη Θεσσαλονίκη²¹⁰. Επιπλέον, η παραμονή του εκεί εξυπηρετούσε έναν ακόμη παράγοντα. Το έτος 398, ο διοικητής της γοθτικής μονάδας της Φρυγίας Τριβίγιλδος εξεγέρθηκε, λεηλατώντας τις περιοχές της Ανατολής. Την αναταραχή αυτή εκμεταλλεύτηκε ο γότθος αξιωματούχος Γαινάς, ο οποίος ανέτρεψε τον Ευτρόπιο και άλλους πολιτικούς του αντιπάλους, αναδεικνύοντας τον εαυτό του σε απόλυτο κυρίαρχο της αυτοκρατορικής αυλής. Το 400 διορίστηκε από τον Αρκάδιο *magister militum praesentalis* και εισήλθε στην Κωνσταντινούπολη με ένα μέρος του στρατού του. Η στρατιωτική και πολιτική κυριαρχία του προκάλεσε σύντομα έντονες αντιδράσεις εναντίον του, οι οποίες κορυφώθηκαν το έτος 400 με τη σφαγή 7.000 Γότθων στην Κωνσταντινούπολη²¹¹. Το ενδιαφέρον της υπόθεσης έγκειται στο γεγονός ότι ο Αλάριχος δεν συμμετείχε καθόλου στη στάση αυτή. Πιθανότατα, η κεντρική εξουσία εγκατέστησε τον Αλάριχο σε κοντινή απόσταση από την πρωτεύουσα, έτσι ώστε ο τελευταίος να παρέμβει άμεσα με τον στρατό του, σε περίπτωση που ο Γαινάς επιχειρούσε να προκαλέσει πραξικόπημα.

Ο Αλάριχος παρέμεινε στην περιοχή της Μακεδονίας, χωρίς να προκαλέσει προβλήματα, μέχρι το 401. Έπειτα από το έτος αυτό, αποφάσισε, για ανεξήγητους λόγους, να εγκαταλείψει την περιοχή και να κατευθυνθεί προς τη Δύση²¹². Αρκετοί μελετητές θεωρούν πως η μετακίνηση έγινε με τη σύμφωνη γνώμη της κυβέρνησης της Ανατολής, η οποία επιδίωκε την υπονόμευση του Στηλίκωνα και τον κατευνασμό του εχθρικού κλίματος προς τους Γότθους που είχε δημιουργηθεί στην Κωνσταντινούπολη. Άλλωστε, η συντονισμένη και γρήγορη μετακίνηση της ομάδας του Αλάριχου από τη Θεσσαλονίκη στην Ιταλία μαρτυρεί τη βοήθεια που παρείχε το βυζαντινό κράτος σε αυτούς, το οποίο φρόντισε για τη γρήγορη μεταφορά και την τροφοδότηση τους²¹³.

Η πορεία του Αλάριχου στην Ιταλία ήταν καταστροφική. Η ομάδα του γνώρισε σημαντικές ήττες στη μάχη της Πολλέντίας το 401 και στη Βερόνα τον επόμενο χρόνο,

---

²¹⁰ Morrison, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, τ. Ι, σελ. 399-402, σελ. 274.

²¹¹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.18-21· Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 67.13, σελ. 108, 69.3 σελ. 110, 69.4.1, σελ. 110· Συνέσιος, *Περί Πρόνοιαν*, 108, σελ. 126 και έπειτα· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VI.6.2-34, σελ. 670.12-673.31· Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VIII.4.1-20. Για τη σφαγή των Γότθων στην Κωνσταντινούπολη το έτος 400, βλ. Bury, *Later Empire*, τ. Ι, σελ. 82-86· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 100-125.

²¹² Ζώσιμος. *Νέα Ιστορία*, V.26.1.

²¹³ Πατούρα, «Οι περιπλανήσεις του Αλάριχου», σελ. 121· Wolfram, *Goths*, σελ. 150· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 208-9.

με μεγάλες απώλειες²¹⁴. Ο Στηλίκωνας όμως δεν εξουδετέρωσε τα υπολείμματα του στρατού του Αλάρικου, αλλά έκανε ανακωχή μαζί του το 404. Ο τελευταίος ανέλαβε ξανά το αξίωμα του ανώτατου στρατηγού του Ιλλυρικού²¹⁵, περιοχή που βρισκόταν υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης, ενώ αποφασίστηκε η μεταφορά και η προσωρινή διαμονή των εναπομεινάντων γοθτικών στρατευμάτων στην Ήπειρο. Σκοπός του όλου εγχειρήματος ήταν η προσάρτηση του Ιλλυρικού στην επικράτεια του Ονώριου. Η επιλογή της Ηπείρου εξυπηρετούσε τα στρατηγικά σχέδια του Στηλίκωνα, ο οποίος σκόπευε να εισέλθει στον Ελλαδικό χώρο με πλοία από την Αδριατική, έτσι ώστε να μην βρεθεί αντιμέτωπος με τον αυτοκρατορικό στρατό της Ανατολής²¹⁶.

Δεν υπάρχουν αρκετές πληροφορίες σχετικά με την παραμονή των Γότθων του Αλάρικου στην Ήπειρο. Οι μελετητές ισχυρίζονται ότι στρατοπέδευσε κοντά σε πόλεις, όπου έζησαν εις βάρος της περιοχής. Άλλωστε, όπως υποστηρίζει και ο Ε. Χρυσός, το σχέδιο εισβολής δεν επέτρεπε οποιαδήποτε μόνιμη εγκατάσταση της γοθτικής ομάδας. Η κεντρική εξουσία τροφοδότησε το στράτευμα του Αλάρικου για το ταξίδι του στην Ήπειρο. Η αποζημίωση του υπέρογκου ποσού των 4.000 λίτρων χρυσού που ζήτησε ο Αλάρικος για τη διαμονή του στην περιοχή αποδεικνύει πως οι Γότθοι δεν προέβησαν σε λεηλασίες και ότι η εκμετάλλευση της επαρχίας δεν ξεπέρασε τα συνηθισμένα όρια της δαπάνης για τη συντήρηση της στρατοπεδευμένης ομάδας²¹⁷.

Ο Στηλίκωνας όμως δεν πραγματοποίησε ποτέ τη συντονισμένη επίθεση του στο Ιλλυρικό. Τρία γεγονότα απέτρεψαν την επιχείρησή του: Η είδηση της άφιξης του βαρβαρικού στρατού του Ραδαγάισου στην Ιταλία το 405/6, το πραξικόπημα κάποιου Κωνσταντίνου στη Βρετανία το 407 και η ανυπόστατη είδηση του θανάτου του Αλάρικου στην Ήπειρο²¹⁸. Ο τελευταίος εγκατέλειψε την περιοχή και μετακινήθηκε

---

²¹⁴ Για τη μετακίνηση του Αλάρικου στην Ιταλία, βλ. Κλαυδιανός, *Bello Goth*, σελ. 144.267-154.404· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.26.1-5, V.29.1-9. Έχουν ασχοληθεί αρκετοί μελετητές με το θέμα αυτό, ενδεικτικά βλ., Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 61-64· Kulikowski, *Gothic Wars*, σελ. 170· πρβλ. Halsall, *Migrations*, σελ. 201-202.

²¹⁵ Για τη συμφωνία Στηλίκωνα- Αλάρικου, βλ. Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 49· Bury, *Later Empire*, τ. I, σελ. 112-113· Ο'Flynn, *Generalissimos*, σελ. 44, 53, 55-56· Wijnendaele, «Stilicho, Radagaisus», σελ. 275-276· Goffart, *The Narrators*, σελ. 153· Williams-Friell, *The Rome That Did Not Fall*, σελ. 155.

²¹⁶ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.26.2· βλ. επίσης, Ολυμπιόδωρος, *Ιστορικοί Λόγοι*, αποσπ. 6, σελ. 156.1-3, Σωζομενος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, IX. 7, σελ. 398.17-399.1· Για τα στρατηγικά σχέδια του Στηλίκωνα, βλ. Wijnendaele, «Alaric, Constantine», σελ. 263-266· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 211-212.

²¹⁷ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.29.5, V.29.9· Ολυμπιόδωρος, *Ιστορικοί Λόγοι*, αποσπ. 7, σελ. 158.2.

²¹⁸ Για τα γεγονότα που έλαβαν χώρα την εποχή εκείνη, βλ. Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.26.3, V.27.2, VI.2.1-VI.5.3. Αρκετοί μελετητές έχουν ασχοληθεί με τα γεγονότα της εποχής, βλ. Χρυσός, «Ιστορία

στην Ιταλία, απαιτώντας αποζημιώσεις για την αναμονή του. Η πτώση του Σηλίχωνα το 408 προκάλεσε έντονες ρήξεις στις σχέσεις του αυτοκράτορα Ονώριου με τον γότθο φύλαρχο²¹⁹. Ο τελευταίος, εκμεταλλευόμενος την αδυναμία του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας, απαίτησε χρυσίον μὲν ἔτους ἐκάστου δίδοσθαί τι ῥητὸν καὶ σίτου τι χορηγεῖσθαι μέτρον, οἰκεῖν δὲ αὐτὸν ἅμα τοῖς σύν αὐτῷ πᾶσι Βενετίας ἄμφω καὶ Νωρικούς καὶ Δαλματίαν και τον διορισμό του στο ανώτατο στρατιωτικό αξίωμα²²⁰. Όταν ο αυτοκράτορας αρνήθηκε, ο Αλάριχος μείωσε τις απαιτήσεις του και ζήτησε μονάχα την εγκατάσταση της ομάδας του στις δύο επαρχίες του Νωρικού που πλήττονταν από εχθρικές εισβολές καθώς και την παροχή σιταριού που έκρινε ο αυτοκράτορας αρκετή²²¹. Η διστακτικότητα του δυτικού αυτοκράτορα έναντι των όρων του Αλάριχου και ο διορισμός του γότθου Σάυρου στο ανώτατο στρατιωτικό αξίωμα προκάλεσαν την άλωση και λεηλασία της Ρώμης το 410²²².

Η συνταρακτική είδηση της πτώσης της Ρώμης δεν έπεισε την ηγεσία του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας να υπογράψει συνθήκη ειρήνης με του Γότθους, ενώ ο θάνατος του Αλάριχου δυσχέρανε ακόμη περισσότερο τη θέση τους. Έπειτα από μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις, η πολυπόθητη εγκατάσταση πραγματοποιήθηκε στις επαρχίες Ακουιτανία II και Novempopulana της νοτιοδυτικής Γαλατίας, το έτος 419²²³. Η κυβέρνηση της Ραβέννας παραχώρησε στους Γότθους τα προνόμια των βετεράνων στρατιωτών του αυτοκρατορικού στρατού (φοροαπαλλαγές, παροχή εγκαταλελειμμένων γαιών), με αντάλλαγμα να υπηρετούν την αυτοκρατορία²²⁴. Τα

της Ηπείρου», σελ. 50· O'Flynn, *Generalissimos*, σελ. 56· Wolfram, *Germanic People*, σελ. 97· Bury, *Η εισβολή*, σελ. 128-132.

²¹⁹ Για τις σχέσεις μεταξύ της κυβέρνησης του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας και του Αλάριχου, βλ. Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.34.1 κ.ε.· Ολυμπιόδωρος, *Ιστορικοί Λόγοι*, αποσπμ 7.6, σελ. 160. Βλ. και τα βοηθήματα, Heather, *Goths and Romans*, σελ. 213-214· Friell-Williams, *Theodosius*, σελ. 157-158· Kulikowski, *Gothic Wars*, σελ. 172-173.

²²⁰ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.48.3· Ολυμπιόδωρος, *Ιστορικοί Λόγοι*, αποσπ. 7, σελ. 160. 7-8. Για τους όρους της συμφωνίας, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 217-8· Halsall, *Migrations*, σελ. 215-217.

²²¹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.50.3.

²²² Σχετικά με την εκστρατεία του Αλάριχου στην Ιταλία τα έτη 408-410 και τη λεηλασία της Ρώμης, βλ. Ιορδάνης, *Getica*, XXX. 154-6, σελ. 98.5-99.2· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, VI.13.2· Ολυμπιόδωρος, *Ιστορικοί Λόγοι*, αποσπ. 11, σελ. 168· Σωζομενός, *Ἐκκλησιαστική Ιστορία*, IX.9.2-5· Φιλοστοργιος, *Ἐκκλησιαστική Ιστορία*, XII, σελ. 141.13-142.25· Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.* VII, 37, σελ. 290.6-8.

²²³ Για τους όρους της εγκατάστασης των Γότθων στις επαρχίες Ακουιτανία II και Novempopulana της νοτιοδυτικής Γαλατίας το 419, βλ. Υδάτιος, *Χρονικό*, σελ. 86. XXIII. 61· Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.* VII. 43.12-13· Ιορδάνης, *Getica*, σελ. 100.18-101.7. Φιλοστόργιος, *Ἐκκλησιαστική Ιστορία*, XII.4, σελ. 144.1-6. Σχετική μελέτη, βλ. Dunn, «Flavius Constantius».

²²⁴ Sivan, «Foederati», σελ. 769-772. Στον αντίποδα, ο W. Goffart (*Barbarians and Romans*, σελ. 103-126) υποστήριξε ότι το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας δεν παραχώρησε στους Γότθους εδάφη για να εγκατασταθούν αλλά τους έδωσε το ένα τρίτο των φορολογικών εσόδων από τις περιοχές που κατοίκησαν. Βλ. και Schwarcz, «Visigothic Settlement», σελ. 265-270.

κίνητρα που οδήγησαν την κεντρική εξουσία στην επιλογή των επαρχιών αυτών για την εγκατάσταση των Γότθων ήταν η αντιμετώπιση των βαρβαρικών φυλών στη Γαλατία και ιβηρική χερσόνησο, των σαξόνων πειρατών και του τοπικού κινήματος των Βαυκάδων στη Γαλατία καθώς και η χρήση των γότθων φοιδεράτων σε μελλοντικές ενδοδυναστικές συγκρούσεις²²⁵.

Η συνθήκη του 419 δεν άργησε να αποφέρει καρπούς. Τα γοτθικά συμμαχικά στρατεύματα υπηρέτησαν πιστά τον αυτοκρατορικό στρατό στον πόλεμο εναντίον των Βανδάλων στην ιβηρική χερσόνησο και των Ούννων του Αττίλα στη Γαλατία²²⁶. Η υπάρχουσα κατάσταση όμως άλλαξε από τη δεκαετία του 460. Την εποχή εκείνη, οι ηγέτες των φοιδεράτων Θεοδώριχος Β΄ και Εόριχος ακολούθησαν ανεξάρτητη πολιτική και κατέλαβαν τις ρωμαϊκές πόλεις της Αρελάτης και Μασσαλίας. Η αδυναμία των ηγετών της δυτικής κυβέρνησης να ελέγξουν τους γότθους συμμάχους τους, οδήγησε στη βαθμιαία αυτονόμηση της πολιτικής τους με επακόλουθο την ίδρυση του βησιγοτθικού βασιλείου²²⁷.

---

²²⁵ Thompson, «Settlement», σελ. 65-75· Burns, «Visigothic Settlement», σελ. 362-371.

²²⁶ Για τη συμμετοχή των Γότθων στις συγκρούσεις των αυτοκρατορικών στρατευμάτων εναντίον των Βανδάλων, των Ούννων κ.α., βλ. Υδάτιος, *Χρονικό*, σελ. 60, 63, 67-68., 77, 218· Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.* VII.43.11· Ιορδάνης, *Getica*, σελ. 197-202, 209-212· Γρηγόριος της Τουρ, *Historia Francorum*, σελ. 150.1-16. Σχετικές μελέτες, βλ. Kulikowski, *Roman Spain*, σελ. 170· Halsall, *Migrations*, σελ. 228, 235-236, 239-240, 253.

²²⁷ Thompson, «Visigoths», σελ. 125-126· Heather, *Goths*, σελ. 189-190.

4. Η βυζαντινή πολιτική εγκατάστασης και ενσωμάτωσης των Γότθων του Θεοδώριχου Στράβωνα και Θεοδώριχου Αμαλού

Οι γότθοι φοιδεράτοι συνέχισαν να υπηρετούν στον αυτοκρατορικό στρατό και μετά τα συνταρακτικά γεγονότα που προκλήθηκαν στην αυτοκρατορία με τις εξεγέρσεις του Αλάριχου, Τριβίγιλδου και Γαϊνά²²⁸. Μάλιστα, ορισμένοι διακρίθηκαν σε υψηλά στρατιωτικά αξιώματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ήταν ο Πλίνθας και Αερόβινδος, οι οποίοι έδρασαν στις αρχές του 5ου αιώνα. Ο πρώτος διετέλεσε *comes Orientis* το 418, ένα χρόνο αργότερα τιμήθηκε με την υπατεία, ενώ από το 419-438 ανέλαβε το αξίωμα του *magister militum praesentalis*²²⁹. Σημαντική ήταν και η σταδιοδρομία του Αερόβινδου, ο οποίος διετέλεσε *comes foederatorum* το 422, τιμήθηκε και εκείνος με την υπατεία το 434 και ανήλθε στο ανώτατο στρατιωτικό αξίωμα την περίοδο 439-449²³⁰.

Εκτός από τους ήδη εγκατεστημένους γότθους φοιδεράτους, η κεντρική εξουσία υποδέχτηκε και άλλα βαρβαρικά φύλα, τα οποία διατηρούσαν συμμαχικούς δεσμούς ή ήταν πολιτικά και οικονομικά εξαρτώμενα από το βυζαντινό κράτος. Ο λόγος που οδήγησε τις αρχές της Κωνσταντινούπολης να επιτρέψουν την είσοδο τους στην αυτοκρατορία είχε να κάνει με τις εισβολές των Ούννων του Αττίλα τα έτη 441-3 και 447 που προξένησαν πολλές καταστροφές στις επαρχίες των διοικήσεων της Δακίας και Θράκης. Σε αντίθεση με τα παλαιότερα βαρβαρικά φύλα, οι Ούννοι δεν είχαν στόχο την εγκατάσταση τους νοτίως του Δούναβη αλλά τα πλούσια λάφυρα που θα αφαιρούσαν από τον αστικό πληθυσμό των βυζαντινών πόλεων και τα χρήματα που θα κέρδιζαν από το Βυζάντιο προκειμένου να σταματήσουν τις επιθέσεις²³¹. Οι συγγραφείς των γεγονότων της εποχής, ο Πρίσκοις, ο Μαρκελλίνος Κόμης

---

²²⁸ Για τις εξεγέρσεις του Αλάριχου, Τριβίγιλδου και Γαϊνά, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 166-169, 173-174· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 193-199, 213-214· Thompson, *Barbarians*, σελ. 43, 48-50, 52· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 79-80, σ. 339· Morisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, τ. Ι., σελ. 414.

²²⁹ Για τον Πλίνθα, βλ. Κόμης Μαρκελλίνος, *Chronicon*. s.a. 418· Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VII. 17, σελ. 327.4-5· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, V.23, σελ. 643.9-644.10. Βλ. και *PLRE*, «Fl. Plintha», τ. II, σελ. 892-893.

²³⁰ Για τον Αερόβινδο, βλ. Ιωάννης Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σελ. 364.12-20· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VII.18-25. Βλ. και *PLRE*, «Fl. Ariobindus 2», τ. II, σελ. 145-146.

²³¹ Πληροφορίες σχετικά με τους Ούννους, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του limes», σελ. 44-48· Σαραντίδης, «Η βυζαντινή πολιτική», σελ. 39· Kim, *Huns*, σελ. 94-95.

μνημονεύουν στα κείμενα τους την καταστροφή μιας σειράς πόλεων, όπως το Σίρμιο, τη Ναϊσός, τη Μαρκιανούπολη κ.α.²³². Ταυτόχρονα, οι περιοδικές αναστατώσεις και οι συγκρούσεις μεταξύ των βαρβαρικών λαών του Δούναβη προκάλεσαν τη δημιουργία μεταναστευτικής ροής ξένων πληθυσμών προς τα βυζαντινά εδάφη. Η είσοδος των νέων αυτών λαών στην αυτοκρατορία δεν ήταν πάντοτε ειρηνική. Υπάρχουν αναφορές για αρκετές από τις επιθέσεις που διέπραξαν εις βάρος του συνοριακού πληθυσμού²³³. Επομένως, κύριο μέλημα του βυζαντινού κράτους ήταν η αντιμετώπιση των νεοεισερχόμενων λαών και η δημογραφική ενίσχυση των πληγέντων περιοχών.

Σύμφωνα με τον Ι. Σαραντίδη οι βαρβαρικές εγκαταστάσεις κατά το δεύτερο μισό του 5ου αιώνα διακρίνονταν σε δύο ευρύτερες κατηγορίες με κριτήριο τις σχέσεις που διατηρούσαν οι βαρβαρικοί λαοί με το βυζαντινό κράτος. Στην πρώτη εντάσσονται όσοι λαοί ήταν εχθρική προς την αυτοκρατορία, όπως οι Ούννοι και τα υποτελή σε αυτούς φύλα κατά τις δεκαετίες του 440 και 460. Η επόμενη κατηγορία περιλαμβάνει τους συμμάχους ή όσους λαούς ήταν πολιτικά και οικονομικά εξαρτώμενοι από την Κωνσταντινούπολη από τη δεκαετία του 450²³⁴. Στην κατηγορία αυτή ανήκει και η συνομοσπονδία των Οστρογόθων.

Από τις μεταναστεύσεις των Οστρογόθων προέκυψαν δύο νέες ισχυρές γοθτικές φοιδαρικές ομάδες, οι οποίες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της αυτοκρατορίας στα μέσα του 5ου αιώνα. Πρόκειται για τους Γόθους της Θράκης του Θεοδώριχου Στράβωνα και τους Γόθους της Παννονίας του Θεοδώριχου Αμαλού²³⁵. Για τους Γόθους της Θράκης κάνει λόγο ο Ιορδάνης, ο οποίος αναφέρει ότι αποτελούσαν μια ενιαία ομάδα υπό την αρχηγία του Θεοδώριχου Στράβωνα, η οποία αρχικά κατοικούσε στα εδάφη της σημερινής Ουκρανίας. Μετά τη διάλυση της δυναστείας του Αττίλα, εγκατέλειψε τα εδάφη της και εγκαταστάθηκε στην επαρχία της Θράκης²³⁶. Την πληροφορία αυτή διέψευσε ο P. Heather, ο οποίος υποστήριξε ότι οι Γόθοι της Θράκης προήλθαν από μικρές γοθτικές ομάδες που κατέφυγαν μεμονωμένα στα εδάφη της αυτοκρατορίας σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, κατά το πρώτο μισό του 5ου αιώνα. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε ύστερα από τη μελέτη

---

²³² Πρίσκοι, *Ιστορία Βυζαντιακή*, αποσπ. 6.1 σελ. 230, 9.1, σελ. 234, 9.3, σελ. 236, 10 σελ. 240, 11.1-2 σελ. 242-278· Κόμης Μαρκελλίνος, *Chronicon*, α. 441-442, 447.

²³³ Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του limes», σελ. 48· Σαραντίδης, «Η βυζαντινή πολιτική», σελ. 39-40.

²³⁴ *Ο.π.*, σελ. 40.

²³⁵ Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του limes», σελ. 49· Burns *Ostrogoths*, σελ. 67.

²³⁶ Ιορδάνης, *Getica*, LI 268-270, σελ. 127-128· Για τους Γόθους του Θεοδώριχου Στράβωνα, βλ. Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 219· Burns, *Ostrogoths*, σελ. 67.

των Γότθων που σταδιοδρόμησαν στον βυζαντινό στρατό το διάστημα 410-470 (Πλίνθας, Αερόβινδος, Αρναγίσκλος, Ανσίλας, Αρίνθεος κ.α.).²³⁷

Το κράτος παραχώρησε στους Οστρογότθους καλλιεργήσιμες εκτάσεις στη θρακική πεδιάδα, στις επαρχίες Μοισία Β΄ και Μικρά Σκυθία καθώς και σε περιοχές κοντά στην Κωνσταντινούπολη που αποτέλεσαν κέντρα των επιδρομών τους. Επιπλέον, τους μίσθωσε με *συντάξεις τε και τροφήν*²³⁸. Με τη σειρά τους, οι Οστρογότθοι ανέλαβαν την υποχρέωση να παρέχουν στρατιωτικά σώματα στις εκστρατείες του αυτοκράτορα με επικεφαλής τους δικούς τους ηγέτες, υπό τη γενική διοίκηση των βυζαντινών αξιωματούχων. Γότθοι στρατιώτες υπηρέτησαν στη φρουρά του Άσπαρα το 460, ενώ αρκετές γοτθικές μονάδες συμμετείχαν στις εκστρατείες του Βυζαντίου κατά των Βανδάλων στη Σικελία το 441 και των Ούννων στον Δούναβη το 466-7²³⁹.

Τη δεκαετία του 470, ο Θεοδώριχος Στράβωνας, συγγενής του Άσπαρα, κατάφερε να εξουδετερώσει όλους τους υπόλοιπους γότθους ηγέτες και να επικρατήσει επί του συνόλου των συμμαχικών δυνάμεων²⁴⁰. Ένα χρόνο αργότερα, εκμεταλλευόμενος τη δολοφονία του Άσπαρα, εξεγέρθηκε στη Θράκη και απαίτησε την ανάληψη των καθηκόντων του εκλιπόντος συγγενή του καθώς επίσης και ευνοϊκότερους όρους εγκατάστασης για την ομάδα του. Ο αυτοκράτορας Ζήνωνας του απένειμε το αξίωμα του *magister militum praesentalis*, ενώ δεσμεύτηκε να πληρώνει και να συντηρεί τους γότθους στρατιώτες του²⁴¹. Λίγα χρόνια αργότερα, το έτος 476, ο Θεοδώριχος Στράβωνας συγκρούστηκε ξανά με τον Ζήωνα, επειδή ο τελευταίος είχε παραχωρήσει προνόμια στους συμμάχους του Οστρογότθους του Θεοδώριχου Αμαλού. Για να απαλλαγεί από τον κίνδυνο, ο αυτοκράτορας σύναψε ταπεινωτική συνθήκη μαζί του. Οι όροι της συμφωνίας προέβλεπαν την ανακήρυξη του Θεοδώριχου Στράβωνα στη θέση του *magister militum praesentalis* και στη διοίκηση της αυτοκρατορικής φρουράς, καθώς επίσης τη μισθοδοσία και τροφοδότηση της γοτθικής ομάδας του (13.000 γότθοι στρατιώτες). Τέλος, οι Γότθοι της Θράκης έλαβαν αποζημίωση για τις

---

²³⁷ Heather, *Goths and Romans*, σελ. 259-262.

²³⁸ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, απόσπ. 2 σελ. 408.22-27. Σχετικά με το προνομιακό καθεστώς των Γότθων της Θράκης στις περιοχές όπου κατοικούσαν, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 256-257· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 80-81· Burns, *Ostrogoths*, σελ. 67.

²³⁹ Το γοτθικό τμήμα συνόδευσε τον αξιωματούχο Άσπαρα κατά τη μεταφορά των λειψάνων του Αγίου Συμεών του Στυλίτη στην Αντιόχεια, βλ. *Βίος Συμεών του Στυλίτη*, σελ. 195-196· Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σελ. 369.10-16, σελ. 371· *Πασχάλιο Χρονικό*, σελ. 593.17-594.3.

²⁴⁰ Heather, *Goths and Romans*, σελ. 262-263.

²⁴¹ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, απόσπ. 2. 1-22.

περιουσίες τους, οι οποίες είχαν δημευτεί κατά τη διάρκεια των πολεμικών αναμετρήσεων²⁴². Παρά την ταπεινωτική συμφωνία, οι σχέσεις του Βυζαντίου με αυτή την ομάδα παρέμειναν τεταμένες μέχρι και τον θάνατο του Θεοδώριχου Στράβωνα το 481. Ο διάδοχος του Ρέκιμερ δεν κατάφερε να κρατήσει τους Γότθους της Θράκης ενωμένους. Μετά τη δολοφονία του, το έτος 484, το μεγαλύτερο μέρος των Γόθων της Θράκης προσχώρησαν στην ομάδα του Θεοδώριχου Αμαλού.

Για τους γότθους φοιδεράτους της Παννονίας υπάρχουν περισσότερα στοιχεία. Πριν εγκατασταθούν στη βυζαντινή επικράτεια, κατοικούσαν στην περιοχή της Παννονίας ως υποτελείς των Ούννων. Ήταν χωρισμένοι σε ομάδες, υπό την εξουσία των τριών Αμαλών αδελφών, του Θεοδεμίρου, του Βαλάδερου και του Βιδίμερου²⁴³. Την εποχή εκείνη, το ουννικό κράτος είχε επεκταθεί αισθητά, περικλείοντας μεγάλες γεωγραφικές εκτάσεις με επίκεντρο την πεδιάδα της Παννονίας. Οι ομάδες αυτές συμάχησαν το 455 με τη βυζαντινή αυτοκρατορία, μέσω του Άσπαρα, αποκομίζοντας σημαντικά οικονομικά οφέλη και συνάμα τη μεσολάβηση του τελευταίου στην κεντρική εξουσία για την προστασία των κτήσεων τους στην Παννονία. Στη συμμαχία αυτή ορίστηκε και η διαμονή του γιού του Θεοδεμίρου, του Θεοδώριχου Αμαλού στην Κωνσταντινούπολη²⁴⁴.

Μετά τη διάλυση του ουννικού κράτους και την εξάντληση των φυσικών πόρων, το μεγαλύτερο μέρος των Οστρογόθων υπό τον Θεοδέμιρο αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Παννονία και να αναζητήσει εδάφη για εγκατάσταση μέσα στην αυτοκρατορία. Στην απόφαση του αυτή συνέβαλλε και η επισφαλής θέση της περιοχής, δεδομένου ότι υπέφεραν από αρκετές επιδρομές ξένων γειτονικών λαών²⁴⁵. Τέλος, διαδραμάτισε ρόλο και το γεγονός της εξάλειψης από τη βυζαντινή πολιτική σκηνή του Άσπαρα που τους στέρησε έναν πολύτιμο σύμμαχο και υποστηρικτή²⁴⁶. Ο Θεοδέμιρος εισέβαλε στα εδάφη της επαρχότητας του Ιλλυρικού το 473, όπου προέλασε μέχρι τη

---

²⁴² Πληροφορίες σχετικά με τις συγκρούσεις του Θεοδώριχου Στράβωνα με τον Θεοδώριχο Αμαλό και τον αυτοκράτορα, βλ. Μάλχος, *Βυζαντινάκια*, αποσπ. 15.1.1, 18.1.1, 18.2.1, 18.3.1 και 18.4.12-22. Για την αντιπαλότητα μεταξύ των δύο μεγάλων οστρογοθικών ομάδων, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 286-290· Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 225-226· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 86-87. 286-290.

²⁴³ Ιορδάνης, *Getica*, LII 268, σελ. 127· Σχετικά με την πρόιμη εγκατάσταση των Γόθων του Θεοδώριχου Αμαλού, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 248-249· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 49-50.

²⁴⁴ Ιορδάνης, *Getica*, LII 270-271, σελ. 128· Για τον ρόλο του Άσπαρα στις βυζαντινό-γοθικές σχέσεις, βλ. Snee, «Gregory Nazianzen's Anastasia Church», σελ. 179-180· Wolfram, *Goths*, σελ. 250-263.

²⁴⁵ Ιορδάνης, *Getica*, LVI 283, σελ. 131.8-13. Σχετικά με τα αίτια που οδήγησαν τους Γότθους της Παννονίας να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 249-250.

²⁴⁶ Σαραντίδης, «Βυζαντινή Πολιτική», σελ. 50.

διοίκηση Μακεδονίας, καταλαμβάνοντας σημαντικές πόλεις στο πέρασμα του, όπως τους Στόβους, τη Ναϊσό και την Ulriana. Ο αυτοκράτορας βρέθηκε σε δεινή θέση, επειδή την περίοδο εκείνη πολεμούσε τον Θεοδώριχο Στράβωνα στις θρακικές πεδιάδες. Για να απαλλάξει την αυτοκρατορία από έναν ακόμη κίνδυνο, έστειλε πρεσβεία με δώρα στον Θεοδέμιτρο, συνάπτοντας συνθήκη ειρήνης. Ο γότθος ηγεμόνας εγκαταστάθηκε με την ομάδα του υπό το καθεστώς των φοιδεράτων σε μια εκτεταμένη περιοχή που ορίζεται βόρεια από την Ευρωπό, βορειοδυτικά από την Πέλλα και την Κύρρο, νοτιοδυτικά από τη Βέροια, νότια από το Δίον και ανατολικά από την Πύδνα²⁴⁷. Η κεντρική εξουσία χώρισε τους Γότθους της Παννονίας σε ομάδες και τους τοποθέτησε στα περίχωρα των πόλεων, ώστε να ελέγχονται από τον βυζαντινό στρατό²⁴⁸. Στις γόνιμες αυτές περιοχές έλαβαν καλλιεργήσιμες εκτάσεις, με σκοπό τη συντήρησή τους²⁴⁹. Εκτός των άλλων, συμφώνησε να τους καταβάλει επιχορήγηση περίπου 2.000 λίτρων χρυσού με αντάλλαγμα την παροχή στρατευμάτων στο πλευρό του αυτοκρατορικού στρατού προκειμένου να περιοριστεί η στρατιωτική δύναμη των Γότθων της Θράκης του Θεοδώριχου Στράβωνα²⁵⁰. Το έτος 474, ο Θεοδέμιτρος προσβλήθηκε από ασθένεια. Πριν πεθάνει, ανακήρυξε διάδοχο του στην Κύρρο το Θεοδώριχο Αμαλό²⁵¹. Αξιοπίστεες ενδείξεις της παρουσίας τους παρείχε ο εντοπισμός ταφικών μνημείων με στήλες που απολήγουν σε λίθινους σταυρούς, εγγεγραμμένους σε κύκλο, όμοια με αντίστοιχα βησιγοτθικά, που σώζονται στην Πέλλα και τη Χαλκηδόνα²⁵².

Η παραμονή των Οστρογότθων στη διοίκηση της Μακεδονίας ήταν προσωρινή. Την πρώτη δεκαετία της βασιλείας του Ζήνωνα, ο Θεοδώριχος Αμαλός εκμεταλλεύτηκε την εσωτερική αστάθεια στους κόλπους της βυζαντινής αυτοκρατορίας και το 476 μετακινήθηκε στην πόλη Novae στη επαρχία της Μοισίας Δευτέρας²⁵³. Από εκεί ήρθε σε συμφωνία με τον Ζήνωνα εναντίον του Θεοδώριχου του Στράβωνα και του συμμάχου του σφετεριστή Βασιλίσκου, ο οποίος είχε καταφέρει να

---

²⁴⁷ Ιορδάνης, *Getica*, LVI 285-288, σελ. 131-132.

²⁴⁸ *Ό.π.*, LVI 288, σελ. 132.10-12. Σχετικά με την εγκατάσταση των Γότθων στις μακεδονικές πόλεις, βλ. Μάκρη, «Η εγκατάσταση των Γότθων», σελ. 6.

²⁴⁹ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 18.3, σελ. 430.5-9, αποσπ. 20., σελ. 446.200-204. Βλ. και Heather, *Goths and Romans*, σελ. 266, 284.

²⁵⁰ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 15. σελ. 420. Βλ. και Heather, *Goths and Romans*, σελ. 266-270.

²⁵¹ Μάκρη, «Η εγκατάσταση των Γότθων», σελ. 5.

²⁵² *Ό.π.*, σελ. 7.

²⁵³ *Excerpta Valesiana* IX. 42, σελ. 534-536. Ο Veloc (*Cities*, σελ. 265) υποστηρίζει ότι οι Οστρογότθοι εγκαταστάθηκαν στις πόλεις Novae και Μαρκιανούπολη.

ανέλθει στην εξουσία ως αυτοκράτορας το 475/6²⁵⁴. Με την κίνηση αυτή, ο ηγέτης των Γότθων της Παννονίας επιθυμούσε να εμπλακεί πιο ενεργά στις πολιτικές υποθέσεις της βυζαντινής ηγεσίας και να αποκομίσει ολοένα και περισσότερα πολιτικά και οικονομικά προνόμια²⁵⁵. Μετά την επάνοδο του στην εξουσία το 476, ο αυτοκράτορας Ζήνωνας επιβράβευσε τον γότθο σύμμαχο του, διορίζοντας τον στο αξίωμα του *magister militum praesentalis* και εγκαθιστώντας τους Γότθους της Παννονίας στις επαρχίες Μοισία Δευτέρα και Δακία Παραποτάμια. Τέλος, συμφώνησε στην καταβολή ετήσιων χρηματικών χορηγιών και δώρων²⁵⁶.

Η πολιτική του Βυζαντίου έναντι των Οστρογότθων, δηλαδή η υποκίνηση της μιας ομάδας έναντι της άλλης απογοήτευσε τον Θεοδώριχο Αμαλό, ο οποίος εγκατέλειψε τις προαναφερθείσες περιοχές και μετακινήθηκε προς τα δυτικά, καταλαμβάνοντας την πόλη της Στόβης και βαδίζοντας προς το Δυράχιο της Νέας Ηπείρου²⁵⁷. Ο αυτοκράτορας που δεν συμφωνούσε με την εγκατάσταση των Γότθων στο Δυράχιο, έστειλε απεσταλμένο τον πατρίκιο Αδαμάντιο, ζητώντας του *έκλιπεῖν μὲν τὴν Ἥπειρον καὶ τὰς αὐτοῦ πόλεις (οὐδενὸν γὰρ εἶναι φορητὸν πόλεις οὕτω μεγάλας, τῶν οἰκητόρων ἐκβληθέντων, ὑπ' αὐτοῦ κατέχεσθαι) ἐλθεῖν δὲ εἰς τὴν Δαρδανίαν, ἐν ἧ ἡ χώραν εἶναι πολλὴν παρὰ τὰ οἰκούμενα καλὴν μὲν καὶ εὖγειον, ἐνδεᾶ δὲ οἰκητόρων*²⁵⁸. Κατά τις διαπραγματεύσεις του με τον φύλαρχο, ο Αδαμάντιος τόνισε πως η παραμονή των Γότθων στη Θράκη θα συνέβαλε στην αμυντική προσπάθεια της αυτοκρατορίας εναντίον της άλλης παράταξης των Οστρογότθων. Τέλος, του έδωσε 200 λίτρες χρυσοῦ με το οποίο θα αναλάμβανε να εφοδιάσει την ομάδα του με τρόφιμα, επειδή την πρώτη χρονιά δεν θα προλάβαιναν να καλλιεργήσουν τη γη²⁵⁹.

Η συμφωνία δεν καρποφόρησε ούτε αυτή τη φορά και οι Γότθοι παρέμειναν στην επαρχία της Νέας Ηπείρου μέχρι το 483. Ο αυτοκράτορας Ζήνωνας κατάφερε να διαπραγματευτεί μαζί τους ξανά, παραχωρώντας τους καλλιεργήσιμες γαίες στην

²⁵⁴ Για την εξέγερση του Βασιλίσκου, βλ. Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σελ. 301-303· Ιωάννης Αντιοχείας, *ἀποσπ.* 233, σελ. 424· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 124-125.2. Βλ. και Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*, σελ. 216-218.

²⁵⁵ Heather, *Goths and Romans*, σελ. 277· Σαραντίδης, «Η Βυζαντινή πολιτική», σελ. 51.

²⁵⁶ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, *ἀποσπ.* 20, σελ. 426. Σχετικά με την εγκατάσταση των Γότθων του Θεοδώριχου Αμαλού στις επαρχίες Μοισία Δευτέρα και Δακία Παραποτάμια, βλ. Bury, *History*, σελ. 413· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 278.

²⁵⁷ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, *ἀποσπ.* 20, σελ. 434-442· Σχετικά με την τακτική που εφάρμοσε η αυτοκρατορία για να αντιμετωπίσει τους Γότθους της Θράκης και της Παννονίας κατά το β' μισό του 5ου αιώνα κ.ε., βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 281, 291-292· Χρυσός, «Συμβολή στην Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 56.

²⁵⁸ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, *ἀποσπ.* 20, σελ. 446.199-204.

²⁵⁹ *Ο.π.*, *ἀποσπ.* 20, σελ. 438.48-58.

παραδουνάβια Δακία και την Κάτω Μοισία, ενώ ο Θεοδώριχος ανέλαβε το αξίωμα του στρατηγού με χρηματική απολαβή και τιμήθηκε με την υπατεία για το έτος 484²⁶⁰. Η παρουσία των Οστρογόθων στην επαρχία της Μοισίας Δευτέρας και στις συνοριακές περιοχές της Θράκης πιστοποιείται και από τα αρχαιολογικά δεδομένα. Έχουν ανακαλυφθεί μια σειρά από πολυτελή και μη αντικείμενα (γοθικές πόρπες, βραχιόλια κ.α.), σε μια σειρά από πόλεις και χωριά της επαρχίας αυτής (Μαρκιανούπολη, *Novae*, *Konachevsko kale*, *Rimsko kale* και τα χωριά: *Konachevets*, *Medven*, *Krassen* and *Stan*), τα οποία χρονολογούνται στο β' μισό του 5ου αιώνα²⁶¹.

Η μετακίνηση του Θεοδώριχου Αμαλού στην Ιταλία το 487/8²⁶², ο θάνατος του Θεοδώριχου Στράβωνα το 481 και του γιού του Ρεκίμερ το 484²⁶³ σηματοδότησαν το τέλος της πολιτικής της ανοχής και της επιεικούς αντιμετώπισης των οστρογόθων φοιδεράτων. Παρά τα προβλήματα που προέκυψαν, το βυζαντινό κράτος εκπλήρωσε τελικά με επιτυχία τους επιδιωκόμενους στρατηγικούς στόχους: να προστατέψει από τους εισβολείς το δρόμο προς τη διοίκηση Θράκης και την Κωνσταντινούπολη και να αποδυναμώσει τους εσωτερικούς αντιπάλους του αυτοκράτορα.

---

²⁶⁰ Κόμης Μαρκελλίνος, *Chronicon*, ad a. 483· Για τους όρους της συνθήκης του 483, βλ. Heather, *Goths and Romans*, σελ. 300-301· Burns, *Ostrogoths*, σελ. 72· Σαραντίδης, «Η πολιτική της ενσωμάτωσης», σελ. 52.

²⁶¹ Stanev, «Observations», σελ. 73-76.

²⁶² *Excerpta Valesiana*, XI.50-55, σελ. 540-542· Ιορδάνης, *Getica*, LVII.293-295· Cassiodorus, *Chron.* 1326-1331· Κόμης Μαρκελλίνος, *Chronicon*, ad a. 488- 489· Προκόπιος, *Γοθικός Πόλεμος*, V.1, σελ. 6-7. Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σελ. 383. Για τη μετακίνηση του Θεοδώριχου Αμαλού στην Ιταλία, βλ. O'Flynn, *Generalissimos*, σελ. 144- 147· Burns, *Ostrogoths*, σελ. 76.

²⁶³ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 22. σελ. 450-2· Ιωάννης Αντιοχείας, αποσπ. 234-237, σελ. 426-442· Για τον Ρέκιμερ, βλ. *PLRE*, "Recitach", τ. II, σελ. 936.

5. Η είσοδος των Γότθων στον βυζαντινό στρατό τον 6ο αιώνα

Η εξουδετέρωση του Θεοδώριχου Στράβωνα και η μαζική αποχώρηση της ομάδας του Θεοδώριχου Αμαλού από τη βυζαντινή επικράτεια δεν εξασφάλισε την εξαφάνιση των γότθων στρατιωτών από την αυτοκρατορία. Το διάστημα 518-565, το βυζαντινό κράτος χρειαζόταν ξένες δυνάμεις για να αντιμετωπίσει σημαντικές στρατιωτικές προκλήσεις, καθώς στο σύνορο του Δούναβη, μετά την εξαφάνιση των Ούννων, εμφανίστηκαν νέοι εξωτερικοί εχθροί. Από τα πολυάριθμα βαρβαρικά φύλα πρωταγωνιστικό ρόλο είχαν οι Πρωτοβούλγαροι και οι Σκλαβήνοι, των οποίων η δράση εντείνεται συστηματικά στα μέσα του 6ου αιώνα, με φοβερές συνέπειες για τη Θράκη και το Ιλλυρικό. Παράλληλα, βρέθηκε αντιμέτωπο με τους εξεγερμένους Ισαύρους και τα αραβικά φύλα τα έτη 491/2, 497 και 498-503 αντίστοιχα, ενώ από το 502 μέχρι και το 562 ο περσικός στρατός διεξήγαγε καταστροφικές επιχειρήσεις στη βυζαντινή Αρμενία και τη Μεσοποταμία. Οι πρωτοβουλίες που ανέλαβε ο Αναστάσιος, οι οποίες συνεχίστηκαν και επί Ιουστινιανού Α΄ για αναδιοργάνωση και ενίσχυση των συνόρων σε ολόκληρη την αυτοκρατορία δεν έθεσαν τέλος στην πολιτική στρατολόγηση των Γότθων και άλλων βαρβαρικών λαών στον βυζαντινό στρατό. Μάλιστα, η έρευνα έχει καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η μαζική ένταξη των ξένων στις αυτοκρατορικές δυνάμεις κατέστη απαραίτητη εξαιτίας και του λιμού του 541/2 που προκάλεσε την απώλεια 1/3 του πληθυσμού και συνεπώς μείωσε τη στρατολογική βάση της αυτοκρατορίας²⁶⁴.

Αξιοσημείωτη ήταν η παρουσία των γότθων πολεμιστών στον βυζαντινό στρατό τον 6ο αιώνα. Γοτθικά στρατεύματα συμμετείχαν στις εκστρατείες του Βυζαντίου κατά των Περσών το 502-5 και των Πρωτοβούλγαρων το 528²⁶⁵. Οι περισσότεροι από τους γότθους στρατιώτες υπηρέτησαν σε μικτές επίλεκτες έφιππες μονάδες των φοιδεράτων του αυτοκρατορικού στρατού, οι οποίες δεν ήταν πλέον αμιγώς βαρβαρικές αλλά επανδρώνονταν από ξένους και ντόπιους στρατιώτες. Το γεγονός αυτό ευνόησε σε ένα

²⁶⁴ Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 174. Πληροφορίες σχετικά με το λοιμό, βλ. Προκόπιος, *Περσικός Πόλεμος*, II.21.1· Evans, *Justinian*, σελ. 160-165· Stathakopoulos, «Plague», σελ. 101-102· Kennedy, «Justinianic Plague», σελ. 87-95.

²⁶⁵ Για τη συμμετοχή των Γότθων στην εκστρατεία εναντίον των Ισαύρων, βλ. Ιωάννης Αντιοχείας, *αποσπ.* 239, σελ. 449.30-450.8. Για τη συμμετοχή των Γότθων στην εκστρατεία εναντίον των Πρωτοβούλγαρων, βλ. Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 176.11-17.

βαθμό την ενσωμάτωση τους στη βυζαντινή κοινωνία²⁶⁶. Αρκετοί από αυτούς διακρίθηκαν σε σημαντικά αξιώματα, όπως ο Θοριμούθ, ο Αριμούθ, ο Γοδίλισκλος, και ο Βέσσας²⁶⁷. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η καταγωγή Βέσσα και Γοδίλισκλου. Σύμφωνα με τον Προκόπιο, οι δύο αξιωματούχοι κατάγονταν από τους Γότθους φοιδεράτους του Θεοδώριχου Αμαλού, οι οποίοι δεν εγκατέλειψαν τη Θράκη, όταν ο τελευταίος οδήγησε το γοθτικό έθνος στην Ιταλία (487/8)²⁶⁸.

Οι υπερπόντιες εκστρατείες του Ιουστινιανού Α΄ στην Ιταλία και ιβηρική χερσόνησο δημιούργησαν με τη σειρά τους ένα μεγάλο κύμα γότθων προσφύγων και αιχμαλώτων πολέμου προς τη βυζαντινή αυτοκρατορία. Το έτος 536, με την έναρξη της εκστρατείας του Βελισάριου στην Ιταλία, αρκετοί γότθοι αντικαθεστωτικοί προσχώρησαν στον βυζαντινό στρατό²⁶⁹. Το χρονικό διάστημα 539-540, οι γοθτικές φρουρές των πόλεων των επαρχιών Άλπεων Κοττίας, Λιγουρίας παραδόθηκαν μαζικά στον Βελισάριο, θέλοντας να ενταχθούν στην υπηρεσία του αυτοκράτορα²⁷⁰. Η εισροή των γότθων αιχμαλώτων και αντικαθεστωτικών στην αυτοκρατορία συνεχίστηκε και κατά την τελευταία φάση της εκστρατείας. Ο βυζαντινός αξιωματούχος Ναρσής συνέλαβε πλήθος οστρογότθων, τους οποίους απέστειλε στην Κωνσταντινούπολη, όπως τους 7.000 περίπου πολεμιστές του Ράγναρη και εκείνους του Γουίδιν (Widin) μετά τη συνθηκολόγηση των πόλεων της Βερόνας το 555 και της Μπρέσκιας το 561²⁷¹. Την ίδια τύχη είχαν και ορισμένοι βησιγότθοι στρατιώτες, οι οποίοι παραδόθηκαν και προσχώρησαν στον βυζαντινό στρατό, μετά την ανακατάληψη του νοτιοδυτικού τμήματος της ιβηρικής χερσονήσου από τον πατρίκιο Λιβέριο το 550²⁷².

---

²⁶⁶ *CJ* I.5.12, εδάφιο 17 (527). Ο Ολυμπιόδωρος (*Ιστορικοί Λόγοι*, αποσπ. 7.4, σελ. 158) εντοπίζει την καινοτομία αυτή ήδη από την εποχή του αυτοκράτορα Ονώριου.

²⁶⁷ Πληροφορίες για τους αξιωματούχους Θοριμούθ και Αριμούθ, βλ. *PLRE*, «Thorimuth», τ. II, σελ. 1322-1323, «Arimuth», τ. II, σελ. 116.

²⁶⁸ Για τον Βέσσα, βλ. Προκόπιος, *Περσικός Πόλεμος*, I, 8, σελ. 37.6-8· Αγαθίας, *Ιστορία* E, σελ. 272. 2-7. βλ. και *PLRE*, «Bessas», τ. 2, σελ. 226. Για τον Γοδίλισκλο, βλ. Προκόπιος, *Περσικός Πόλεμος*, τ. I, 8, σελ. 37.6-8. Βλ. και *PLRE* 2, «Godiliscus» 515. Βλ. και Thompson, *Barbarians and Romans*, σελ. 235.

²⁶⁹ Προκόπιος, *Γοθτικός Πόλεμος*, τ. I, σελ. 39.9-13. Λίγο καιρό μετά έχουμε και την παράδοση της γοθικής φρουράς της Νεάπολης, η οποία αριθμούσε 8.000 στρατιώτες, βλ. Προκόπιος, *Γοθτικός Πόλεμος*, X, σελ. 56.37-40

²⁷⁰ Προκόπιος, *Περσικός Πόλεμος*, II, 14, σελ. 6-8 και II, 28 σελ. 280.28-281.35.

²⁷¹ Αγαθίας, *Ιστορία* E, II, σελ. 242.13-18, 248.1-10· Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σελ. 480.8-15· Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 237.13-15· Παύλος Διάκονος, *Hist. Long.* II.2, σελ. 84-85.

²⁷² Ιορδάνης, *Getica*, LVIII 297-303. σελ. 134-136· Για την εκστρατεία του Ιουστινιανού Α΄ στην ιβηρική χερσόνησο, βλ. Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 292-293· Thompson, *Goths*, σελ. 323-334· Λούγγης, «Στρατός», σελ. 134-143.

Με την κίνηση αυτή η αυτοκρατορία αποσκοπούσε στην απομάκρυνση των γότθων στρατιωτών από τα πεδία των μαχών και στην ενίσχυση των συνοριακών περιοχών που εξαιτίας των ανακτητικών πολέμων στερήθηκαν από το απαραίτητο στρατιωτικό δυναμικό²⁷³. Τα κριτήρια επιλογής του τόπων για την εγκατάσταση των Γότθων βασίστηκαν πάνω σε αυτό το σχέδιο. Ο Βελισάριος έστειλε γότθους αιχμαλώτους στη μακρινή από τα πεδία των μαχών Σικελία και στα ανατολικά σύνορα του βυζαντινού κράτους²⁷⁴. Η τοποθεσία όπου εγκαταστάθηκαν τα γοτθικά στρατεύματα δεν είναι ακριβής. Εξάιρεση αποτελεί μια πρόσφατη μελέτη του N. Underwood, στην οποία ο συγγραφέας εντοπίζει και εξετάζει την ύπαρξη οστρογοτθικής κοινότητας στην περιοχή της Αιγύπτου. Την άποψη του στηρίζει στη μαρτυρία του Προκόπιου για τη μετοίκηση του γότθου Γκόαρ στην περιοχή του νομού της Αντίνης, τη δεκαετία του 540, καθώς και στον πάπυρο *PSI VIII 953*²⁷⁵. Πρόκειται για ένα διοικητικό κείμενο του 567/8 της οικογένειας Απιόν, το οποίο βρέθηκε κοντά στο νομό της Οξυρύγχου. Σε αυτό το εκτεταμένο έγγραφο, εντοπίζονται επαναλαμβανόμενες κατανομές σιτηρεσιών για τα γοτθικά παιδιά και τις συζύγους τους καθώς και άλλα στρατεύματα²⁷⁶. Οι σύγχρονοι μελετητές ταυτίζουν τον όρο παιδιά με τους αμειβόμενους στρατιώτες και ισχυρίζονται ότι οι Γότθοι υπηρετούσαν ως μισθοφορικές ιδιωτικές φρουρές (*βουκελάριοι*) στην υπηρεσία της οικογένειας Απιόν²⁷⁷. Η οικογένεια αυτή πιθανότατα παραχώρησε γαίες από την ιδιοκτησία της στους βουκελάριους με την υποχρέωση να την προστατεύουν. Η μισθοδοσία τους προσφέρει επίσης μια βάση για την εκτίμηση του μεγέθους της κοινότητας των ομογενών, η οποία υπολογίζεται σε αρκετές εκατοντάδες άτομα²⁷⁸.

Η κοινότητα διέθετε και τη δική της εκκλησία. Στην περιοχή της Αντίνης βρέθηκε μια περγαμινή, η οποία έχει διαφυλάξει θραύσματα του Ευαγγελίου του Αποστόλου Λουκά στα Λατινικά και Γοτθικά, στην έκδοση του Ουλφίλα. Η περγαμινή χρονολογείται τον 6ο αιώνα²⁷⁹. Φαίνεται πως τους γότθους στρατιώτες ακολούθησαν και ορισμένοι κληρικοί. Μετά την μετοίκηση τους στην Αίγυπτο, ίδρυσαν τη δική τους

---

²⁷³ Heather, *Goths*, σελ. 275· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 90.

²⁷⁴ Προκόπιος, *Γοτθικός Πόλεμος*, VI. 13, σελ. 206.10-11 και Ο Ίδιος, *Περσικός Πόλεμος*, 2.14.10.

²⁷⁵ Προκόπιος, *Γοτθικός Πόλεμος*, IV. 27, σελ. 635.25-636.14· Σχετικά με το διοικητικό κείμενο, βλ. Underwood, «When the Goths were in Egypt», σελ. 27.

²⁷⁶ *PSI VIII 953*.17.

²⁷⁷ Underwood, «When the Goths were in Egypt», σελ. 27-28· Sarris, *Economy and Society*, σελ. 40· Harper, *Slavery*, σελ. 174, σ. 137· Banaji, *Agrarian Change*, σελ. 186· Hickey, *Wine, Wealth*, σελ. 130-133.

²⁷⁸ Underwood, «When the Goths were in Egypt», σελ. 28.

²⁷⁹ Ο.π., σελ. 25-26.

εκκλησιαστική αρειανική κοινότητα²⁸⁰. Μολονότι η αυτοκρατορία υπαγόταν επίσημα στο ορθόδοξο δόγμα, οι θρησκευτικές και κοινωνικές δομές της ύστερης ρωμαϊκής Αιγύπτου επέτρεπαν σε μια μειονοτική κοινότητα, όπως οι αρειανοί Γότθοι, να διατηρήσει την αυτονομία και το μοναδικό της λατρευτικό ύφος. Υπάρχουν άφθονα στοιχεία για ανεξάρτητες ιδιόκτητες εκκλησίες στην περιοχή. Οι διαχειριστές της περιουσίας της οικογένειας Απιόν διαχειρίζονταν και υποστήριζαν αρκετές εκκλησίες στα κτήματά τους στην Οξύρυγχο. Αν και το βυζαντινός κράτος απαγόρευε στους Αρειανούς να έχουν κληρονομικά δικαιώματα σε οποιαδήποτε περιουσία, ωστόσο, αρκετοί διατήρησαν τις εκκλησίες τους μαζί με τις δωρεές που είχαν παραχωρηθεί σε αυτές²⁸¹.

Στην περιοχή της Αιγύπτου, η κεντρική κυβέρνηση εγκατέστησε και ορισμένες από τις γοθτικές μονάδες που υπηρετούσαν στο ανατολικό σύνορο της αυτοκρατορίας. Η «πεντάχρονη ειρήνη» του Βυζαντίου με τους Πέρσες το 561, έδωσε το δικαίωμα στον Ιουστινιανό Α΄ να μεταφέρει στρατεύματα από τα ανατολικά στα άλλα σύνορα που πλήττονταν από βαρβαρικές εισβολές. Την εποχή εκείνη, οι συνοριακές περιοχές νοτίως της Αιγύπτου και της Νουββίας υπέφεραν από τις επιδρομές των Βλεμμύων²⁸². Για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο, ο Ιουστινιανός Α΄ δημιούργησε μια νέα επίλεκτη "βαρβαρική μονάδα", τη *Scythai Iustiniani* στην *Απόλλωνος πόλις*²⁸³. Αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το βυζαντινό κράτος είχε την τάση να δίνει στα ξένα στρατεύματα, τα οποία υπηρετούσαν μόνιμα στην αυτοκρατορία, την ονομασία των ξένων που τα απάρτιζαν (για τους Βυζαντινούς οι Γότθοι ήταν Σκύθες), τότε η μονάδα περιείχε σε μεγάλο βαθμό Γότθους²⁸⁴. Η επιτύμβια επιγραφή του Ριχίμερου, ενός Γότθου που υπηρέτησε σε μια σκυθική στρατιωτική μονάδα στην περιοχή αυτή, επιβεβαιώνει την παραπάνω άποψη²⁸⁵.

Από τα τέλη του βου αιώνα και έπειτα θα χαθούν τελείως τα ίχνη τους από το προσκήνιο της ιστορίας του Βυζαντίου. Η σιωπή των αφηγηματικών κειμένων σχετίζεται με το γεγονός ότι το Βυζάντιο, μετά την εξουδετέρωση των Οστρογότθων της Ιταλίας, απαλλάχθηκε οριστικά από τη στρατιωτική εξάρτησή τους. Στο σύνορο του Δούναβη, βέβαια, εμφανίστηκαν νέοι, απειλητικότεροι εξωτερικοί εχθροί, οι

---

²⁸⁰ Ο.π., σελ. 29-30.

²⁸¹ Thomas, *Private Religious*, σελ. 34-35, 63· Underwood, «When the Goths were in Egypt», σελ. 30.

²⁸² Palme, «The Imperial Presence», σελ. 259· Dijkstra, *Religious Encounters*, σελ. 154.

²⁸³ Gascou, *Un codex fiscal*, σελ. 326, σ. 12· Underwood, «When the Goths were in Egypt», σελ. 32.

²⁸⁴ Οι Βυζαντινοί εξακολουθούσαν να μιλούν συμβατικά για "Σκύθες" για να περιγράψουν γενικά τους Γότθους, βλ. Vedran «The last legions», σελ. 31-32.

²⁸⁵ Underwood, «When the Goths were in Egypt», σελ. 33· Lefebvre, *Recueil des inscriptions*, σελ. 559.

οποίοι εισέβαλαν με ασυνήθιστη συχνότητα μέσα στη Βαλκανική (Άντες, Λογγοβάρδοι, Ερούλοι κλπ.). Για την καλύτερη προστασία των βόρειων επαρχιών του Ιλλυρικού και της Θράκης, η κεντρική εξουσία συνέχισε την πολιτική ενσωμάτωσης των βαρβαρικών φύλων στον βυζαντινό στρατό. Ο Ιουστινιανός εγκατέστησε ως συμμάχους στην Παννονία τους Λογγοβάρδους, στην περιοχή γύρω από την πόλη Turis τους Άντες και σε περιοχές της Σιγγιδόνας και της Bassianna τους Ερούλους. Η πολιτική αυτή συνεχίστηκε μέχρι την οριστική κατάρρευση του συνόρου, υπό τις επιθέσεις των αβαροσλαβικών επιδρομών, στις αρχές του 7ου αιώνα²⁸⁶.

---

²⁸⁶ Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του limes», σελ. 51-66· Lemerle, «Invasions», σελ. 284-285.

Ενότητα Β´

Οι σχέσεις των Γότθων με τη βυζαντινή Πολιτεία και την κοινωνία

1. Η εικόνα του «άλλου»: Οι Γότθοι στις βυζαντινές πηγές

Οι μακρόχρονες σχέσεις Γότθων και Βυζαντινών έδωσαν την ευκαιρία στους βυζαντινούς συγγραφείς να περιγράψουν τον τρόπο που έβλεπαν τους Γότθους. Προκειμένου να εξεταστεί η εικόνα τους, οφείλει κανείς να διακρίνει ότι ο βυζαντινός συγγραφέας έγραφε πάντα από θέση ισχύος έναντι του περιγραφόμενου προσώπου είτε πρόκειται για λαό, είτε για κοινωνικό μόρφωμα. Ακόμη, οι Βυζαντινοί ήταν φορείς μιας συγκεκριμένης αντίληψης για την κοινωνική οργάνωση, την ιδεολογία και τη νομοθεσία που τη διέπουν²⁸⁷. Το γεγονός αυτό θα παίζει ρόλο στον τρόπο που οι λόγιοι της εποχής σκιαγραφούσαν την εικόνα του Γότθου.

Οι Γότθοι και γενικά τα ξένα φύλα που περιέκλειαν τα σύνορα της αυτοκρατορίας αποκαλούνται στις πηγές συλλήβδην βάρβαροι. Πρόκειται για έναν όρο που χρησιμοποιούταν κατά κόρον ήδη από την αρχαία ελληνική και λατινική λογοτεχνία. Την εποχή εκείνη, αποτελούσε μία γενικευμένη πεποίθηση σχετικά με μια κατηγορία ανθρώπων που ζούσαν έξω από τα σύνορα της αυτοκρατορίας. Τα βασικά χαρακτηριστικά της βαρβαρικής ιδιότητας ήταν η αγριότητα, ο παραλογισμός και η άνομη ζωή²⁸⁸. Την εικόνα αυτή εκφράζουν διάφορα μέλη της αυτοκρατορικής ηγεσίας και των ηγετικών αριστοκρατικών κύκλων. Στο έργο του με τίτλο *Res Gestae*, ο Αμμιανός Μαρκελλίνος παραθέτει έντονες εικόνες βαρβαρικής αγριότητας για τους Τερβίγκι, οι οποίοι με την αριθμητική τους υπεροχή διέσχισαν τα σύνορα του Δούναβη και επιτέθηκαν στο Βυζάντιο. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι σκόρπισαν τον τρόμο στη θρακική ύπαιθρο καθώς επιδόθηκαν σε έντονες αγριότητες και καταστροφές από τις οποίες δεν γλίτωσαν ούτε τα γυναικόπαιδα²⁸⁹. Παρόμοιες σκηνές βαρβαρότητας και κτηνωδίας χρησιμοποιούν οι Ευνάπιος, Κλαυδιανός και Ζώσιμος για τους Γότθους του Αλάριχου. Κατά τους παραπάνω ιστορικούς, οι ξένοι παρουσιάζονται να λεηλατούν τις

²⁸⁷ Πληροφορίες σχετικά με την ετερότητα στο Βυζάντιο, βλ. Ahreweiler, «L'image de l'autre», σελ. 60-67· Zaimova, «Byzance», σελ. 25-29.

²⁸⁸ Για τα βυζαντινά στερεότυπα, βλ. Mathisen-Shanzer, *Romans Barbarians*, σελ. 17-67· Pohl, «Telling the difference»· Burns, *Ostrogoths*, σελ. 14-25.

²⁸⁹ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.8.9.

πόλεις της θρακικής και ελληνικής χώρας, σκοτώνοντας τον ανδρικό πληθυσμό, μέχρι και τους εφήβους, και αιχμαλωτίζοντας αγεληδόν τα γυναικόπαιδα με όλο τους το βιός²⁹⁰. Σκηνές υπερβολικής βίας και κτηνωδίας απαντούν επίσης στον ιστορικό Μάλχο. Οι οστρογότθοι ηγεμόνες, στους πολέμους που διεξήγαγαν με την αυτοκρατορία, ερήμωναν συχνά τη χώρα και λεηλατούσαν τον πληθυσμό της. Ο Μάλχος δεν διστάζει να αναφέρει και σχετικές καταστροφές που υπέστησαν οι βυζαντινές πόλεις της Θράκης, της Ηπείρου και της Μακεδονίας από τις γοθθικές ομάδες²⁹¹.

Η βαρβαρότητα και η κτηνωδία δεν ήταν τα μοναδικά χαρακτηριστικά των Γότθων. Οι βυζαντινές πηγές τους αποδίδουν και άλλα αρνητικά χαρακτηριστικά, όπως η αχαριστία, η αναξιοπιστία, η ανηθικότητα και η φιλαργυρία. Στις αφηγήσεις του Ζώσιμου, οι γότθοι φοιδεράτοι που εγκαταστάθηκαν κοντά στην πόλη της Τόμεως, παρουσιάζονται να συμπεριφέρονται υπεροπτικά προς τον βυζαντινό στρατό. Επιπλέον, δεν εκτιμούσαν την φιλοξενία του κράτους παρόλο που είχαν λάβει ευνοϊκή μεταχείριση από τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Α΄²⁹². Παρόμοιους χαρακτηρισμούς χρησιμοποιεί και ο επίσκοπος Κυρήνης για τους γότθους φοιδεράτους του Αλάρικου. Στον λόγο του *Περί Βασιλείας*, ο Συνέσιος υποστηρίζει ότι οι φιλοξενούμενοι δεν σταμάτησαν να επιζητούν τρόπους για να βλάψουν τη βυζαντινή Πολιτεία²⁹³. Σε μια αποστροφή του λόγου του, δηλώνει πως η φυσική θέση τους ήταν η σκλαβιά, ενώ απευθύνει έκκληση προς όλες τις κοινωνικές τάξεις της πόλης, προκειμένου να εκδιωχθούν «οι Σκύθες» από τον βυζαντινό στρατό και τις ανώτερες θέσεις²⁹⁴. Τις γνώσεις των παραπάνω βυζαντινών συγγραφέων ενισχύουν οι εκκλησιαστικοί ιστορικοί Σωκράτης και Σωζομενός, οι οποίοι εξιστορούν την προδοτική στάση του Γαϊνά απέναντι στον αυτοκράτορα, μολονότι είχε ανταμειφθεί από το βυζαντινό κράτος με μια σειρά από αξιώματα²⁹⁵.

Γνωστή στις αφηγηματικές πηγές ήταν και η βαρβαρική ανηθικότητα των Γότθων, η οποία απαντάται μέσα στα κείμενα με πολλές ιδιότητες. Μία από αυτές αφορά την ακόρεστη επιθυμία του βαρβάρου για σεξουαλική συνεύρεση, η οποία έρχεται πολλές

---

²⁹⁰ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.5.6, V.7.2· Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 64.1-3, σελ. 92-94· Κλαυδιανός, *In Eutrop. II*, σελ. 60-62.36-51.

²⁹¹ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, απόσπ. 18.1-4, σελ. 426-434, 22, σελ. 450-452.

²⁹² Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, 4.40.2.

²⁹³ Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 59, σελ. 86.1-15, 86.33- 88.36.

²⁹⁴ Συνέσιος, *Περί Βασιλείας*, 21 σελ. 49.12-16.

²⁹⁵ Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VI.6, σελ. 668.28-35· Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VIII.4, σελ. 354.1-5.

φορές σε αντιπαράθεση με την αρετή της μοναχής και της ευσεβούς βυζαντινής. Στην εκκλησιαστική ιστορία του Σωζομενού, ο συγγραφέας εξιστορεί ένα από τα πολλά περιστατικά που συνέβησαν μετά την άλωση της Ρώμης από τους Γότθους του Αλάριχου το 410. Σύμφωνα με το περιστατικό αυτό, ένας γότθος στρατιώτης, αρειανός στο δόγμα, παρασύρθηκε από την ομορφιά μιας δεσμευμένης γυναίκας και θέλησε να συνουσιαστεί μαζί της. Η γυναίκα αντιστάθηκε έντονα στις ερωτικές προκλήσεις του βάρβαρου στρατιώτη και προτίμησε να δώσει τέλος στη ζωή της από το να διαπράξει τέτοια αποτρόπαια πράξη²⁹⁶. Για την ορμέμφυτη επιρρέπεια των Γόθων στη σεξουαλική ανηθικότητα κάνει λόγο και ο Προκόπιος, όταν περιγράφει την προσπάθεια της κόρης του Θεοδώριχου Αμαλού Αμαλασούνθας να δώσει ρωμαϊκή παιδεία στον ανήλικο γιο της και διάδοχο του θρόνου της Ιταλίας Αταλάριχο. Οι γότθοι ευγενείς αντιστάθηκαν στην επιχείρηση αυτή, διότι ήθελαν να διαπαιδαγωγηθεί ο νεαρός με τα βαρβαρικά τους έθιμα. Ύστερα από τις πιέσεις της γοτθικής αυλής, ο Αταλάριχος ακολούθησε τα παραδοσιακά έθιμα του λαού του και έγινε επιρρεπής *ἔς τε μέθην καὶ γυναικῶν μίξεις*²⁹⁷.

Μια ακόμη ιδιότητα της βαρβαρικής ανηθικότητας που παρουσιάζεται μέσα στις βυζαντινές πηγές ήταν η φιλαργυρία και η απληστία των γοτθικών στρατευμάτων. Στον λόγο *Κατὰ Εὐτροπίου*, ο Κλαυδιανός κατηγορεί τους εξεγερμένους Γότθους του Τριβίγιλδου ως φιλάργυρους. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι οι βάρβαροι δεν ικανοποιήθηκαν με τα χωράφια που τους είχε παραχωρήσει ο αυτοκράτορας για να τα καλλιεργήσουν, αλλά εξεγέρθηκαν με σκοπό να αποκτήσουν πόλεις, λάφυρα και υπηρέτες²⁹⁸. Παρόμοιο χαρακτηρισμό αποδίδει και ο ιστορικός Μάλχος στους γότθους φοιδεράτους του Θεοδώριχου Στράβωνα και του Θεοδώριχου Αμαλού, τους οποίους παρουσιάζει να προκαλούν συνεχώς προβλήματα στην αυτοκρατορία έτσι ώστε να αποκομίσουν χρηματικά οφέλη από τον αυτοκράτορα για την εξαγορά τους²⁹⁹.

Οι Γότθοι δεν ήταν μόνο αποδέκτες αρνητικών χαρακτηρισμών. Ορισμένες πηγές δείχνουν μια εντελώς διαφορετική εικόνα με πολλά θετικά στοιχεία. Πρωτεργάτες στην κίνηση αυτή ήταν οι ρήτορες και εκπρόσωποι της αυλής του Θεοδόσιου Α΄ Θεμιστιος και Πακάτος. Ο Θεμιστιος στο 16ο λόγο προς τον στρατηγό Σατουρνίνο το 383,

---

²⁹⁶ Σωζομενός, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, ΙΧ.10, σελ. 401.27-402.13.

²⁹⁷ Προκόπιος *Γοτθικός Πόλεμος*, Ι. 2, σελ. 10.15-13.8· Σχετικά με το κείμενο, βλ. Kaldellis, «Procopius of Caesarea», σελ. 107-9· Mesis-Papaioannou, «Histoires gothiques», σελ. 20.

²⁹⁸ Κλαυδιανός, *In Eutrop.*, τ. ΙΙ, 198.194-206.

²⁹⁹ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 22, σελ. 450.16-21.

παρουσίασε στους συγχρόνους τους την εκπληκτική μεταμόρφωση των Γότθων από άγριους πολεμιστές σε φιλειρηνικούς αγρότες και πιστούς στρατιώτες του βυζαντινού στρατού³⁰⁰. Από την άλλη πλευρά ο ρήτορας Πακάτος σε πανηγυρικό λόγο που εκφώνησε ενώπιον του αυτοκράτορα Θεοδοσίου στη Ρώμη το 389, εξύμνησε τη μετάλλαξη των γότθων συμμάχων. Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Θεοδοσίου στην Ιταλία εναντίον του σφετεριστή Μάξιμου, οι βάρβαροι συμπεριφέρθηκαν όπως τα ρωμαϊκά στρατεύματα και υπέμειναν με καρτερία τις προκλήσεις της εκστρατείας, χωρίς να προκαλέσουν οποιαδήποτε ταραχή³⁰¹.

Θετική εικόνα αποδίδουν και ορισμένοι εκκλησιαστικοί ιστορικοί και θεολόγοι της εποχής. Ήδη από τα τέλη του 4ου αιώνα προβάλλουν στο προσκήνιο αγιολογικά κείμενα, μαρτυρολόγια και συναξάρια που αφορούν άγιους και μάρτυρες γοθτικής προέλευσης. Δύο είναι οι παραδειγματικές περιπτώσεις αυτής της διαδικασίας: Ο άγιος Σάββας και ο Άγιος Νικήτας. Ο πρώτος έζησε και έδρασε στο β' μισό του 4ου αιώνα, κατά την εποχή του μεγάλου διωγμού του Αθανάριχου (μετά το 369). Ταπεινός, πράος, και ειρηνικός, αλλά αταλάντευτα ενάντιος σέ ό,τι αφορούσε τα ειδωλολατρικά ήθη, παρακολουθούσε με προσοχή τις Ακολουθίες της Εκκλησίας και προσέλκυε πολλούς συμπατριώτες του στον χριστιανισμό. Εξαιτίας του χριστιανικού του ζήλου, συλλήφθηκε αρκετές φορές και βασανίστηκε από γότθους ειδωλολάτρες. Έπειτα από τη συνεχή ανυπακοή του Σάββα στις επιταγές του γότθου φυλάρχου της περιοχής, ο τελευταίος διέταξε τη σύλληψη και εκτέλεση του³⁰². Παρόμοια είναι η περίπτωση του αγίου Νικήτα, ο οποίος μαρτύρησε την εποχή του εμφυλίου πολέμου που διεξήχθη μεταξύ του Φριτιγέρνη και του Αθανάριχου³⁰³. Σύμφωνα με τις Πράξεις του μαρτυρίου του: *ὀρθὸν καὶ ἀκλινῆ πρὸς τὸν θεὸν τὸν λογισμὸν ἔχων, οὕτως ἔτελειώθει καὶ του στεφάνου τῆς δικαιοσύνης ἀξιωθεὶς σὺν ἑτέροις πλείστοις βαρβάροις τὴν ἐν οὐρανοῖς πολιτείαν ἐκπληρώσατο*³⁰⁴.

Με τη σειρά τους, οι Πατέρες της Εκκλησίας προέβαλαν ορισμένες χριστιανικές αρετές στους επήλυδες. Την εικόνα του βαρβάρου διαδέχτηκε μια νέα ευνοϊκότερη εικόνα, στην οποία αποτυπώνονται θετικές ιδιότητες όπως άνθρωποι, χριστιανοί κλπ. Στην ομιλία που εκφώνησε στην εκκλησία του αποστόλου Παύλου στην

³⁰⁰ Θεμιστίος, *Πολιτικοί Λόγοι*, 16, 209a, σελ. 299.8-18.

³⁰¹ *Paneg. Pacat.*, XII.32.5, σελ. 107-108.

³⁰² Heather-Mathews, *The Goths*, σελ. 109-117.

³⁰³ Πληροφορίες για τη σύγκρουση των δύο γότθων αρχηγών, βλ. Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. IV. 33, σελ. 559.30-35· Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. VI. 37.

³⁰⁴ Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες», σελ. 75.

Κωνσταντινούπολη, ο Χρυσόστομος χαρακτήρισε την παρουσία των Γόθων στην εκκλησία ως καύχημα, στολίδι και μίμηση του έργου του ίδιου του Θεού³⁰⁵. Σε παρόμοιο τόνο, ο επίσκοπος Μιλάνου Αμβρόσιος στην επιστολή του προς την αδερφή του Μαρκελλίνα το 386 εξαιρεί τη συμμετοχή ορισμένων γόθων στρατιωτών στις ακολουθίες της εκκλησίας³⁰⁶. Από την άλλη, οι δυτικοί Πατέρες της Εκκλησίας Αυγουστίνος, Ορόσιος και Σαλβιανός προσπάθησαν να περιγράψουν τα γεγονότα της άλωσης της Ρώμης το 410 με όσο το δυνατόν πιο επιεική ματιά. Στις θεολογικές τους πραγματείες, παρόλο που γίνεται αναφορά στις καταστροφές που διέπραξαν οι Γόθθοι του Αλάρικου, έδωσαν έμφαση στο σεβασμό που έδειξαν στα χριστιανικά ιερά της Ρώμης και στους αιχμαλώτους κατοίκους. Εκτός των άλλων, δεν παρουσίασαν τους βαρβάρους σαν άβουλα όργανα του Θεού, σαν απρόσωπη μάστιγα, αντιθέτως, ισχυρίστηκαν ότι η επιτυχία τους οφειλόταν στη χριστιανική αρετή τους³⁰⁷.

Μαζί με τη φιλευσπλαχνία και τη χριστιανική αρετή αρκετοί ιστοριογράφοι τόνισαν και τη γενναιότητα των γόθων στρατιωτών στη μάχη. Ο Αμμιανός Μαρκελλίνος επαίνεσε την τόλμη και μαχητική αξία των γόθων φοιδεράτων στο πόλεμο των βυζαντινών κατά των Περσών³⁰⁸. Είναι χαρακτηριστική η εικόνα που δίνουν αρκετοί συγγραφείς, τόσο εθνικοί όσο και χριστιανοί, για τον Φραβίττα, έναν άνδρα απaráμιλλου πνεύματος, λάτρη του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού. Ο αξιωματούχος αυτός συμμετείχε στις επιχειρήσεις των αυτοκρατορικών δυνάμεων εναντίον του ομοφύλου του Γαϊνά, προκειμένου να προστατέψει τον αυτοκράτορα. Μάλιστα, οι συγγραφείς της εποχής θεώρησαν καθοριστικό παράγοντα για την τελική επιτυχία του Αρκάδιου τη σαρωτική επίθεση των στρατιωτών του Φραβίττα στα αντίπαλα στρατεύματα στον Ελλήσποντο³⁰⁹.

Η βαρβαρική ανδρεία και γενναιότητα εξιστορείται και από τους κατοπινούς ιστορικούς. Ο ιστορικός των Γόθων Ιορδάνης εγκωμίασε την πίστη του Θεοδώριχου Αμαλού στην ανωτερότητα του ρωμαϊκού πολιτισμού και τη μαχητική του ικανότητα. Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του στην Ιταλία εναντίον του Οδόακρου, ο

---

³⁰⁵ Χρυσόστομος, *PG* 63, σελ. 501.

³⁰⁶ Liebeschuetz-Hill, *Ambrose*, σελ. 165

³⁰⁷ Αυγουστίνος, *Civ. Dei*, 5.23, σελ. 94· Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.*, 7.37.17, σελ. 290, 7.38.2, σελ. 292· Σαλβιανός, *De gubernatione Dei*, VII. 6, σελ. 26· Για την αντίδραση των χριστιανών συγγραφέων στην εισβολή των βαρβάρων, βλ. Perkins, *Η πτώση της Ρώμης*, σελ. 46-51· Clark, «Augustine», σελ. 36-37.

³⁰⁸ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XX.8.1, XXII.3.7, XXV.6.9.

³⁰⁹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.20.1-V.21.4· Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 59, σελ. 86.17-31, αποσπ 69 σελ. 108-110· Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, 6.6, σελ. 674.36-39· Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, VIII.4, σελ. 356.17-27.

οστρογότθος ηγεμόνας πολέμησε με σθένος τους εχθρούς του Βυζαντίου³¹⁰. Μετά την άνοδο του στο θρόνο της Ιταλίας το 493, ο Θεοδώριχος αρεσκόταν να εμφανίζεται ως φορέας του ρωμαϊκού πολιτισμού και να θεωρεί ότι το γεγονός αυτό τον διαφοροποιούσε από τους αληθινούς βαρβάρους³¹¹. Παρόμοιες είναι οι περιπτώσεις των γότθων αξιωματούχων Μοδάρη, Γοδιλίσκλου και Βέσσα, οι οποίοι απεικονίζονται από τον Προκόπιο και Αγαθία να πολεμούν γενναία στις πολεμικές επιχειρήσεις του Βυζαντίου εναντίον των Περσών και των Οστρογότθων, αρκούμενοι μόνο στην ανταμοιβή του αυτοκράτορα³¹². Τη μαχητικότητα των γότθων φουδεράτων αναπαράγουν επίσης τα έργα του Μαλάλα και Ψευδό-Ιησού του Στυλίτη. Στρατιωτικές γοτθικές μονάδες ανταποκρίθηκαν πρόθυμα στο κάλεσμα του αυτοκράτορα για εκστρατεία, και διέπραξαν ηρωικά κατορθώματα, απέχοντας από τις προσφιλείς τους πρακτικές της ληλασίας³¹³.

Οι αρνητικές εκφάνσεις που οι πηγές αποδίδουν στην εικόνα του Γότθου δεν περιορίζονται σε μια απλή αναδιατύπωση των στερεοτύπων που συνεχίζουν την αντιβαρβαρική παράδοση της αρχαίας ελληνικής και λατινικής γραμματείας. Επιπλέον, οι εγκωμιαστικές αναφορές στη βαρβαρική γενναιότητα και ανδρεία ή ακόμα στην πίστη των γότθων στρατιωτών στον χριστιανισμό δεν στόχευαν να δικαιολογήσουν τη συμπεριφορά τους. Ασφαλώς, η ήττα της Αδριανούπολης που σημαδεύτηκε από την απώλεια του ίδιου του αυτοκράτορα και η μετέπειτα συνθήκη του 382, φαίνεται ότι προβλημάτισαν και διόγκωσαν το αίσθημα δυσπιστίας των ιστοριογράφων της εποχής καθώς και των πολιτικών και εκκλησιαστικών κύκλων της πρωτεύουσας απέναντι στους γότθους εποίκους. Ωστόσο, η εικόνα του Γότθου ήταν φορτισμένη με έντονο πολιτικό και θρησκευτικό περιεχόμενο. Κάθε βυζαντινός συγγραφέας κουβαλούσε το δικό του φορτίο, τις δικές του αγωνίες, τη δική του οπτική για τα πράγματα και τους δικούς τους σκοπούς. Για παράδειγμα, ορισμένοι από τους συγγραφείς της εποχής τόνιζαν τα αρνητικά χαρακτηριστικά των γότθων στρατιωτών, αποσκοπώντας έτσι να δηλώσουν εμμέσως την αντίθεση στην αυτοκρατορική πολιτική. Οι τρεις εθνικοί ιστορικοί, ο Αμμιανός, ο Ευνάπιος και ο Ζώσιμος περιγράφουν τους Γότθους με μελανά χρώματα, επιδιώκοντας να εκφράσουν την αντίθεση τους στη φιλογοτθική

³¹⁰ Ιορδάνης, *Getica*, LVII 289, σελ. 132.13-19, LVII 292-295, σελ. 133-134.

³¹¹ Πέρσκιος, *Η πτώση της Ρώμης*, σελ. 118.

³¹² Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, 4.25.2· Προκόπιος, *Περσικός Πόλεμος*, I.8.3, I.21.4· Για τον Γοδιλίσκλο, βλ. *PLRE*, «Godiliscus», τ. 2, σελ. 515. Για τον Θορμούθ, βλ. «Thorimuth», τ. 3B, σελ. 1322-1323. Για τον Βέσσα, βλ. «Bessas», τ. II, σελ. 226-229

³¹³ Μαλάλας, *Χρονογραφία*, σελ. 395.12-19, 397.3, 398.11-399.12· Ιησούς Στυλίτης, *Χρονικό*, κεφ. LXXI, σελ. 58.

πολιτική των χριστιανών αυτοκρατόρων Ουάλεντος και του Θεοδοσίου Α΄³¹⁴. Με τη σειρά του, ο ρήτορας Κλαυδιανός καυτηρίασε τη φιλοβαρβαρική πολιτική των πολιτικών αντιπάλων του Στηλίχωνα, έτσι ώστε να δικαιολογήσει την παράνομη επέμβαση του τελευταίου στην επαρχότητα του Ιλλυρικού.³¹⁵ Η δριμύτατη λεκτική επίθεση του Συνέσιου στους Γότθους αποσκοπούσε στην απόδοση ψόγου στη «φιλογοτθική» πολιτική του Ευτρόπιου και του έπαρχου του πραιτωρίου Καισάριου, ενώ απηχούσε τις «αντιγερμανικές» απόψεις του πολιτικού πάτρωνα του Αυρηλιανού³¹⁶. Τέλος, ο ιστορικός Μάλχος περιγράφοντας τις καταστροφές που προκάλεσαν οι γότθοι φοιδεράτοι, ασκούσε εμμέσως κριτική στον αυτοκράτορα Ζήνωνα Α΄, καθώς οι δόλιες πράξεις του έδωσαν την αφορμή στους βάρβαρους συμμάχους να εξαπολύσουν λεηλασίες στην αυτοκρατορία³¹⁷.

Από την άλλη πλευρά, οι πηγές που απέδιδαν θετική εικόνα στους Γότθους στρατιώτες, σκόπευαν είτε να προπαγανδίσουν τα πλεονεκτήματα της αυτοκρατορικής πολιτικής είτε τις ευεργετικές συνέπειες του χριστιανισμού. Στον 16ο λόγο του, του οποίου το μεγαλύτερο μέρος είναι αφιερωμένο στη συνθήκη ειρήνης του 382, ο Θεμίστιος εγκωμίασε τη μετάλλαξη των Γόθων, θέλοντας να δικαιολογήσει την απόφαση του αυτοκράτορα για ειρηνική λύση στο γοτθικό ζήτημα. Οι θετικοί χαρακτηρισμοί του δεν ισχύουν σε άλλες περιπτώσεις. Στον 10ο, 11ο και 14ο λόγο που εκφώνησε στο διάστημα 379-381, δηλαδή κατά τη διάρκεια του βυζαντινογοτθικού πολέμου, αναπαράγει τα αντιβαρβαρικά στερεότυπα της εποχής του, χαρακτηρίζοντας τους κακουργούντας, αλιτήριους, αυθάδεις. Σε παρόμοιο τόνο κινείται και ο γαλλορωμαίος Πακάτος, ο οποίος μέσω της ανάδειξης των Γόθων σε πειθαρχημένων στρατιωτών, πλέκει το εγκώμιο του Θεοδοσίου ως νικητή και ειρηνοποιού³¹⁸.

Ευνοϊκή θέση για τους Γότθους και τη φιλογοτθική πολιτική των αυτοκρατόρων έλαβε και ο ιστορικός Ιορδάνης, ο οποίος απεικόνισε τον Θεοδώριχο Αμαλό με εξαιρετικά επαινετικό τρόπο. Με τον τρόπο αυτό, ο ιστορικός σκόπευε να εξιστορήσει το ηρωικό παρελθόν του λαού του. Παράλληλα, επιδίωκε να προπαγανδίσει την επιτυχή συνένωση των Γόθων και των Βυζαντινών. Αντίστοιχη πολιτική επιδίωκε η αυτοκρατορική κυβέρνηση του Ιουστινιανού Α΄, στην αυλή του οποίου βρισκόταν

---

³¹⁴ Lesky, *Ιστορία*, σελ. 1163-1164· Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*, σελ. 118-119.

³¹⁵ Christiansen, «Claudius», σελ. 46-54.

³¹⁶ Heather, «Anti-Scythe tirade», σελ. 165-172· Cameron-Long, *Barbarians and Politics*, σελ. 323-337.

³¹⁷ Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 179.

³¹⁸ Πατούρα, «Η εγκατάσταση», σελ. 85-6· Lenski, *Failure*, σελ. 134· Goffart, «Rome», σελ. 289-291.

κατά τη διάρκεια του βυζαντινογοτθικού πολέμου στην Ιταλία (535-554)³¹⁹. Παρόμοιο στόχο είχαν και οι ιστορικοί Προκόπιος και Αγαθίας, όταν απεικόνιζαν θετικά τους Αμαλασούνθα, Βέσσα και Αναγάσκιλου. Οι ιστορικοί αυτοί ανέδειξαν την εκπληκτική μεταμόρφωση τους σε Βυζαντινούς, την οποία αντιπαράθεσαν με το στερεότυπο του παράλογου ή αλαζόνα βαρβάρου³²⁰.

Οι εκκλησιαστικοί συγγραφείς και Πατέρες της Εκκλησίας χρησιμοποίησαν τη θετική εικόνα του Γότθου για δικούς τους σκοπούς. Για παράδειγμα, στόχος των βίων των γότθων αγίων της πρώιμης βυζαντινής περιόδου ήταν να προσηλυτιστούν οι Γότθοι που ζούσαν μέσα και έξω από την αυτοκρατορία στον χριστιανισμό³²¹. Μέσα από τους εγκωμιαστικούς λόγους προς τους γότθους χριστιανούς, οι Πατέρες της Εκκλησίας Ιωάννης Χρυσόστομος και Αμβρόσιος Μιλάνου αποσκοπούσαν να προσεγγίσουν τους Γότθους της Κωνσταντινούπολης και του Μιλάνου αντίστοιχα και να τους προσηλυτίσουν. Παράλληλα, προσπαθούσαν να προκαλέσουν θρησκευτικό και πολιτικό ρήγμα στους κόλπους των ομοφύλων τους, εγκατεστημένων στη βυζαντινή αυτοκρατορία³²². Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι η στάση τους απέναντι στους Γότθους δεν ήταν ίδια σε όλες τις περιπτώσεις. Σ' ένα λόγο που εκφώνησε ο Ι. Χρυσόστομος προς τιμήν του αποστόλου Θωμά στην Έδεσσα, ο οποίος χρονολογείται μετά την μετακίνηση του Αλάριχου στην Ιταλία, ο ιεράρχης ερμηνεύει τη φυγή του τελευταίου ως θρίαμβο της Ορθοδοξίας έναντι της αίρεσης του Αρείου³²³. Σε παρόμοιο τόνο ο Αμβρόσιος Μιλάνου χρησιμοποιεί περιφρονητικά λόγια όταν αναφέρεται στο γοτθικό περιβάλλον του Ουαλεντινιανού, χαρακτηρίζοντας τους ιερόσυλους και αγενείς. Είναι βέβαιο ότι η εμπάθεια των δύο παραπάνω συγγραφέων οφείλεται μεταξύ άλλων και σε θρησκευτικά αίτια, εφόσον το μεγαλύτερο μέρος του γοτθικού πληθυσμού που ζούσε στην αυτοκρατορία είχε ασπαστεί τον Αρειανισμό. Τέλος, η έμφαση των δυτικών πατέρων της Εκκλησίας Αυγουστίνου, Ορόσιου και Σαλβιανού στον φιλόδημο τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν οι Γότθοι τους αιχμαλώτους

³¹⁹ Goffart, *Narrators*, σελ. 20-22· Ο Ίδιος, «Rome», σελ. 300-304 και Ο Ίδιος, *Barbarian Tides*, σελ. 56-72. Πρβλ. Amory, *People and identity*, σελ. 34-36.

³²⁰ Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 181.

³²¹ Heather-Mathews, *The Goths*, σελ. 109-117· Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες», σελ. 75. Το ενδιαφέρον της καππαδοκικής Εκκλησίας για την κοινότητα των Γότθων επιβεβαιώνεται μέσα από τις τρεις επιστολές του Μ. Βασιλείου (*Επιστολές* 155, σελ. 80-81) προς τον στρατιωτικό της Μικράς Σκυθίας Iunius Sorianus και τον επίσκοπο της Θεσσαλονίκης Ασχόλιο. Ο ιεράρχης ζητάει από τους παραλήπτες να μεταφέρουν τα λείψανα του Αγίου Σάββα και να αποστείλουν στη Σκυθία ιεραποστόλους της ορθοδοξίας.

³²² Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες», σελ. 77.

³²³ Χρυσόστομος, *PG*, τ. 59, σελ. 500· Για τη στάση του Χρυσόστομου απέναντι στους Γότθους φουδεράτους, βλ. Cameron-Long, *Barbarians and Politics*, σελ. 332.

κατοίκους της Ρώμης δεν στόχευε στην υπεράσπιση των βαρβάρων, αλλά προσπαθούσε να καταδείξει τη δύναμη του χριστιανισμού και την ευεργετική επίδραση του πάνω τους, στο πλαίσιο της ιδεολογικής διαμάχης μεταξύ των χριστιανών και των ειδωλολατρών που προέκυψε μετά την άλωση της Ρώμης³²⁴.

Εκτός των άλλων, η εικόνα του Γότθου ως βάρβαρου και άγριου θηρίου εξέφραζε μια ετερότητα, μέσω της οποίας οι βυζαντινοί συγγραφείς όριζαν το διαφορετικό και προσδιόριζαν τον εαυτό τους. Με άλλα λόγια, μέσω της εικόνας του Γότθου, οι βυζαντινοί έχτιζαν μια συγκεκριμένη εικόνα για τον εαυτό τους³²⁵. Ταυτόχρονα, αναδείκνυαν την ανωτερότητα του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού τους, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός ότι η βυζαντινή αυτοκρατορία αποτελούσε εξελικτική πορεία και συνέχεια της ρωμαϊκής. Αρκετοί βυζαντινοί ιστορικοί και χρονικογράφοι κάνουν λόγο για τη στρατιωτική αρετή, την αρρενωπότητα και την πειθαρχία του βυζαντινού στρατού, η οποία αποτελούσε αποτελεσματικό παράγοντα στην επιτυχή αντιμετώπιση των εχθρών της αυτοκρατορίας³²⁶. Ο έννομος και πειθαρχημένος τρόπος ζωής των βυζαντινών στρατιωτών συχνά αντιπαραβάλλεται μέσα στις πηγές και διαφοροποιείται από εκείνο του Γότθου που είναι άνομος και κυριαρχούμενος από τα πάθη του. Ο Αμμιανός Μαρκελλίνος εξαίρει τα ρωμαϊκά στρατεύματα, τα οποία εκείνη την εποχή ήταν πολύ αποτελεσματικά, επαρκώς εκπαιδευμένα και εξοπλισμένα. Στον αντίποδα, ψέγει τα ελαφρά οπλισμένα γοτθικά στρατεύματα, τα οποία πολεμούσαν ασύντακτα και ανοργάνωτα³²⁷. Αξιοσημείωτος είναι ο τρόπος που ο Ζώσιμος αντιπαραβάλλει τη στρατιωτική πειθαρχία του βυζαντινού στρατού με εκείνη των συμμαχικών στρατευμάτων, οι οποίοι *οὐδενὶ κόσμῳ τῇ παρόδῳ χρώμενοι τὰ ἐπ' ἀγορᾶς ὡς ἐβούλοντο διετίθεσαν*³²⁸. Στην ιστορική περιγραφή του Προκόπιου, ο ιστορικός χρησιμοποιεί τα στερεότυπα της βαρβαρικής αχαριστίας και αναξιοπιστίας, σκοπεύοντας αφενός να καταδείξει την ανηθικότητα των γότθων στρατιωτών και αφετέρου να αναδείξει την αξία του βυζαντινού στρατού³²⁹.

Το αίσθημα της βυζαντινής ανωτερότητας ήταν απροκάλυπτο και εκδηλωνόταν με διάφορους τρόπους. Οι διαθέσιμες πηγές κάνουν λόγο για τον ιδιαίτερο βάρβαρο ρουχισμό και την κόμμωση των Γότθων, τα οποία φέρνουν πάντα σε αντιδιαστολή με

³²⁴ Patoura, «Le rôle historique», σελ. 134· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ.

³²⁵ Messis- Papaioannou, «Histoire gothique», σελ. 15· Pohl, «Telling the Differences», σελ. 1-15, 17-70· Faber, «The Visigoths as the Others», σελ. 287-288.

³²⁶ Σχετικά με το θέμα, βλ. Stewart, *Masculinity*· Stewart, «The Soldier's Life».

³²⁷ Nicasia, *Twilight*, σελ. 217.

³²⁸ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.30.3.

³²⁹ Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 181.

εκείνα των Βυζαντινών. Πληροφορίες για τον ρουχισμό τους αντλούμε από τον λόγο *Περί Βασιλείας* του Συνέσιου. Ο έλληνας επίσκοπος σύγκρινε τους Γότθους με τους λύκους ανάμεσα στα πρόβατα, τους κορόιδευε επειδή φορούσαν δέρματα και αμφισβητούσε την πίστη τους προς τον αυτοκράτορα: «Ένας άνδρας γοθτικής καταγωγής, ντυμένος με πρόβεια δέρματα που ηγείται των πολεμιστών που φορούν γλαμούδα, όταν επισκεπτόταν τη Σύγκλητο αντάλλαζε τα δέρματά του με την τήβεννο για να συζητήσει με τους Ρωμαίους συγκλητικούς. Όταν επέστρεφε στους συντρόφους του, φόραγε και πάλι τα φτωχικά του ρούχα και χλεύαζε την τήβεννο, σχολιάζοντας πως τον δυσκόλευε στη μάχη»³³⁰. Μέσα στο κείμενο διακρίνεται ξεκάθαρα η διαφορά του ενδύματος του ξένου από εκείνο που φόραγαν οι βυζαντινοί στρατιώτες και οι πολιτικοί αξιωματούχοι. Παρόμοιο ντύσιμο φαίνεται πως καταλογίζουν οι πηγές της εποχής στον έπαρχο του πραιτωρίου Ρουφίνο, ο οποίος συνάντησε τον Αλάρικο, φορώντας γοθτική στρατιωτική στολή και όχι τη στολή του ανώτατου βυζαντινού αξιωματούχου³³¹.

Εκτός από δέρματα ζώων, οι πηγές παρουσιάζουν τους Γότθους να φοράνε βραχιόλια ή κοσμήματα και να έχουν μακριά μαλλιά και γένια. Στην επιστολή που έστειλε εκ μέρους των επισκόπων της συνόδου της Ακυλίας στους αυτοκράτορες Γρατιανό, Ουαλεντινιανό Β΄ και Θεοδόσιο Α, ο Αμβρόσιος Μιλάνου κατηγόρησε τον αρειανό επίσκοπο Ιούλιο Βάλη ότι εμφανίζεται δημόσια με περιλαίμιο και βραχιόλια, ντυμένος με γοθτικό τρόπο³³². Στοιχεία για την κόμμωση τους εντοπίζονται μέσα σε παραστάσεις που περιείχε η στήλη του Αρκάδιου. Η στήλη αυτή κατασκευάστηκε το 401 στο φόρο του Αρκάδιου (λατ. Forum Arcadii) στην Κωνσταντινούπολη, για τον εορτασμό της νίκης του κατά των Γότθων του Γαϊνά. Στη δυτική πλευρά της στήλης υπήρχαν αναπαραστάσεις γότθων αιχμαλώτων που ξεχώριζαν από τον βυζαντινό στρατό, διότι έφεραν μακριά μαλλιά και γένια³³³.

Οι βυζαντινοί συγγραφείς, ωστόσο, δεν κατέγραψαν μόνο τα στοιχεία που υποδήλωναν τη κατωτερότητα των Γότθων. Στον αντίποδα, αναγνώρισαν στη συγκεκριμένη εθνότητα που ζει μέσα και έξω από τα όρια του πολιτισμένου κόσμου της αυτοκρατορίας, την ύπαρξη δικών τους κανόνων, αρχών και αξιών. Στα κείμενα των ιστορικών της εποχής οι Γότθοι συγκροτήθηκαν σε ανεξάρτητες ομάδες με

³³⁰ Συνέσιος, *Περί Βασιλείας*, 20.1, σελ. 125.

³³¹ Κλαυδιανός, *In Ruf.* II, σελ. 62.70-64.85.

³³² Liebeschuetz-Hill, *Ambrose*, σελ. 226.

³³³ Poulter, «Goths on the Danube», σελ. 35-36· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 274. Πληροφορίες σχετικά με την εμφάνιση των βαρβάρων, βλ. Liebeschuetz, «Habitus barbarous».

υποτυπώδη πολιτική οργάνωση. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από τα ονόματα διαφόρων γότθων αρχηγών, όπως του Αθανάριχου, Φριτιγέρνη, Αλάβιβου, Σουερίδου κ.α., τα οποία μνημονεύονται στις πηγές της εποχής³³⁴. Βέβαια, κατά την άσκηση της εξουσίας τους οι επώνυμοι ηγέτες είχαν περιορισμένες εξουσίες και ελεγχόμενες δραστηριότητες. Αυτό υπονοεί ο Αμμιανός αναφερόμενος στις αλλεπάλληλες πρεσβείες του Φριτιγέρνη προς τον αυτοκράτορα Ουάλη. Ο γότθος φύλαρχος ζητούσε από τον τελευταίο να τον αναγνωρίσει φίλο και σύμμαχο των Ρωμαίων, έτσι ώστε να μπορέσει να πείσει τους υπόλοιπους γότθους ηγέτες να σταματήσουν τον πόλεμο³³⁵. Η αδυναμία τους για συνεννόηση και για κοινή δράση επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι ορισμένοι αρχηγοί των γοθτικών πληθυσμών που μετανάστευσαν στην αυτοκρατορία δεν ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του Φριτιγέρνη για εξέγερση το 376, διότι δεν ήθελαν να διαταράζουν τις σχέσεις τους με τους νέους τους κυρίους.³³⁶ Επιπλέον, πολλοί εξεγερμένοι εξαγοράστηκαν από τον αυτοκράτορα και εντάχθηκαν στον βυζαντινό στρατό³³⁷.

Αρκετοί συγγραφείς ασχολήθηκαν και με την περιγραφή των πολεμικών τακτικών των Γότθων. Στον πόλεμο, ήταν οπλισμένοι ελαφρά με ξύλινα δόρατα, πέτρες και τόξα και δεν μάχονταν σώμα με σώμα με τον αντίπαλο αλλά προτιμούσαν να του στήσουν ενέδρα και να τον εξολοθρεύσουν έπειτα από μια σύντομη μάχη. Κατά τη διάρκεια του βυζαντινογοθτικού πολέμου, οι Γότθοι γνωρίζοντας την αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν κατά μέτωπο τα βυζαντινά στρατεύματα, εφάρμοσαν ενέδρες στην ύπαιθρο με στόχο την εξόντωση ή την αποδυνάμωση τους³³⁸. Άλογα διέθεταν μόνο οι ευγενείς, ενώ οι υπόλοιποι χρησιμοποιούσαν άμαξες για να μεταφέρουν τις περιουσίες τους και τις οικογένειες τους. Σε περίπτωση πολέμου, οι άμαξες αυτές μετατρέπονταν σε αμυντικές οχυρώσεις. Με την είσοδο τους στον αυτοκρατορικό στρατό από τα τέλη του 4ου αιώνα και έπειτα, ο εξοπλισμός και οι τακτικές τους βελτιώθηκαν, γεγονός που τους επέτρεψε να πολεμήσουν τις βυζαντινές στρατιές σε μάχες εκ του συστάδην³³⁹.

Οι Γότθοι διευθετούσαν τις πολεμικές τους υποθέσεις συλλογικά. Στον εγκωμιαστικό του λόγο προς τον Σηλίχωνα το 402, ο Κλαυδιανός τονίζει ιδιαίτερα τη συλλογική ευθύνη που χαρακτήριζε τις στρατιωτικές αποφάσεις των Γότθων. Πριν τη

³³⁴ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.4-6.

³³⁵ *Ο.π.*, XXXI. 12.8-9.

³³⁶ *Ο.π.*, XXXI. 6.

³³⁷ Βλ. παραπάνω, σελ. 35-36.

³³⁸ Ζώσιμος, *Νεά Ιστορία*, σελ. IV.22.2· Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.6-10.

³³⁹ Thompson, *Warfare*, σελ. 4-12· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 70.

μάχη της Pollentia το 401, ο Αλάριχος συγκάλεσε συμβούλιο αρχόντων με σκοπό να τους πείσει να συνεχίσουν τον πόλεμο με τους Βυζαντινούς. Μολονότι ορισμένοι εξέφρασαν τη δυσπιστία τους για την έκβαση του πολέμου, ο Αλάριχος κατάφερε στο τέλος να κερδίσει την εμπιστοσύνη των περισσοτέρων και να συνεχίσει την ένοπλη σύρραξη στην Ιταλία³⁴⁰.

Στα κείμενα όμως των ιστορικών της εποχής οι Γότθοι δεν εμφανίζονται μόνο ως ικανοί πολεμιστές. Έμμεσες αλλά σαφείς αναφορές υπαινίσσονται την ενασχόληση τους με τη γεωργία και την αγροτική παραγωγή, δραστηριότητες που στήριζαν την οικονομική τους ζωή. Την ενασχόληση των Γόθων με την καλλιέργεια της γης υπονοεί ο Θεμίστιος, όταν αναφέρει ότι οι Γότθοι μετά τον πόλεμο μετέτρεψαν τα όπλα και τις ασπίδες τους σε γεωργικά εργαλεία³⁴¹. Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Ουάλεντος στη Γοθθία (367-369), ο βυζαντινός στρατός πραγματοποίησε αρκετές καταστροφές στα χωριά, στους αγρούς και τα προϊόντα των Γόθων. Οι τελευταίοι βρέθηκαν σε τραγική θέση από την έλλειψη τροφίμων και έστειλαν αρκετές πρεσβείες προς τον αυτοκράτορα, ζητώντας να τους συγχωρέσει και να σταματήσει τον πόλεμο³⁴². Εξάλλου, όπως θα αναφερθεί και σε επόμενο κεφάλαιο, μοναδικό αίτημα όλων των γοθθικών πληθυσμιακών ομάδων που εισήλθαν στην αυτοκρατορία ήταν η παροχή γεωργικών κλήρων για τον βιοπορισμό τους³⁴³.

Τα ίχνη και οι αξίες του πολιτισμού που διέκριναν οι βυζαντινοί συγγραφείς στη γοθθική κοινωνία αποτέλεσαν το βασικό υπόβαθρο για τη μελλοντική ενσωμάτωση των Γόθων στη βυζαντινή Πολιτεία. Η τελευταία πραγματοποιήθηκε με τη σταδιακή αποδοχή και πρόληψη των αξιών της βυζαντινής Πολιτείας καθώς και την υπαγωγή τους στη χριστιανική οικουμένη.

---

³⁴⁰ Κλαυδιανός, *Bello Goth.*, σελ. 160.513-164.555.

³⁴¹ Θεμίστιος, *Πολιτικοί Λόγοι*, 14.181c.

³⁴² Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXVII. 5. 2-7· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.11.1-4

³⁴³ Βλ. παρακάτω, σελ. 85-86.

2. Όψεις των σχέσεων των γότθων εποίκων με τη βυζαντινή Πολιτεία και την κοινωνία

Η σταδιακή ένταξη των Γότθων στο βυζαντινό κράτος αποτέλεσε μια πρόκληση για την Πολιτεία και την κοινωνία. Η πρώτη κλήθηκε να σχεδιάσει και να υλοποιήσει ένα αποτελεσματικό σχέδιο εγκατάστασης, συνύπαρξης και αφομοίωσης ενώ η δεύτερη κλήθηκε να ενσωματώσει στον ιστό της ανομοιογενείς ομάδες πληθυσμού με τις οποίες είχε έρθει αρκετές φορές σε σύγκρουση.

Ήδη από την εποχή του Κωνσταντίνου Α΄ και των διαδόχων του, η βυζαντινή ηγεσία ανέπτυξε συνεχόμενες επαφές με τους Γότθους και ενέταξε πλήθος πολεμιστών στον βυζαντινό στρατό. Στην προσπάθεια να βελτιωθούν οι σχέσεις των γότθων εποίκων με τους ντόπιους κατοίκους, το Κράτος συνέβαλλε σε άμεση συνεργασία με την Εκκλησία, της οποίας ο ρόλος και η ηγεσία της στις παραμεθόριες περιοχές ήταν ισχυρός³⁴⁴. Η χειροτονία του Ουλφίλα παρουσία του αυτοκράτορα και το ιεραποστολικό του έργο αποτέλεσαν την πρώτη επίσημη κοινή προσπάθεια Κράτους και Εκκλησίας για τη διάδοση της χριστιανικής θρησκείας, στο πλαίσιο της συνεργασίας τους σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής³⁴⁵. Η οικουμενική φύση του χριστιανισμού βοήθησε την αυτοκρατορία να προωθήσει συνεχώς τη διάδοσή του, σκοπεύοντας να προσεγγίσει τους Γότθους ιδεολογικά και πολιτιστικά. Ταυτόχρονα, μπορούσε να τους επιβληθεί, ανακόπτοντας τις επιθετικές διαθέσεις τους³⁴⁶. Οι αγαστές σχέσεις φιλίας και συνεργασίας με τους Γότθους επιβεβαιώνονται και από τη συνεχή παρουσία γοθτικών συμμαχικών τμημάτων στον βυζαντινό στρατό, στα μέσα του 4ου αιώνα³⁴⁷.

Η κατάσταση ανατράπηκε μετά τα καταστροφικά γεγονότα της γοθτικής εξέγερσης του 376-382. Στρατιωτικά αποδυναμωμένη και ηθικά καταπονημένη, η κυβέρνηση του Θεοδοσίου Α΄ αναγκάστηκε να εφαρμόσει φιλογοθτική πολιτική,

³⁴⁴ Zeiller, *Les origines chrétiennes*, σελ. 28-30· Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες», σελ. 67-81.

³⁴⁵ Φιλοσόργιος, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. II, 5, σελ. 17.19-18.2· *Αυξεντίου του Δοροστόλου*, σελ. 74-6· Σχετικά με τη κοινή αντιμετώπιση του γοθτικού προβλήματος από το Κράτος και την Εκκλησία, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες».

³⁴⁶ Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες», σελ. 81-82.

³⁴⁷ Λιβάνιος, *Λόγος* LIX, 89, σελ. 252-253· Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XX.8.1, XXIII.2.7· Για την παρουσία των Γότθων στον βυζαντινό στρατό, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 77· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 110, 116.

προκειμένου να καλυτερέψει τις σχέσεις Βυζαντίου-Γότθων και να σταματήσει την οικονομική αποδιοργάνωση των παραδουνάβιων περιοχών. Οι τελευταίοι εγκαταστάθηκαν με την ανοχή του κράτους σε κρίσιμες για τα αυτοκρατορικά συμφέροντα περιοχές. Το ίδιο διάστημα φαίνεται πως δεν ακολούθησε παρόμοια ευνοϊκή πολιτική για άλλες ξένες ομάδες που είχαν ενταχθεί στον βυζαντινό στρατό (π.χ Τανουκίδες Άραβες)³⁴⁸. Για να πετύχει την εξομάλυνση των σχέσεων του με τους Γότθους, προσέφερε μεγάλα χρηματικά ποσά, δώρα, ευκαιρίες κοινωνικής ανέλιξης, το δικαίωμα να αποκτήσουν πολιτικά δικαιώματα καθώς και το δικαίωμα να παντρευτούν με γηγενείς (λατ. *connubium*)³⁴⁹.

Αν και σε πρώτο βαθμό φαίνεται πως ο Θεοδόσιος Α΄ εξασφάλισε τη συναίνεση και άλλων παραγόντων της εποχής, εντούτοις, η πολιτική εγκατάστασης και ενσωμάτωσης των γότθων στη βυζαντινή κοινωνία δεν πραγματοποιήθηκε ομαλά και σε πρώτο βαθμό δημιουργήθηκαν αρκετά προβλήματα. Η σταδιακή ένταξη των Γότθων στους κόλπους της πρώιμης βυζαντινής κοινωνίας και η ανάδειξη αρκετών σε υψηλές θέσεις της στρατιωτικής ιεραρχίας, προκάλεσε την αγωνιώδη και οργισμένη αντίδραση ορισμένων πνευματικών και πολιτικών κύκλων της πρωτεύουσας³⁵⁰. Στις αντιδράσεις αυτές προστέθηκαν και εκείνες των βυζαντινών πολιτών των μεγάλων πόλεων, οι οποίοι ασφαλώς δεν αποδέχτηκαν σιωπηρά τη συμφωνία. Στα κείμενα των επικριτών της δυναστείας του Θεοδόσιου αποτυπώνονται ορισμένες συγκρούσεις που προκλήθηκαν μεταξύ των Βυζαντινών και των Γότθων κατά τις καθημερινές τους επαφές στα τέλη του 4ου αιώνα και τις αρχές του 5ου αιώνα. Ο Λιβάνιος στον 19ο λόγο του προς τον αυτοκράτορα Θεοδόσιο Α΄ το 387 κάνει μνεία σε μια αιματηρή σύγκρουση που είχε ξεσπάσει στην Κωνσταντινούπολη μεταξύ των κατοίκων και της γοτθικής φρουράς³⁵¹. Παρόμοια προστριβή πραγματοποιήθηκε το 390 μεταξύ των κατοίκων της Θεσσαλονίκης και του γότθου διοικητή της γοτθικής φρουράς της πόλης Βουδέριχου, όταν ο τελευταίος συνέλαβε και φυλάκισε, για ασήμαντο λόγο, έναν πολύ δημοφιλή ηνίοχο του ιπποδρόμου. Στο αίτημα των κατοίκων της Θεσσαλονίκης να

³⁴⁸ Shahid, *BAFOC*, σελ. 203-216· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 58, 166.

³⁴⁹ Οι μελετητές έχουν διατυπώσει πλήθος απόψεων σχετικά με το αν το κράτος παραχώρησε πολιτικά δικαιώματα και το *connubium*. Η σύγχρονη έρευνα εξετάζοντας τα διαθέσιμα αρχεία σχετικά με τα νομικά δικαιώματα των ξένων αξιωματούχων, συμπέρανε ότι οι ξένοι που εγκαθίστατο στην αυτοκρατορία λαμβάνανε αυτόματα πολιτικά δικαιώματα καθώς και το δικαίωμα να παντρευτούν με τους γηγενείς, βλ. Demougeot, «Le connubium», σελ. 1637-1641 και Η ίδια, «Restrictions», σελ. 383, 384. Πρβλ. Garnsey, «Roman Citizenship», σελ. 144. Βλ. Blockley, «Marriages», σελ. 63-79· Mathisen, «Peregrini, Barbari», σελ. 1021-1037.

³⁵⁰ Πατούρα-Σπανού, «Η εγκατάσταση», σελ. 83-87.

³⁵¹ Λιβάνιος, *Λόγος* XIX.22 σελ. 395.9-14.

αφεθεί ελεύθερος ο ηνίοχος για να πάρει κι αυτός μέρος στους αγώνες, ο γότθος διοικητής αρνήθηκε. Η άρνηση αυτή στάθηκε αφορμή για να ξεσπάσει η δυσαρέσκεια και να πυροδοτήσει λαϊκή εξέγερση, κατά τη διάρκεια της οποίας σκοτώθηκε ο Βουδέριχος μαζί με μεγάλο μέρος της γοθτικής φρουράς³⁵².

Η ήττα στη μάχη της Αδριανούπολης και η επακόλουθη κοινωνική και οικονομική κρίση των βόρειων επαρχιών, έφεραν με τη σειρά τους μεγάλη δυστυχία στους αγρότες της υπαίθρου και στους κατοίκους των πόλεων της Θράκης και του Ιλλυρικού. Αρκετοί αγρότες, κυρίως πάροικοι, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον τόπο τους και να αναζητήσουν την τύχη τους αλλού. Για να αποφευχθεί αυτό, ο Θεοδόσιος Α΄ εξέδωσε νόμο το 392, με τον οποίο υποχρέωνε τους παροίκους να παραμείνουν στη γη τους³⁵³. Οι άνθρωποι των λεηλατημένων περιοχών, όπου το κράτος είχε εγκαταστήσει τους γότθους στρατιώτες, αισθάνθηκαν την ανάγκη να προστατέψουν τις ιδιοκτησίες τους, οι οποίες αποτελούσαν εγγύηση για την οικονομική τους επιβίωση και βασική πηγή για την εκπλήρωση των δημοσιονομικών τους υποχρεώσεων³⁵⁴.

Στις πηγές τις εποχής, όμως, δεν υπάρχουν στοιχεία που να φανερώνουν οποιαδήποτε σύγκρουση μεταξύ των κατοίκων της επαρχίας και των γότθων φοιδεράτων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο λαός των ίδιων περιοχών, ο οποίος είχε αιφνιδιαστεί από τη μαζική εγκατάσταση των Γότθων και από τις αλλεπάλληλες εισβολές άλλων βαρβάρων, δεν είχε χρόνο να συνειδητοποιήσει το πρόβλημα και να αντιδράσει. Η ίδια κατάσταση εμφανίστηκε και σε ένα μέρος των στρατιωτικών ηγετών, που αποτελούσαν εξαιτίας της φύσης της εκπαίδευσής τους και τον ρόλο που είχαν αναλάβει, τη συντηρητικότερη πτέρυγα κάθε κοινωνίας. Τα αίτια που οδήγησαν τον στρατό να κρατήσει εχθρική στάση απέναντι στους φιλοξενούμενους, σχετίζονταν με την εισχώρηση αρκετών από τους εξεγερμένους Γότθους στο βυζαντινό στράτευμα, τη διάκριση τους σε ανώτερα αξιώματα καθώς επίσης και τα αυξημένα έσοδα που λάμβαναν από την κεντρική εξουσία³⁵⁵.

Τα παραδείγματα του Ιούλιου και του Γερόντιου είναι αντιπροσωπευτικά της αντίδρασης που προκλήθηκε στη στρατιωτική ηγεσία, η οποία εκείνη την εποχή

---

³⁵² Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σελ. 339· Θεοδώρητος Κύρου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, σ. 306-309· Αβρόσιος Μιλάνου, *Επιστολή* LI, PL 16, στ. 1209-1214· Για τη στάση της Θεσσαλονίκης το 390, βλ. Doležal, «Rethinking a Massacre», 91· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 184.

³⁵³ *CJ* XI.52.1 (392).

³⁵⁴ Guillou, *Frontiere*, σελ. 24· Πατούρα-Σπανού, «Η εγκατάσταση», σελ. 101.

³⁵⁵ *Ο.π.*, σελ. 87-103.

συμμετείχε ενεργά στα δρώμενα των συνοριακών περιοχών της αυτοκρατορίας. Το έτος 379, ο *magister militum per Orientem* Ιούλιος καθοδήγησε τη σφαγή των γότθων στρατιωτών, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στην Ανατολή ως εγγύηση για την ασφάλεια των βορείων επαρχιών από τους γότθους Τερβίγκι³⁵⁶. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι δεν συμβουλευτήκε τον αυτοκράτορα, αλλά έδρασε κατόπιν έγκρισης του σχεδίου του από τη σύγκλητο³⁵⁷. Ο αξιωματούχος πιθανότατα παράκαμψε σκόπιμα τον αυτοκράτορα, γνωρίζοντας τη διστακτικότητα του στην αντιμετώπιση των γότθων εξεγερμένων της Θράκης. Λίγα χρόνια αργότερα, το 386, ο φρούραρχος της πόλης της Τόμεως Γερόντιος επιτέθηκε μαζί με τον στρατό του και κατατρόπωσε τους εγκατεστημένους έξω από την πόλη γότθους φοιδεράτους. Αιτία για την εξέγερση αποτέλεσε η ανάρμοστη συμπεριφορά των ευνοημένων από τον αυτοκράτορα γότθων συμμάχων, οι οποίοι συμπεριφέρονταν υπεροπτικά προς τον κυβερνήτη και περιφρονούσαν τους στρατιώτες του³⁵⁸.

Ο Θεοδόσιος Α΄ αντέδρασε αποφασιστικά στις προκλήσεις που προέκυψαν. Για να τιμωρήσει τους πολίτες της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι είχαν επιτεθεί στη γοτθική φρουρά, σταμάτησε τη δωρεάν διανομή σίτου³⁵⁹. Σκληρότερη ήταν η απόφαση του στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης, προστάζοντας τη σφαγή χιλιάδων κατοίκων στον ιππόδρομο της πόλης³⁶⁰. Με τον ίδιο τρόπο, αντιμετώπισε αποτελεσματικά τις στρατιωτικές αντιδράσεις στη φιλογοτθική πολιτική. Στην περίπτωση του Ιούλιου, ο αυτοκράτορας τον αντικατέστησε από τη θέση του *magister militum*, σε σύντομο χρονικό διάστημα. Από την άλλη, ανταποκρίθηκε άμεσα στην κίνηση του Γερόντιου, δημεύοντας την περιουσία του, την οποία διαμοίρασε στους ευνούχους της βασιλικής αυλής³⁶¹.

---

³⁵⁶ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.25.2-4, IV.26.5-9· Για τη σφαγή των γότθων αιχμαλώτων στη Μ. Ασία το έτος 379, βλ. Speidel, «The Slaughter of Gothic Hostages», σελ. 503-506· Πατούρα-Σπανού, «Η εγκατάσταση», σελ. 91, σ. 3. Ο Αμμιανός Μαρκελλίνος (*Res Gestae*, XXXI.18.8) ερμηνεύει το γεγονός αμέσως μετά τον θάνατο του Ουάλη και πριν από την άνοδο του Θεοδόσιου Α΄ στον αυτοκρατορικό θρόνο· Σχετικά με τη χρονολόγηση του γεγονότος, βλ. Zuckerman, «Cappadocian Fathers», σελ. 479-486.

³⁵⁷ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.26.5. Αρκετοί μελετητές συμφωνούν με την άποψη αυτή, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Η εγκατάσταση», σελ. 92· Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 135-137· Williams-Friell, *Theodosius*, σελ. 76-77.

³⁵⁸ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.40.1-8· Σχετικά με τη σύγκρουση του φρούραρχου της πόλεως της Τόμεως με τους γότθους φοιδεράτους, βλ. Velkov, *Cities*, σελ. 275· Πατούρα-Σπανού, «Η εγκατάσταση», σελ. 259-260

³⁵⁹ Λιβάνιος, *Λόγος* XIX.22 σελ. 395.5.

³⁶⁰ Βλ. παραπάνω, σελ. 73.

³⁶¹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.27.2-3, IV.40.8.

Η άσκηση της φιλογοθθικής πολιτικής από τον Θεοδόσιο Α΄, παρά τις εσωτερικές αντιδράσεις, υπήρξε συνειδητή επιλογή και εφαρμόστηκε με συνέπεια. Οι αντιγοθθικές αντιδράσεις όμως κλιμακώθηκαν μετά τον θάνατο του (395), με την άνοδο στον θρόνο των αυτοκρατόρων Αρκαδίου στο ανατολικό και Ονώριου στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας. Η ανηλικότητα των δύο αυτοκρατόρων προκάλεσε οξύτατους πολιτικούς ανταγωνισμούς μεταξύ των κυρίαρχων αξιωματούχων το διάστημα 395-399³⁶². Τους ανταγωνισμούς αυτούς εκμεταλλεύτηκαν οι γότθοι αξιωματούχοι Αλάριχος και Τριβίγιλδος, οι οποίοι εξεγέρθηκαν προκειμένου να αποκτήσουν υψηλότερα αξιώματα και να κερδίσουν ευνοϊκότερους όρους εγκατάστασης για τους ακολούθους τους. Σε κάθε μια περίπτωση, η κεντρική εξουσία του ανατολικού τμήματος κινήθηκε προσεχτικά, παραχωρώντας προνόμια στους γότθους ηγέτες και ικανοποιώντας, τουλάχιστον σε πρώτο βαθμό, όσο το δυνατόν περισσότερα από τα αιτήματά τους.

Η διαλλακτική πολιτικής της κυβέρνησης έναντι των γότθων εξεγερμένων συνέβαλε τελικά στην περαιτέρω κλιμάκωση της αντίθεσης μεταξύ του κέντρου και των επαρχιών σχετικά με την αποκάλυπτη εύνοια της βυζαντινής ηγεσίας προς τους Γότθους εις βάρος των υπηκόων της αυτοκρατορίας. Την κατάσταση αυτή εκμεταλλεύτηκε με τη σειρά του ο Γαϊνάς, ο οποίος αν και Γότθος, ανέτρεψε τους πολιτικούς του αντιπάλους και εκπροσώπους της φιλογοθθικής πολιτικής της αυτοκρατορίας Ρουφίνο και Ευτρόπιο το 399, ισχυροποιώντας τη θέση του στην αυλή του αυτοκράτορα³⁶³. Η πολιτική και στρατιωτική κυριαρχία του Γαϊνά προκάλεσαν σημαντικές αναταράξεις και μεγάλη δυσαρέσκεια στους κατοίκους της πρωτεύουσας. Η εχθρότητα αυτή φαίνεται πως εκπροσωπήθηκε από τους Αυρηλιανό, Σατουρνίνο, και Ιωάννη. Οι πολιτικοί τους στόχοι αντικατοπτρίζονται στον *Περί Βασιλείας* λόγο του επισκόπου Κυρήνης Συνέσιου που εκφωνήθηκε σε ένα μικρό ακροατήριο το 399. Εκπρόσωπος της συντηρητικής πτέρυγας του κράτους, ο Συνέσιος ζήτησε την εκδίωξη όλων των Γότθων από τα στρατιωτικά και πολιτικά αξιώματα, τον αφοπλισμό τους και την υποταγή τους στις αυτοκρατορικές επιταγές³⁶⁴. Από την άλλη πλευρά διαμορφώθηκε η «φιλογοθθική» παράταξη, την οποία εκπροσωπούσε ο *praefectus praetorio Orientis* Καισάριος. Στόχος της παράταξης αυτής ήταν η διατήρηση των

³⁶² Ευνάπιος, *Ιστορία*, αποσπ. 62. 1, σελ. 90· Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία* V.1.1· Κλαυδιανός, *In Rufinum* I, σελ. 44-48, 259-267, 297-300.

³⁶³ *Ο.π.* σελ. 48. 318-319.

³⁶⁴ Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 178-179· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 105-108· Cameron-Long, *Barbarians and Politics*, σελ. 323-328.

φιλικών σχέσεων του βυζαντινού κράτους με τον Γαϊνά και γενικά με τους γότθους φοιδετάρους³⁶⁵.

Μετά την ανατροπή του Ευτρόπιου και την εξορία των Ιωάννη, Αυρηλιανού και Ανθέμιου, ο Γαϊνάς εγκαταστάθηκε με μεγάλο μέρος του στρατού του στα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης. Κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, οι γότθοι φοιδεράτοι προκάλεσαν αρκετά προβλήματα στους κατοίκους της πρωτεύουσας. Οι εκκλησιαστικοί ιστορικοί Σωκράτης και Σωζομενός απεικονίζουν ορισμένα περιστατικά βιαιοπραγίας των Γότθων σε βάρος των Κωνσταντινουπολιτών (ληστρική επίθεση εναντίον των αργυραμοιβών, απόπειρα πυρπόλησης των ανακτόρων). Παράλληλα, η απαίτηση του Γαϊνά να εξασφαλίσει εκκλησία μέσα στην Κωνσταντινούπολη για τις θρησκευτικές ανάγκες της ομάδας του, εξόργισε τους κατοίκους της πρωτεύουσας, οι οποίοι δεν έμειναν άπρακτοι ούτε περίμεναν να λυθεί το πρόβλημα μέσω της διπλωματίας³⁶⁶. Πολύ σύντομα ξέσπασαν έντονες ταραχές στην πρωτεύουσα, οι οποίες οδήγησαν στη σφαγή 7.000 γότθων στρατιωτών του Γαϊνά με την ανοχή της κυβέρνησης. Το υπόλοιπο στράτευμα του εξοντώθηκε από τον στρατό του γότθου αξιωματούχου Φραβίττα και του σύννου συμμάχου του Ούλδη³⁶⁷.

Αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν ότι μετά την καταστολή του πραξικοπήματος του Γαϊνά, το βυζαντινό κράτος υιοθέτησε μια αντιγοτθική πολιτική που συνέβαλε αισθητά στη μείωση των γοτθικών στρατευμάτων. Την άποψη αυτή στηρίζουν στα γεγονότα που ακολούθησαν μετά την πτώση του γότθου αξιωματούχου. Οι πηγές της εποχής μαρτυρούν ότι μετά την εξόντωση του Γαϊνά, οι ηγέτες της αντιγοτθικής παράταξης Ιωάννης, Αυρηλιανός και Ανθέμιος επέστρεψαν από την εξορία και επικράτησαν στην πολιτική εξουσία της Κωνσταντινούπολης. Κατά τη διάρκεια της πολιτικής τους κυριαρχίας, εφάρμοσαν μια σειρά από μέτρα που στρέφονταν εναντίον της στρατιωτικής ενίσχυσης του κράτους από τους Γότθους: το κράτος έσπευσε σε μαζική στρατολόγηση των επαρχιωτών με σκοπό να ενισχυθούν οι βυζαντινές μονάδες³⁶⁸. Επίσης, την εποχή εκείνη ο φύλαρχος Αλάριχος απώλεσε τη στρατιωτική

---

³⁶⁵ Rémondon, *Crise*, σελ. 209-210.

³⁶⁶ Σωκράτης, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. 6. 6· Σωζομενός, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. 8.4. Για τις συγκρούσεις που προκλήθηκαν μεταξύ των κατοίκων της Κωνσταντινούπολης και των Γότθων, βλ. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 113.

³⁶⁷ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.19.2-5, V.32.3, V.35.3· Συνέσιος, *Περί Πρόνοιαν*, 2.1-2.10, σελ. 141-147. Για την εξέγερση του Γαϊνά, βλ. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 68· Kullikowski, *Gothic wars*, σελ. 69.

³⁶⁸ Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 166-169, 173-174· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 193-199, 213-214· Burry, Η εισβολή, σελ. 112, 115-116· Thompson, *Barbarians*, σελ. 43, 48-50, 52· Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 79-80, σ. 339· Morisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 414.

του θέσει και εγκατέλειψε τη βάση του, ενώ λίγα χρόνια αργότερα εκτελέστηκε ο Φραβίττας³⁶⁹.

Παρόμοιες καταλογίζονται οι αντιδράσεις και στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας. Η φιλογοτθική και φιλοβαρβαρική πολιτική που ακολούθησε ο Στηλίχωνας (συμμαχία με την ομάδα Αλάρικου το 403, ενσωμάτωση των Γότθων του Ραδαγίσου στον βυζαντινό στρατό το 405), προκάλεσε μακροπρόθεσμα τη δυσαρέσκεια των εκπροσώπων της κοινωνίας, δηλαδή των στρατιωτικών αξιωματούχων και της συγκλήτου. Η κατάσταση ξέφυγε, όταν το δυτικό στράτευμα απέτυχε να αντιμετωπίσει την εισβολή των Βανδάλων, Σουηβών και Βανδάλων στον Ρήνο το 406 και τη στάση του Κωνσταντίνου Γ΄ στη Βρετανία και Γαλατία ένα χρόνο αργότερα. Οι δυσαρεστημένοι αξιωματούχοι με επικεφαλής τον *magister officiorum* του δυτικού τμήματος Ολύμπιο συνωμότησαν και πέτυχαν την καθαίρεση και εκτέλεση του Στηλίχωνα. Μετά την εκτέλεση του βάνδαλου αξιωματούχου, προέβησαν σε εκκαθαρίσεις των ξένων συμμάχων μαζί με τις οικογένειές τους και ακύρωσαν τη συμφωνία που είχε υπογράψει η κυβέρνηση της Ραβέννας με τον Αλάρικο με επακόλουθο την εισβολή του στην Ιταλία το 408³⁷⁰.

Η προσεχτική εξέταση των πηγών της εποχής οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κανένα από τα δύο τμήματα της αυτοκρατορίας δεν εφάρμοσε, τουλάχιστον σε μεγάλο βαθμό, οποιαδήποτε αντιγοτθική πολιτική. Η εκδίωξη του Γαϊνά δεν έφερε αμέσως την άνοδο του Αυρηλιανού στο αξίωμα του πραιτωριανού έπαρχου, ούτε οι γότθοι φοιδεράτοι εγκατέλειψαν μαζικά την επαρχία της Θράκης και Μοισίας Β΄. Επίσης, η εκτέλεση του Φραβίττα στις αρχές του 5ου αιώνα δεν σχετιζόταν με την καταγωγή του αλλά με πολιτικά κίνητρα. Μετά την εκδίωξη του Γαϊνά, ο αυτοκράτορας Αρκάδιος τίμησε τον Φραβίττα με την υπατεία για το έτος 401. Με την κίνηση αυτή, ο αυτοκράτορας ήθελε να κατευνάσει τις γοτθικές κοινότητες της ανατολικής αυτοκρατορίας, οι οποίες συνέχισαν να υφίσταται και μετά τα γεγονότα του 400³⁷¹. Τέλος, η μετακίνηση του Αλάρικου στην Ιταλία δεν σχετιζόταν με την επιθυμία της Κωνσταντινούπολης να συρρικνωθεί η δύναμη των Γότθων στον βυζαντινό στρατό και να επιχειρηθεί ο αποβαρβαρισμός των στρατευμάτων του Ιλλυρικού. Στον αντίποδα, οι ηγέτες της ανατολής προέβησαν στη μετακίνηση του, λόγω της αδυναμίας τους να

³⁶⁹ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 71.3.1, 71.4.6, 72.1.44-47.

³⁷⁰ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.34.1-7, V.35.1-6, V.36.1-3.

³⁷¹ Snee, « Gregory Nazianzen's Anastasia Church », σελ. 157· Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, σελ. 105-108· Cameron-Long, *Barbarians and Politics*, σελ. 323-328· Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 202-203.

αντιμετωπίσουν τον τελευταίο με τα όπλα. Ταυτόχρονα, επιδίωκαν με κάθε τρόπο την υπονόμευση και εξασθένηση του Σηλίχωνα, γεγονός που θα καθιστούσε τον Αρκάδιο μοναδικό κυρίαρχο στα πολιτικά πράγματα³⁷².

Αν πράγματι η κεντρική εξουσία της Ανατολής εφάρμοσε κάποιου είδους αντιγοτθική πολιτική, σίγουρα δεν κράτησε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η αδυναμία του βυζαντινού στρατού να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις των Ούννων στον Δούναβη στα μέσα του 5ου αιώνα ανάγκασε την τελευταία να στηρίξει τους γότθους φοιδεράτους, οι οποίοι είχαν παραμείνει στην αυτοκρατορία και μετά τη φυγή του Αλάριχου. Ταυτόχρονα, δέχτηκε νέους γότθους πολεμιστές στα εδάφη της, εκ των οποίων αρκετοί αναδείχθηκαν σε σημαντικά στρατιωτικά αξιώματα, όπως ο Πλίνθας, Αερόβινδος, Αρναγίσκλος, Θεοδώριχος ο Στράβωνας κ.α. Η είσοδος τους ενθαρρύνθηκε επίσης και από τον πολιτικά ισχυρό τις δεκαετίες του 450 και 460 Άσπαρα, με τον οποίο οι γότθοι φύλαρχοι είχαν συνδεθεί στενά μαζί του.

Από την άλλη πλευρά, η κυβέρνηση της Ραβέννας δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει, χωρίς τη βοήθεια των ξένων συμμάχων, τις συνεχόμενες προκλήσεις των βαρβάρων στην Ιταλία, ιβηρική χερσόνησο και Γαλατία καθώς επίσης και τον μεγάλο αριθμό στασιαστικών κινημάτων από φιλόδοξους στρατιωτικούς διοικητές που αποσκοπούσαν στη διεκδίκηση της εξουσίας. Για τον λόγο αυτό αναγκάστηκε να χαλαρώσει τη στάση της απέναντι στους γότθους φιλοξενούμενους. Ο πατρίκιος του δυτικού τμήματος Κωνσταντίος διόρισε τον γότθο φύλαρχο Σάυρο, άσπονδο εχθρό του Αλάριχου, στο αξίωμα του *magister militum* το 410. Επίσης, συμμάχησε ξανά με την ομάδα του Αλάριχου το 417 και το 418/9, επιτρέποντας την εγκατάστασή τους στη Νότια Γαλατία, με δυσάρεστες συνέπειες για τον πληθυσμό³⁷³ και την πολιτική ενότητα της περιοχής³⁷⁴. Η ολοένα και αυξανόμενη στρατιωτική αδυναμία του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας, ανάγκασε τους ηγέτες της Δύσης να δείξουν ανοχή στη βαθμιαία αυτονομία της πολιτικής των γότθων συμμάχων τους, προκειμένου οι τελευταίοι να συνεχίσουν να προσφέρουν στρατιωτικές υπηρεσίες στο κράτος.

Η τελευταία ανοιχτή και απροκάλυπτη σύγκρουση των συμφερόντων του κέντρου με την περιφέρεια πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 5ου αιώνα, κατά την παραμονή των

---

³⁷² Πατούρα-Σπανού, «Οι Περιπλανήσεις του Αλάριχου», σελ. 121. Πρβλ. Wolfram, *Goths*, σελ. 150. Βλ. Burns, *Barbarians*, σελ. 179-180. Κατά την άποψη του Heather (*Goths and Romans*, σελ. 208.) η μετακίνηση του Αλάριχου ήταν προσωπική του απόφαση, την οποία έλαβε εν άγνοια της κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης.

³⁷³ Mathisen, «Emigrants», σελ. 160-166.

³⁷⁴ O'Flynn, *Generalissimos*, σελ. 56· Kulikowski, *Gothic Wars*, σελ. 171-172.

δύο Θεοδώριχων στην επικράτεια της αυτοκρατορίας. Προκειμένου να πιέσουν την κυβέρνηση να τους εξασφαλίσει προνόμια και καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, οι οστρογότθοι φύλαρχοι διεξήγαγαν πολέμους μεταξύ τους ή εναντίον του Βυζαντίου, ερημώνοντας συχνά και λεηλατώντας την ύπαιθρο³⁷⁵. Αντιμέτωποι με αυτήν την πρόκληση, οι αυτοκράτορες Λέοντας Α΄ και Ζήνωνας δεν εφάρμοσαν αντιγοτθική πολιτική αλλά κινήθηκαν ευέλικτα, συμμαχώντας με τη μία παράταξη έναντι της άλλης³⁷⁶. Στόχος της κεντρικής εξουσίας ήταν η εξασθένηση και η υποταγή των δύο μεγάλων φοιδατικών ομάδων, ώστε στη συνέχεια να χρησιμοποιηθούν ως σύμμαχοι στις στρατιωτικές επιχειρήσεις του κράτους εναντίον των εσωτερικών και εξωτερικών εχθρών. Σύντομα όμως η κατάσταση δεν εξελίχθηκε όπως περίμενε. Μετά τον θάνατο του Θεοδώριχου Στράβωνα το 481, ο Θεοδώριχος Αμαλός επικράτησε επί του συνόλου των συμμαχικών δυνάμεων και μέχρι το 487 πολέμησε αρκετές φορές κατά της αυτοκρατορίας, απειλώντας μέχρι και την Κωνσταντινούπολη³⁷⁷. Μετά τα γεγονότα αυτά, ο Ζήνωνας προέτρεψε τον τελευταίο να εγκαταλείψει με το μεγαλύτερο μέρος της ομάδας του τα Βαλκάνια και να εκστρατεύσει στην Ιταλία κατά του βάρβαρου ηγεμόνα Οδόακρου, με σκοπό να την κυβερνήσει ως επίτροπος του.

Για την κεντρική εξουσία, οι γότθοι φοιδατικοί ήταν οι φρουροί των συνόρων, οι νέοι καλλιεργητές των ερημωμένων περιοχών της θρακικής γης, οι σύμμαχοι του αυτοκράτορα. Στη συνείδηση της βυζαντινής κοινωνίας, ωστόσο, οι γότθοι εμφανίζονται ως σύμμαχοι μόνο κατ' όνομα. Η εχθρική συμπεριφορά τους προς τον εγχώριο πληθυσμό προκάλεσε την έντονη δυσφορία των τελευταίων, οι οποίοι αντιμετώπισαν με καχυποψία την παραμονή τους στη βυζαντινή επικράτεια. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από το γεγονός, ότι η κεντρική εξουσία αρνήθηκε κατηγορηματικά στους Γότθους του Θεοδώριχου Αμαλού να εγκατασταθούν στην Ήπειρο, διότι η παραμονή τους θα προκαλούσε κοινωνική και οικονομική αναστάτωση στην πόλη³⁷⁸. Επίσης, οι κάτοικοι των πόλεων του Δυραχίου και Σκάμπιας εγκατέλειψαν τις οικίες τους στο άκουσμα και μόνο ότι οι φοιδατικοί πλησίαζαν³⁷⁹.

---

³⁷⁵ Stein, *Histoire*, τ. I, σελ. 361.

³⁷⁶ Σαραντίδης, «Η πολιτική της ενσωμάτωσης», σελ. 51-52· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 266, 270· Πατούρα, «Η πτώση του *limes*», σελ. 50.

³⁷⁷ Jones, *Empire*, τ. I, σελ. 228· Burns, *Ostrogoths*, σελ. 72· Heather, *Goths and Roman*, σελ. 301-302· Halsall, *Migrations*, σελ. 286-287.

³⁷⁸ Βλ. παραπάνω, σελ. 53.

³⁷⁹ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 20, σελ. 438.63-440.88· Για τη βυζαντινογοτθική σύγκρουση το διάστημα 476-481, βλ. Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 56-57, σελ. 62· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 281.

Σύντομα, η εύνοια και η υπέρμετρη επιείκεια που έδειξε η κεντρική εξουσία στις σκανδαλώδεις πράξεις τους, προκάλεσαν το κοινό αίσθημα και αφύπνισαν την επαρχιακή συνείδηση. Ενδεικτικό του φαινομένου αυτού αποτελεί ένα περιστατικό που συνέβη την ίδια περίοδο στη Θεσσαλονίκη. Όταν οι Οστρογότθοι του Θεοδώριχου Αμαλού εμφανίστηκαν μπροστά στα τείχη της πόλης, οι κάτοικοι πίστεψαν πως ο αυτοκράτορας είχε επιτρέψει την εγκατάστασή τους στην πόλη ή στα περίχωρα της και εξεγέρθηκαν. Κατά τη διάρκεια της εξέγερσης, κατέστρεψαν τους αδριάντες του αυτοκράτορα, ενώ λίγο έλλειψε να σκοτώσουν και τον διοικητή της πόλης. Η αιματηρή εξέγερση ολοκληρώθηκε έπειτα από τη μεσολάβηση του κλήρου και των εύπορων πολιτών, οι οποίοι έπεισαν τις αρχές να τους παραδοθούν τα κλειδιά της πόλης, έτσι ώστε να μην επιτραπεί η είσοδος των βαρβάρων³⁸⁰.

Παρόμοια αντίδραση είχε και ο στρατός των ακριτικών περιοχών που ενσάρκωνε την επαρχιακή συνείδηση. Κάποια στιγμή, το έτος 476, ο Ζήνωνας διέταξε το επιτελείο να συγκεντρώσει τους στρατιώτες για εκστρατεία εναντίον των Οστρογόθων. Στο κάλεσμα του αυτοκράτορα οι στρατιώτες ανταποκρίθηκαν πρόθυμα. Μάλιστα, συνέρρευσαν ακόμα κι αυτοί που είχαν εξαγοράσει τη στρατιωτική τους θητεία. Η αναμενόμενη εκστρατεία, ωστόσο, δεν έγινε ποτέ, διότι κάποια στιγμή *ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν αὐτοῦ φερόμενος ὁ Ζήνων ἀνεχώρησε φύσιν καὶ ὑπὸ τῆς συμφύτου ἀπεσβέθη δειλίας*. Οι στρατιώτες εξοργίστηκαν ενώ φαίνεται πως επιχείρησαν να στασιάσουν, χωρίς επιτυχία, εφόσον ο Ζήνωνας αποφάσισε να διαλύσει γρήγορα το εκστρατευτικό σώμα και να στείλει τους στρατιώτες στα στρατόπεδα τους³⁸¹.

Λίγα χρόνια αργότερα (479), αποφασισμένος να τελειώσει οριστικά τη διαμάχη του με τους Οστρογόθους του Θεοδώριχου Αμαλού, ο αυτοκράτορας Ζήνωνας έστειλε τον πατρίκιο Αδαμάντιο στον Θεοδώριχο για να διαπραγματευτεί μαζί του νέα συμφωνία. Στο άκουσμα της είδησης ότι ο αυτοκράτορας ξεκίνησε διαπραγματεύσεις με τον γότθο φύλαρχο, ο στρατός αντέδρασε δυναμικά και με επικεφαλής τον Σαβιανό επιτέθηκε στην ομάδα του αδελφού του Θεοδώριχου Θευδιμούνδου. Η ομάδα αυτή είχε χωριστεί από το κυρίως στράτευμα, και είχε μετακινηθεί μαζί με το μεγαλύτερο μέρος των οικοσκευών της στην περιοχή της Κανδαβίας. Ύστερα από την επιτυχή έκβαση της μάχης και τη σύλληψη χιλιάδων Γόθων και λαφύρων, ο Σαβιανός έπεισε τον αυτοκράτορα να ματαιώσει τη συμφωνία και να επιδιώξει να λύσει το γοτθικό

³⁸⁰ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 20, σελ. 434-436. Βλ. και Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 62.

³⁸¹ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, σελ. 432.32-434.56.

ζήτημα στρατιωτικά. Εντούτοις, η πολεμική στάση του αυτοκράτορα έναντι των Οστρογόθων δεν κράτησε για πολύ καιρό. Μετά τη δολοφονία του Σαβιανού το 481, ο Ζήνωνας αναγκάστηκε να τους παραχωρήσει σοβαρά προνόμια (μεγάλα κτήματα στη Παραδουνάβια Δακία και στη Κάτω Μοισία). Ο Θεοδώριχος απέκτησε το αξίωμα του *magister militum praesentalis* και τιμήθηκε με την υπατεία για το έτος 484.³⁸²

Οι μακροχρόνιοι και υπερπόντιοι πόλεμοι του αυτοκράτορα Ιουστινιανού Α΄ κατά τον 6ο αιώνα και η ανάγκη της αυτοκρατορίας για εμπειροπόλεμους πολεμιστές προέτρεψαν τη βυζαντινή ηγεσία να συνεχίσει την πολιτική των προηγούμενων αιώνων και να δεχτεί ένα μεγάλο ποσοστό Γόθων στον βυζαντινό στρατό. Υπήρχε, βέβαια, μια σημαντική διαφορά. Κανένας από τους ξένους στρατιώτες δεν απέκτησε σημαντική επιρροή, ούτε προκάλεσε σοβαρές αναστατώσεις, όπως συνέβη τους δύο προηγούμενους αιώνες³⁸³. Ασφαλώς, οι συγκρούσεις μεταξύ γηγενών και επήλυδων δεν έλειψαν ούτε σε αυτή την περίπτωση. Ορισμένες από αυτές προκλήθηκαν μέσα από το καθεστώς της φιλοξενίας.³⁸⁴ Στο *Χρονικό* του Ψευδό-Ιησού του Στυλίτη, ο χρονικογράφος αφηγείται ένα περιστατικό, το οποίο διαδραματίστηκε στην Έδεσσα το 505/6. Την εποχή εκείνη, ο αυτοκράτορας Αναστάσιος Α΄ εκστράτευσε κατά του περσικού κράτους. Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας, γοθτικά συμμαχικά στρατεύματα εγκαταστάθηκαν στην Έδεσσα υπό το καθεστώς της *hospitalitas*. Η απροκάλυπτη όμως αυθαιρεσία και οι βιαιοπραγίες των Γόθων (ληστρικές επιθέσεις στους κατοίκους, δολοφονίες, εκβιασμοί), προκάλεσαν την εχθρότητα των κατοίκων της πόλης, οι οποίοι διαμαρτυρήθηκαν στον *magister militum per Orientem* για την ανομία των *φιλοξενούμενων*. Οι διαστάσεις του προβλήματος ήταν τόσο μεγάλες, ώστε ο στρατηγός αναγκάστηκε να μετακινήσει ορισμένους από τους Γόθους στα γειτονικά χωριά, προκειμένου να περιορίσει τις κακομεταχειρίσεις που πραγματοποιούσαν σε βάρος των πολιτών³⁸⁵.

Μεμονωμένα περιστατικά εντοπίζονται και στη διοίκηση της Αιγύπτου όπου ο Ιουστινιανός είχε εγκαταστήσει αρκετές γοθτικές φρουρές με βασική υποχρέωση τη διαφύλαξη της περιοχής. Για παράδειγμα, οι κάτοικοι του νομού Αφροδίτης ζήτησαν

---

³⁸² Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 57-58.

³⁸³ Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί και η στάση του γόθου κόμητα των φοιδεράτων Βιταλιανού. Δυσανεστημένος από τη δημοσιονομική και θρησκευτική πολιτική του αυτοκράτορα Αναστάσιου, ο Βιταλιανός εξεγέρθηκε και αναστάτωσε τη Θράκη και την Κωνσταντινούπολη για πέντε ολόκληρα χρόνια. Για τη στάση του Βιταλιανού, βλ. Πατούρα-Σπανού, «Η επανάσταση του Βιταλιανού», 39-52.

³⁸⁴ *CTh* VII.8.1-16.

³⁸⁵ Ιησούς Στυλίτης, *Χρονικό*, XCIII, σελ. 71, XCIV, σελ. 72-73 .

από τον Φλάβιο Μαριανό να συλλάβει τον παγάρχη Μηνά και τη βαρβαρική του ακολουθία, επειδή οι τελευταίοι *[λ]εηλατήσαντες τὴν πᾶσαν κόμην καὶ τὴν ταύτης ἐνορίαν ὡς ἐπὶ τῶν βαρβαρωθέντων τόπων*³⁸⁶. Στην περιοχή της Θηβαΐδας γύρω στο 567/570, οι κάτοικοι της Ανταίου πόλις παραπονέθηκαν στον διοικητή της περιοχής για τις βιαιοπραγίες του στρατηγού Φλωρέντιου, στις οποίες συμμετείχε και ένας ανώνυμος *ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γενναιοτάτων Σκυθῶν*³⁸⁷.

Τα επεισόδια αυτά όμως δεν προκάλεσαν σημαντικά προβλήματα στην αυτοκρατορία και συνήθως ἔληγαν με την καταστολή ή σύλληψη των ταραξιών χάρις την άμεση παρέμβαση του αυτοκρατορικού στρατού, χωρίς επιπτώσεις στη φιλογοτθική πολιτική της πρωτεύουσας. Μετά την εξουδετέρωση του οστρογοτθικού βασιλείου, η κεντρική εξουσία απαλλάχθηκε από τη φιλογοτθική πολιτική. Όσοι γοτθικοί πληθυσμοί παρέμειναν στη βυζαντινή αυτοκρατορία φαίνεται πως ενσωματώθηκαν πλήρως στις δομές του βυζαντινού κράτους³⁸⁸.

---

³⁸⁶ *P. Cair. Masp.* I 67002.23–4.

³⁸⁷ *Ο.π.*, I 67009. 20–21. Βλ. και Underwood, «When the Goths Were in Egypt», σελ. 33.

³⁸⁸ Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*, σελ. 90-91.

3. Οι επιδιώξεις των Γότθων για το Βυζάντιο

Ἦντο καὶ Σκύθαι ὀψόμεθα ὀλίγου χρόνου νῦν μὲν γὰρ ἔτι τὰ προσκρούσματα αὐτῶν νέα, ληψόμεθα δ' οὐκ εἰς μακρὰν ὁμοσπόνδους, ὁμοτραπέζους, ὁμοῦ στρατευομένους, ὁμοῦ λειτουργοῦντας. Αυτή ήταν η πρόβλεψη για την εγκατάσταση των Γότθων στη Θράκη που έδωσε ο ρήτορας Θεμίστιος στον 16ο λόγο του, σύμφωνα με την οποία, οι Γότθοι παρουσιάζονται να έχουν ενταχθεί πλήρως στις δομές του βυζαντινού κράτους. Πολύ μελάνι έχει χυθεί προκειμένου να παρουσιαστεί μια ολοκληρωμένη εικόνα της ένταξης και της δράσης των Γότθων στη βυζαντινή κοινωνία. Αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν ότι οι μακράς διάρκειας εξεγέρσεις των γότθων συμμάχων αποδείχτηκαν οδυνηρές για τις βόρειες επαρχίες και τη θέση των κατοίκων, οι οποίοι δεν τους αποδέχτηκαν ποτέ. Το έντονο κλίμα δυσπιστίας δεν επέτρεψε στους ξένους να ενσωματωθούν ομαλά στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας³⁸⁹.

Αν και οι αφηγηματικές πηγές κάνουν ιδιαίτερη μνεία στις συγκρούσεις των Γότθων με το βυζαντινό κράτος, ωστόσο, δεν αντιπροσωπεύουν μια σαφή εικόνα. Καμία πηγή δεν δίνει ξεκάθαρες πληροφορίες για τις επιδιώξεις και τις αντιλήψεις που είχαν οι γότθοι σύμμαχοι για το Βυζάντιο. Η απουσία γραπτών κειμένων από φορείς του δικού τους πολιτισμού καθιστά θολή την εικόνα του Βυζαντίου, όπως την αντιλήφθηκαν οι Γότθοι. Εξαίρεση αποτελεί η *Ιστορία των Γότθων* του Ιορδάνη, αν και αρκετοί μελετητές διαψεύδουν την αντικειμενικότητα του γότθου ιστορικού, διότι θεωρούν ότι είχε στόχο να προπαγανδίσει την αυτοκρατορική πολιτική του Ιουστινιανού Α'³⁹⁰. Συνεπώς, μοναδική πηγή πληροφόρησης αποτελούν οι βυζαντινοί ιστορικοί και χρονογράφοι. Η προσεχτική εξέταση των πηγών επιτρέπει την εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων σχετικά με τις επιδιώξεις και τις αντιλήψεις των Γότθων για το Βυζάντιο³⁹¹.

Κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου, έγιναν αντιληπτές οι προσδοκίες των διαφόρων γοθθικών πληθυσμιακών ομάδων που εγκαταστάθηκαν στο βυζαντινό κράτος. Αρκετές από αυτές τις ομάδες αναζητούσαν καλύτερες γη για καλλιέργεια και

³⁸⁹ Χρυσός, *Το Βυζάντιο*, 166-169· Πατούρα-Σπανού, «Η εγκατάσταση», σελ. 100-103· Morisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 413-415, 423· Heather, *Goths and Romans*, σελ. 192, 208

³⁹⁰ Βλ. παραπάνω σελ. 7, σ. 10.

³⁹¹ Για τις επιδιώξεις των βαρβάρων για το Βυζάντιο, βλ. Σαραντίδης, «Η είσοδος των ξένων», σελ. 187-192.

ένα ασφαλέστερο μέρος να μείνουν. Στην αντίληψη τους, το βυζαντινό κράτος αποτελούσε μια ασφαλής και σταθερή κρατική οντότητα, μέσα στην οποία θα μπορούσαν να ζήσουν ειρηνικά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι περιπτώσεις των Τερβίγκι του Φριτιγέρνη, Αλάβιβου, Κόλλια, και των Οστρογόθων Θεοδώριχου Αμαλού και Θεοδώριχου Στράβωνα. Οι ομάδες αυτές πιεζόμενες από τα γειτονικά βαρβαρικά φύλα εγκατέλειψαν τις κτήσεις τους και αναζήτησαν εγκατάσταση στη βυζαντινή επικράτεια, πεπεισμένες ότι θα τους προστατεύσει η κεντρική εξουσία. Μέσα στις πηγές διαφαίνεται πως μοναδικό αίτημα τους ήταν η παροχή κλήρων για καλλιέργεια³⁹². Ταυτόχρονα, οι αρχηγοί τους επιθυμούσαν να διοριστούν σε υψηλά αξιώματα και να αποκτήσουν μεγάλες χρηματικές αποδοχές, ώστε να εξασφαλίσουν την πίστη της ομάδας τους και να επιβληθούν έναντι των εσωτερικών τους αντιπάλων. Κατά τη διάρκεια της στάσης των γόθων στη Θράκη το 376, ο φύλαρχος Φριτιγέρνης επιχείρησε αρκετές φορές, μέσω αλληπάλληλων πρεσβειών και μυστικών μηνυμάτων, να πείσει τον αυτοκράτορα Ουάλη να τον αναγνωρίσει ως φίλο και σύμμαχο των Ρωμαίων³⁹³. Η κίνηση αυτή θα τον διευκόλυνε να παραγκωνίσει τους υπολοίπους γόθους ηγέτες και να ανακηρυχτεί μοναδικός ηγέτης του γοθτικού λαού. Με τη σειρά τους, οι φύλαρχοι Θεοδώριχος Αμαλός και Θεοδώριχος Στράβωνας επιδόθηκαν σε έναν πολυετή αγώνα, θέλοντας να αποκτήσουν υψηλά στρατιωτικά αξιώματα και να αναδειχθούν σε αδιαφιλονίκητο εταίρο του αυτοκράτορα Ζήνωνα³⁹⁴. Τα παραδείγματα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι βάρβαροι ηγεμόνες αντιλαμβάνονταν το Βυζάντιο ως μια κρατική οντότητα, μέσα στην οποία θα εξασφάλιζαν την πραγματοποίηση των πολιτικών τους φιλοδοξιών.

Εκτός από την ανασφάλεια και την ανάγκη για καλλιεργήσιμες περιοχές, σε ορισμένες περιπτώσεις οι γοθικοί πληθυσμοί αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην αυτοκρατορία, προκειμένου να γλιτώσουν από τις διώξεις των ομοφύλων τους. Ενδεικτικές είναι οι περιπτώσεις της ομάδας του Ουλφίλα και του Αθανάριχου. Η πρώτη αναγκάστηκε να φύγει από την πατρίδα της και να ενταχθεί στην επικράτεια του βυζαντινού κράτους, εξαιτίας των διώξεων που υφίστατο για τη χριστιανική της πίστη³⁹⁵. Από την άλλη πλευρά, ο Αθανάριχος εκδιώχτηκε από την πατρίδα του και προσέφυγε για προστασία στην αυτοκρατορική επικράτεια. Μετά τον θάνατο του, η

---

³⁹² Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.3.4-4.1-2· Ιορδάνης, *Getica*, LVI.283, σελ. 131.8-13.

³⁹³ Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae*, XXXI.12.8-9: *ad condiciones rei Romanae profuturas allidere*.

³⁹⁴ Βλ. παραπάνω, σελ. 39-54.

³⁹⁵ Βλ. παραπάνω, σελ. 18.

ακολουθία του εντάχθηκε στον βυζαντινό στρατό³⁹⁶. Για τις ομάδες αυτές το Βυζάντιο ήταν ένα καταφύγιο, στο οποίο θα μπορούσαν να καταφύγουν και να αποκαταστήσουν τις συνθήκες διαβίωσης τους.

Κατά την πρώιμη βυζαντινή περίοδο μεγάλος αριθμός γόθων πολεμιστών πέρασε τα σύνορα και εντάχθηκε εθελοντικά στον βυζαντινό στρατό. Οι ξένοι αυτοί θέλησαν να επωφεληθούν από τα προνόμια που τους παρείχε το στράτευμα (συντάξεις, ανώνια κ.α.) και από τις ανέσεις του βυζαντινού τρόπου ζωής. Μάλιστα, κάποιοι κατάφεραν να διοριστούν σε υψηλά αξιώματα και να παίξουν ουσιαστικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα³⁹⁷. Εντυπωσιακά ήταν τα παραδείγματα του Γαϊνά και του Φραβίττα. Ο πρώτος είχε καταταχθεί ως απλός στρατιώτης στον βυζαντινό στρατό και σε σύντομο χρονικό διάστημα ανταμείφθηκε με υψηλά στρατιωτικά αξιώματα. Ο αριστοκρατικής καταγωγής Φραβίττας υπηρέτησε στον στρατό μετά το 382. Διετέλεσε *magister militum per Orientem* το διάστημα 399-400 και διέπρεψε ως στρατιωτικός διοικητής, προστατεύοντας τις ανατολικές επαρχίες από τις ληστρικές επιδρομές. Το έτος 400 ο Φραβίττας πολέμησε και νίκησε τον στρατό του γόθου Γαϊνά που απειλούσε να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη. Για την νίκη του αυτή, ανταμείφθηκε από τον Αρκάδιο με την υπατεία για το έτος 401³⁹⁸.

Το βυζαντινό κράτος φρόντισε να στηρίξει τους Γόθους που εισέρχονταν στην αυτοκρατορία, παραχωρώντας πλήθος προνομίων και χρηματικών απολαβών. Μέσα σε αυτό το ευνοϊκό κλίμα αρκετοί από τους γοθτικούς πληθυσμούς φαίνεται πως ανέπτυξαν εμπορικές επαφές με τους γηγενείς. Οι βυζαντινοί έμποροι δεν περιόριζαν τις συναλλαγές τους μόνο με τις πόλεις της αυτοκρατορίας. Συχνά διακινούσαν προϊόντα εισαγωγής από άλλες πόλεις ή εγχώριας παραγωγής στους γοθτικούς πληθυσμούς που ζούσαν εντός της αυτοκρατορίας. Ο μεγάλος αριθμός βυζαντινών κεραμικών που ανακαλυφθήκαν στις γοθτικές νεκροπόλεις και στα διάφορα φρούρια του Δούναβη, όπου είχαν εγκατασταθεί οι Γόθοι (Τόμι, Ίστρια κ.α.), μαρτυρεί έντονες εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των τελευταίων και των Βυζαντινών, εντός της βυζαντινής αυτοκρατορίας³⁹⁹. Τη διακίνηση των εμπορευμάτων από το Βυζάντιο στους γοθτικούς οικισμούς ενθάρρυναν και οι ανώτερες τάξεις των Γόθων που δεν αρκούσαν στα πλούσια και πολυτελή δώρα που συχνά τους πρόσφερε ο αυτοκράτορας

³⁹⁶ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.34.3-4.

³⁹⁷ Heather, *Goths and Roman*, σελ. 267-268· Burns, *Barbarians*, σελ. 324.

³⁹⁸ *PLRE*, «Fravitta», τ. I, σελ. 372-373, «Gainas», τ. I, σελ. 379-380.

³⁹⁹ Πατούρα-Σπανού, «Εμπόριο», σελ. 198-207 και Η ίδια, «Influences culturelles», σελ. 148-151.

αλλά προσχωρούσαν και στην αγορά καταναλώνοντας σημαντικό μέρος των ετήσιων προσόδων. Η συνεχής προμήθεια και η χρήση των βυζαντινών αγαθών είχε παγιωθεί ως κοινωνική νοοτροπία και δεν αποτελούσε απλώς μια απομίμηση του βυζαντινού τρόπου ζωής⁴⁰⁰.

Οι καθημερινές επαφές Βυζαντινών και Γότθων επιβεβαιώνονται και από τις αρκετές περιπτώσεις μικτών γάμων, τις οποίες επέτρεψε η κεντρική εξουσία. Οι περισσότερες από αυτές αφορούσαν κατά κύριο λόγο υψηλόβαθμους στρατιωτικούς αξιωματούχους. Ο αυτοκράτορας Αρκάδιος έδωσε το δικαίωμα στον Φραβίττα να νυμφευθεί Βυζαντινή, παρόλο που ο τελευταίος ήταν ειδωλολάτρης⁴⁰¹. Το έτος 426, ο κόμης της Αφρικής Βονιφάτιος παντρεύτηκε τη γοτθικής καταγωγής Πελαγία, η οποία ήταν Αρειανή στο δόγμα⁴⁰². Μετά τον θάνατο του Βονιφάτιου, η γότθα πριγκίπισσα παντρεύτηκε τον πατρίκιο και στρατηγό του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας Φλάβιο Αέτιο με τον οποίο αποκτά ένα γιο τον Γαουδέντιο και μια κόρη, της οποίας το όνομα δεν έχει διασωθεί. Κατά την παραμονή του στην Ήπειρο τον 6ο αιώνα, ο ομόσπονδος Γέντονας παντρεύτηκε Ηπειρώτισσα. Το ενδιαφέρον έγκειται στο γεγονός ότι εξαιτίας του γάμου του με τη ντόπια γυναίκα, η στάση του στην εξέγερση του Θεοδώριχου Αμαλού στην Ήπειρο ήταν εχθρική⁴⁰³. Τέλος, μικτό γάμο πραγματοποίησε και η κόρη του βυζαντινού αυτοκράτορα Θεοδόσιου Α΄ Γάλλα Πλακιδία, η οποία νυμφεύτηκε σε μια ρωμαϊκή γαμήλια τελετή στη Νάρβο τον διάδοχο του Αλάριχου Αταούλφο το 414⁴⁰⁴. Ο γάμος τους διήρκεσε ένα χρόνο, κατά τον οποίο η Πλακιδία έφερε στον κόσμο ένα γιο: τον Θεοδόσιο που χάθηκε πρόωρα, καταστρέφοντας την ευκαιρία για πιθανή συμφιλίωση μεταξύ του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας και των Γότθων.

Αν και οι περισσότερες πληροφορίες για τους μικτούς γάμους μεταξύ Βυζαντινών και Γότθων αφορούσαν κυρίως τους υψηλόβαθμους αξιωματούχους και φυλάρχους, ωστόσο υπάρχουν και περιπτώσεις χαμηλόβαθμων γότθων στρατιωτών, οι οποίοι παντρεύτηκαν ντόπιες γυναίκες⁴⁰⁵. Χαρακτηριστική περίπτωση μικτού γάμου μεταξύ

---

⁴⁰⁰ Halshall, *Migration*, σελ. 150-152· Heather, *Goths*, σελ. 87· Thompson, «The Visigoths», σελ. 43-55.

⁴⁰¹ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.20.1, V.21.5.

⁴⁰² Dunn, *Discipline, Coercion*, σελ. 119· Wijnendaele, «Warlordism», σελ. 196-197· Mathisen, «Provinciales», σελ. 146.

⁴⁰³ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 20, σελ. 448.265-268. Για τον Γέντονα, βλ. Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 63.

⁴⁰⁴ Mathisen, «Provinciales», σελ. 146.

⁴⁰⁵ Αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν πως το κράτος δεν παραχώρησε στους ξένους το δικαίωμα σύναψης γάμου με Βυζαντινή. Την άποψη τους στήριξαν ύστερα από τη μελέτη του νόμου του αυτοκράτορα

γότθου στρατιώτη ταπεινής καταγωγής και βυζαντινής συναντάμε στη διήγηση του θαύματος των αγίων Γουρία, Σαμωνά και Αβίβου στην πόλη της Έδεσσας. Σύμφωνα με την αφήγηση, στα τέλη του 4ου αιώνα, ένας γότθος ομόσπονδος είχε σταλεί να υπηρετήσει στην Έδεσσα. Εκεί γνώρισε μία νέα κοπέλα, την Ευφημία, την οποία ερωτεύτηκε και πήγε στη μητέρα της Σοφία να τη ζητήσει σε γάμο. Ορκίστηκε μάλιστα στον τάφο των αγίων μαρτύρων Γουρία, Σαμωνά και Αβίβου ότι δεν θα προκαλέσει κακό στη γυναίκα του, αλλά θα την αγαπά για πάντα. Αφού ολοκλήρωσε την υπηρεσία του στην Έδεσσα, παντρεύτηκε την Ευφημία, την οποία πήρε μαζί του στην πατρίδα του⁴⁰⁶.

Το κράτος φαίνεται πως παραχώρησε στους Γότθους και πολιτικά δικαιώματα. Μάλιστα, ορισμένοι από τους γότθους ευγενείς κατάφεραν να κερδίσουν το δικαίωμα συμμετοχής στις συνελεύσεις της *Συγκλήτου* και να έχουν λόγο στις αποφάσεις της. Ο επίσκοπος Κυρήνης στο συμβουλευτικό του λόγο προς τον αυτοκράτορα Αρκάδιο χλευάζει τους βάρβαρους στρατηγούς που αντάλλαζαν τις προβιές τους για να φορέσουν την τόγκα, όταν συμμετείχαν σε συνεδριάσεις της *Συγκλήτου*. Με τη σειρά του, ο εθνικός ιστορικός Ζώσιμος, αναφέρει, χωρίς υποτίμηση, την παρουσία του Γαϊνά στις συνεδριάσεις αυτές, κατά την περίοδο του έντονου πολιτικού ανταγωνισμού μεταξύ ανατολής και δύσης⁴⁰⁷. Αρκετοί Γότθοι που τιμήθηκαν με την υπατεία (Φραβίττας, Πλίνθας, Βέσσας) καθώς και με το αξίωμα του ανώτατου στρατηγού (Αναγάστης, Θεοδώριχος Αμαλός) είχαν το δικαίωμα συμμετοχής στη *Σύγκλητο*⁴⁰⁸. Εκτός από την Κωνσταντινούπολη, δεν έχουν σωθεί μαρτυρίες που να επιβεβαιώνουν τη συμμετοχή των Γότθων στα συμβούλια άλλων πόλεων. Μοναδική εξαίρεση φαίνεται να αποτελεί η περίπτωση του γότθου φοιδεράτου Σιδιμούνδου, ο οποίος κατοικούσε στο Δυρράχιο. Όταν οι δυνάμεις του Θεοδώριχου Αμαλού πλησίαζαν το Δυρράχιο το 479, ο Σιδιμούνδος έπεισε τους κατοίκους, ακόμη και τη φρουρά να

του δυτικού τμήματος Ουαλεντινιανού Β' σχετικά με την απαγόρευση γάμων μεταξύ Ρωμαίων και Βαρβάρων. βλ. *CTh* 3.14.1 (365/373). Σχετικά με την απαγόρευση σύναψης γάμου μεταξύ Βυζαντινών και βαρβάρων, βλ. Χρυσός, *Το Βυζάντιον*, σελ. 165· Blockey, «Marriages», σελ. 63-64. Στον αντίποδα οι W. Mathisen («Peregrini», σελ. 1028-1032· Ο ίδιος, «Provinciales», σελ. 140-150) και H. Sivan («Why Not Marry a Barbarian?») αναλύοντας τον ίδιο νόμο, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι γάμοι μεταξύ Ρωμαίων και υπηκόων επιτρέπονταν, ωστόσο υπήρχαν ορισμένοι περιορισμοί για τις διάφορες κατηγορίες των υπηκόων της αυτοκρατορίας που είχαν διαφορετικό καθεστώς και συνεπώς διαφορετικές υποχρεώσεις στο κράτος (πχ. βυζαντινοί *provincials* με βάρβαρες γυναίκες που διέθεταν το καθεστώς των *coloni*). Βλ. και Elton, «Fravitta», σελ. 96.

⁴⁰⁶ Messis-Papaioannou, «Histoire gothique» σελ. 92.

⁴⁰⁷ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, V.13.1· Mathisen, «Peregrini», 1034.

⁴⁰⁸ Δικαίωμα συμμετοχής στη σύγκλητο είχαν μεταξύ άλλων και τα πρόσωπα της ανώτερης διοίκησης. Για τη σύγκλητο, βλ. Feissel, «Ο αυτοκράτορας και η αυτοκρατορική διοίκηση», στο Morrisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 171-173.

παραχωρήσουν την πόλη στους Οστρογότθους. Το γεγονός ότι ο γότθος στρατιώτης παρακίνησε με ευκολία τους πολίτες να εγκαταλείψουν το Δυρράχιο, μαρτυρεί την ισχυρή δύναμη που είχε στην περιοχή καθώς και την ανάμιξη του στα κοινά της επαρχίας⁴⁰⁹.

Παράλληλα, μερικοί από τους γότθους εποίκους εγκατέλειψαν τις κοινότητες τους και εγκαταστάθηκαν σε βυζαντινές πόλεις. Μάλιστα, ορισμένοι από αυτούς κατάφεραν να αποκτήσουν σημαντικές περιουσίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν εκείνο των Γαϊνά και Τριβίγιλδου, οι οποίοι διέθεταν περιουσίες στην Κωνσταντινούπολη. Στο τελευταίο τέταρτο του 4ου αιώνα, μετά δηλαδή από την εγκατάσταση των Τερβίγκι στην αυτοκρατορία, εντοπίζεται η πρώτη γοτθική συνοικία στην Κωνσταντινούπολη. Στοιχεία για την ύπαρξη της επιβεβαιώνονται μέσα από διάφορες πηγές της εποχής. Σύμφωνα με τις αφηγήσεις των Σωκράτη και Σωζομενού, στα τέλη του 4ου αιώνα προκλήθηκε μια θρησκευτική διαμάχη μεταξύ των αρειανών σεκτών της πρωτεύουσας. Στη διαμάχη αυτή, φαίνεται πως συμμετείχαν και γότθοι Αρειανοί, έπειτα από παρότρυνση του τότε επισκόπου τους Σελήνα⁴¹⁰. Ο επίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννης Χρυσόστομος ανέλαβε προσωπικά μια έντονη θρησκευτική δραστηριότητα με σκοπό την ενίσχυση των ορθοδόξων γότθων που ζούσαν στην πρωτεύουσα και τη μεταστροφή των Αρειανών στο δόγμα της Νίκαιας. Για τον λόγο αυτό, ίδρυσε γοτθική εκκλησία στη γοτθική συνοικία, στην οποία υπηρετούσαν γότθοι πρεσβύτεροι και διάκονοι, ενώ ο ίδιος ηγήθηκε ενός μοναστηριού που λειτουργούσε ως τόπος σεμιναρίων, στο οποίο κήρυττε με τη βοήθεια διερμηνέων⁴¹¹. Όσον αφορά την τοποθεσία της γοτθικής γειτονιάς, η R. Snee πιστεύει ότι βρισκόταν στα όρια της παλιάς πόλης, κοντά στο έμβολο του Δομνινού, ανάμεσα στο φόρουμ του Κωνσταντίνου και εκείνο του Ταύρου⁴¹². Στη περιοχή αυτή βρισκόταν επίσης το αρχοντικό σπίτι του γοτθικής καταγωγής Φλάβιου Αερόβινδου Δαγαλάιφου, του Άσπαρα, καθώς και η εκκλησία της Αγ. Αναστασίας στην οποία ο τελευταίος δώρισε *πλεῖστα καὶ αξιοθέατα [πολυτε]λῆ σκεύη*. Ο ιερέας της εκκλησίας και οικονόμος Μαρκιανός για να τον ευχαριστήσει, αποφάσισε να εκφωνεί το ευαγγέλιο στη γοτθική

---

⁴⁰⁹ Μάλχος, *Βυζαντιακά*, αποσπ. 18, σελ. 157.27-158.5.

⁴¹⁰ Σωκράτης, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, σελ. V.23, σελ. 641-643· Σωζομενός, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, σελ. VII. 17.9, σελ. 326.8-30.

⁴¹¹ Ιωάννης Χρυσόστομος, Ομιλία 8, *PG* 3, σελ. 499-510· Θεοδώρητος, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, σελ. 330.

⁴¹² Snee, «Gregory Nazianzen's Anastasia Church», σελ. 157.

γλώσσα κατά τις εορτάσιμες μέρες⁴¹³. Αρκετά χρόνια αργότερα, ο Θεοδώριχος ο Αμαλός διεκδίκησε την αμύθητη περιουσία του συγγενή του Άσπαρα στην πρωτεύουσα⁴¹⁴, ισχυριζόμενος ότι ο αποθανόντας τον είχε καταστήσει κληρονόμο⁴¹⁵. Την ίδια περίοδο, δύο Γότθοι, ο Γέντονας και ο Σιδιμόνδος, κατάφεραν να αποκτήσουν σημαντική περιουσία στην Ήπειρο. Ο πρώτος διέπρεψε ως αξιωματούχος και ανταμείφθηκε από τον αυτοκράτορα με πλούσια δώρα και τιμές. Ο δεύτερος κατάφερε να κερδίσει σημαντική περιουσία στην περιοχή εξαιτίας της συγγένειας του με τον κόμη των δομέστικων, ο οποίος ανήκε στον στενό κύκλο της αυτοκρατορίας Βηρίνης⁴¹⁶. Τέλος, εντοπίζονται παρόμοιες περιπτώσεις και στο δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας. Ο βησιγότθος πατρίκιος Ριχίμερος διακόσμησε την αρειανική εκκλησία της Αγ. Αγαθίας στη Ρώμη με μωσαϊκά. Το έτος 471, ο γοτθικής καταγωγής *Magister militum* Φλάβιος Θεοδόβιος ίδρυσε μια χριστιανική εκκλησία στην περιουσία του στην Τίβολι. Αργότερα, όταν πέθανε δώρισε το σπίτι του Ιούνιους Άννιους Βάσσους στην επισκοπή της Ρώμης⁴¹⁷.

Καθώς ορισμένοι στρατιώτες αλλοδαπής προέλευσης ανήλθαν στα υψηλότερα στρατιωτικά αξιώματα και άσκησαν σημαντική πολιτική επιρροή στο αυτοκρατορικό επιτελείο, μερικοί πολιτικοί και εκκλησιαστικοί λόγιοι άρχισαν να επικοινωνούν μαζί τους μέσω επιστολών και να δημιουργούν ισχυρές πελατειακές σχέσεις⁴¹⁸. Υπάρχουν αρκετές επιστολές διαφόρων συγγραφέων, όπως του Λιβάνιου, του Σύμμαχου και του Γρηγόριου του Νανζιαζηνού, με αποδέκτες στρατιωτικούς αξιωματούχους βαρβαρικής καταγωγής, εκ των οποίων ορισμένοι ήταν Γότθοι⁴¹⁹. Αξιοσημείωτο παράδειγμα αποτελεί η επιστολή του τελευταίου προς τον γότθο Μοδάρη. Ο έλληνας επίσκοπος ευχαριστούσε τον βάρβαρο αξιωματούχο επειδή βοήθησε να βρεθεί μια ειρηνική λύση σε μια διαφωνία που είχε προκύψει την εποχή εκείνη μεταξύ των επισκόπων της αυτοκρατορίας⁴²⁰. Οι πολλαπλές επιστολές που απέστειλαν οι λόγιοι της εποχής σε κάποιους από τους στρατιωτικούς διοικητές υποδηλώνουν, ότι οι τελευταίοι αποκρίθηκαν θετικά και ότι είχαν επίγνωση της ελιτιστικής πολιτιστικής πρακτικής της

---

⁴¹³ V. Marciani, 92b2, σελ. 277.

⁴¹⁴ Για την περιουσία του Άσπαρα, *Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*, 2. 99, σελ. 204· McEvoy, «Becoming Roman?», σελ. 494, 498· Janin, *Constantinople Byzantine*, σελ. 316.

⁴¹⁵ Μάλχος, *Βυζαντικά*, αποσπ. 2, σελ. 406.5.

⁴¹⁶ Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου», σελ. 62-63.

⁴¹⁷ *PLRE*, «Fl. Valila», τ. 2, σελ. 1147· Mathisen, «Peregrini», σελ. 1034-1035.

⁴¹⁸ McLaughlin, «Bringing the Cultural Divide», σελ. 255· Lee, *War*, σελ. 153-63

⁴¹⁹ Elton, «Fravitta», σελ. 102.

⁴²⁰ Storin, *Gregory of Nazianzus's letter*, σελ. 143-144· McLaughlin, «Bringing the Cultural Divide» 264.

ανταλλαγής των επιστολών. Επίσης, καταδεικνύουν όχι μόνο τη σημασία των επιστολών ως μέσο επικοινωνίας αλλά και τους πολιτικούς και πολιτιστικούς δεσμούς μεταξύ δύο φαινομενικά ανόμοιων ομάδων⁴²¹.

Η είσοδος των γοθτικών πληθυσμών στην αυτοκρατορία δεν ήταν μια εύκολη υπόθεση. Σε αρκετές περιπτώσεις το βυζαντινό κράτος δεν τήρησε τους όρους που είχε υποσχεθεί. Καθώς μερικοί από τους Γότθους που είχαν εγκατασταθεί στο Βυζάντιο υπήρξαν δυσαρεστημένοι από την ανταμοιβή που λάμβαναν για τις υπηρεσίες τους, εξεγέρθηκαν και επιδόθηκαν σε καταστροφικές επιδρομές. Σε προηγούμενα κεφάλαια έγινε λόγος για τις εξεγέρσεις του Αλάριχου, του Τριβίγιλδου και του Θεοδώριχου Αμαλού που οδήγησαν τις βόρειες επαρχίες της αυτοκρατορίας σε μεγάλη κοινωνική και οικονομική αναστάτωση. Ο στόχος τους ήταν να βρουν τα μέσα για να επιβιώσουν. Για τον λόγο αυτό συγκέντρωναν καθημερινά όσα τρόφιμα χρειαζόνταν, καθώς επίσης χρήματα και κοσμήματα, τα οποία μπορούσαν να πουλήσουν. Ταυτόχρονα, τρομοκρατούσαν την κυβέρνηση σε τέτοιο βαθμό, ώστε να την πιέσουν να υπογράψει συμφωνία μαζί τους με καλύτερους όρους⁴²².

Η κεντρική εξουσία της Ανατολής όμως κατάφερε να καταστείλει (Γαϊνάς, Θεοδώριχος Στράβωνας) ή τουλάχιστον να απομακρύνει τους εξεγερμένους Γότθους από την επικράτεια της (π.χ. Αλάριχος, Θεοδώριχος Αμαλός), χάρη στη στρατιωτική της δύναμη. Όσοι γοθτικοί πληθυσμοί παρέμειναν στη βυζαντινή αυτοκρατορία μετά τις αναταραχές αυτές, ενσωματώθηκαν πλήρως στις δομές του βυζαντινού κράτους. Αρκετοί ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στη διαδικασία αυτή. Οι καθημερινές επαφές των Γόθων με το Βυζάντιο έδωσαν την ευκαιρία στους πρώτους να αντιληφθούν τα μεγαλειώδη επιτεύγματα της αυτοκρατορίας, τον πλούτο της, τους θεσμούς και τους νόμους που τη διέπουν καθώς και το λαμπρό παρελθόν της. Με την πάροδο του χρόνου, δημιουργήθηκε μέσα στους κόλπους των Γόθων ένας έντονος θαυμασμός για το δίκαιο, τους θεσμούς της αυτοκρατορίας και μια μέγιστη ανάγκη για πλήρη αφομοίωση της βυζαντινής κουλτούρας. Άλλωστε, η βυζαντινή αυτοκρατορία φρόντιζε με κάθε τρόπο να επιδεικνύει τον πλούτο της και να προπαγανδίζει τη παντοδυναμία του αυτοκράτορα στους γειτονικούς βαρβαρικούς λαούς καθώς και σε εκείνους που είχαν εγκαταστήσει στα εδάφη της. Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος, με τον οποίο έπεισε ο αυτοκράτορας Θεοδόσιος τους ακόλουθους του Αθανάριχου να ενταχθούν στον

---

⁴²¹ Ο.π., σελ. 266-275.

⁴²² Χρυσός, «Οι Βησιγότθοι στην Πελοπόννησο», σελ. 186-188.

βυζαντινό στρατό μετά τον θάνατο του αρχηγού τους. Ο Θεοδόσιος Α΄ τίμησε τον νεκρό φύλαρχο, κηδεύοντας τον με βασιλικές τιμές. Ο Ζώσιμος περιγράφει πως *τοσαύτη δὲ ἦν ἡ περὶ τὴν ταφὴν πολυτέλεια ὥστε τοὺς βαρβάρους ἅπαντας καταπλαγέοντας τῇ ταύτης ὑπερβολῇ, τοὺς μὲν Σκύθας ἐπανελθεῖν οἴκαδε καὶ μηκέτι Ῥωμαίοις παρενοχλεῖν, τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ βασιλέως θαυμάσαντας, ὅσοι δὲ ἅμα τῷ τελευτήσαντι παρεγένοντο, τῇ τῆς ὄχθης φυλακῇ προσεγκαρτερήσαντας ἐπὶ πολὺ κωλύσαι τὰς κατὰ Ῥωμαίων ἐφόδους*⁴²³.

Επιπλέον, η εξομοίωση των Γόθων οφείλεται σε ένα βαθμό και στο γεγονός ότι αρκετοί από αυτούς, θέλοντας να βελτιώσουν την κατάσταση τους, υιοθέτησαν την κουλτούρα και τελικά την ταυτότητα των νέων τους κυρίων. Νωρίτερα σε αυτό το κεφάλαιο, έγινε λόγος για τους γόθους στρατηγούς που αντάλλαζαν τα παραδοσιακά τους ρούχα για να φορέσουν τη ρωμαϊκή τόγκα, όταν συμμετείχαν στις συνεδριάσεις της *Συγκλήτου*. Μια πιο ακραία περίπτωση της πολιτισμικής προσαρμογής ήταν αυτή του Φραβίττα. Ο ίδιος υπήρξε αρκετά φιλόδοξος ώστε να μάθει ελληνικά και να παντρευτεί βυζαντινή αριστοκράτισσα. Αυτό το επίτευγμα εκτιμήθηκε από τους βυζαντινούς διανοούμενους της εποχής ως δείγμα της αφοσίωσης του. Παρόμοια ήταν η περίπτωση και του Μοδάρη, ο οποίος είχε μάθει ελληνικά και επικοινωνούσε με τον Γρηγόριο Ναζιανζηνό με επιστολές. Μάλιστα ο τελευταίος δήλωνε με θαυμασμό στον αποστολέα του ότι *ἦν ἐν σοὶ καταμεμάθομεν δείξαντι σαφῶς ὅτι τὸ ἐλληνικὸν καὶ τὸ βάρβαρον σωμάτων, οὐ ψυχῶν ἐστὶ διαφορὰ, καὶ τόπων διάστασις, ἀλλ' οὐ τρόπων οὐδὲ προαιρέσεων*, ενώ παρακάτω λέει *ἢ γένοιτο πολλοὺς τῶν ἡμετέρων τὸ γένος τὴν σὴν μιμήσασθαι καλοκάγαθίαν, καὶ πάντα ἡμῖν οἶδ' ὅτι ἔξει καλῶς, τὰ τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια*. Μαζί με την επιθυμία τους να βελτιώσουν τη θέση τους μέσα στην κοινωνία, αρκετοί Γόθθοι άρχισαν να ταυτίζονται οικονομικά με το γηγενές στοιχείο, γεγονός που τους οδήγησε να συνδέσουν τη μοίρα τους με εκείνη του βυζαντινού κράτους. Αν και είναι δύσκολο να αλλάξει μια παγιωμένη ταυτότητα, διότι δεν θέλει μόνο πολιτισμική προσαρμογή και αλλαγή νοοτροπίας εκ μέρους του ατόμου που την επιχειρεί αλλά και αποδοχή από την ομάδα στην οποία θέλει να ενταχθεί, ωστόσο, είναι εφικτό να πραγματοποιηθεί. Βέβαια, χρειάζεται χρόνο ώστε να ξεπεραστούν οι φραγμοί που ορθώνει τόσο το άτομο όσο και η κοινότητα που θέλει να ενταχθεί, με ενδεχόμενο να μην επιτευχθεί και ποτέ⁴²⁴. Τέλος, σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο προσηλυτισμός τους

⁴²³ Ζώσιμος, *Νέα Ιστορία*, IV.34.4-IV.34.5.

⁴²⁴ Pohl, «Conceptions of Ehtnicity», 15-24· Kulikowski, «Nation Versus Army»· Heather-Mathews, *The Goths*, σελ. 170- 175. Βλ. και Härke, «Ethnicity, Race and Migration».

στον Χριστιανισμό. Ο εκχριστιανισμός της αυτοκρατορίας δημιούργησε ένα μύθο γύρω από την ύπαρξη της, κεκαλυμμένο με απόλυτη ιερότητα, γεγονός που προσείλκυσε την υποταγή και προσήλωση των γότθων χριστιανών σε αυτή. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι την περίοδο των διωγμών κατά των χριστιανών της Γοθθίας, αρκετοί αναζήτησαν καταφύγιο στο Βυζάντιο, το οποίο αντιλαμβάνονταν ως ομόδοξο αδερφό που θα μπορούσε να τους προστατέψει από τις κακομεταχειρίσεις των αλλόθρησκων⁴²⁵.

Όλα τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα πως οι Γότθοι δεν εγκατέλειψαν μαζικά την αυτοκρατορία. Όσοι από αυτούς παρέμειναν συνέχισαν να υπηρετούν στον βυζαντινό στρατό και να αλληλοεπιδρούν με την κοινωνία, ενώ μετά από δύο γενιές, οι γάμοι με τις ντόπιες γυναίκες και η επιτόπια στρατολόγηση συντέλεσαν, ώστε οι απόγονοι τους να είναι ενταγμένοι πλήρως στην τοπική κοινωνία. Αξιοσημείωτη αποτελεί η αναφορά του Θεοφάνη για την παρουσία εξελληνισμένων Γότθων, τους λεγόμενους Γοτθογραικούς, στις αρχές του 8ου αιώνα στο *Θέμα Οψικίου*, στη βόρεια Βιθυνία. Οποιαδήποτε και αν ήταν η προέλευση τους, η ονομασία τους μαρτυρεί ότι το γοτθικό τους στοιχείο είχε αφομοιωθεί με τον ελληνικό ντόπιο πληθυσμό στον βαθμό που μόνο το όνομα θύμιζε τους παλαιούς Γότθους⁴²⁶.

---

⁴²⁵ Flusin, «Η Θρησκευτική Ζωή, Οι Χριστιανοί και τα Εγκόσμια-ο Μοναχισμός», στο Morrisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*, σελ. 307-341.

⁴²⁶ Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 385.27-386.13· Σχετικά με τους Γοτθογραικούς, βλ. Haldon-Brubaker, *Byzantine Iconoclast*, σελ. 631· Mango-Scott, *The Chronicle*, σελ. 541· Haldon- Hugh, «Regional Identities», σελ. 338–339.

Συμπεράσματα

Η εγκατάσταση των Γότθων στην αυτοκρατορία εντασσόταν στη γενικότερη πολιτική που εφάρμοσε το βυζαντινό κράτος στα βαρβαρικά φύλα ή ομάδες κατά τους πρώιμους αιώνες της διαμόρφωσης του. Στόχος της κεντρικής εξουσίας ήταν η ενίσχυση της στρατιωτικής ισχύος του κράτους. Η βυζαντινή αυτοκρατορία ενεπλάκη σε πλήθος πολεμικών αναμετρήσεων, ταυτόχρονα σε πολλά μέτωπα. Επομένως, είχε μεγάλη ανάγκη όχι μόνο από πολυάριθμο αλλά και εμπειροπόλεμο ανθρώπινο δυναμικό για την επάνδρωση και ενίσχυση του βυζαντινού στρατού. Επιπλέον, μέσω της εποίκισης μέρους του πληθυσμού των βαρβαρικών φύλων στην αυτοκρατορία, ασκούσε κάποιο έλεγχο στις κινήσεις τους και συνάμα επέφερε τη διάσπαση και τη σταδιακή αποδυνάμωση τους. Ταυτόχρονα, ενίσχυε και την αγροτική οικονομία των συνοριακών περιοχών, η οποία είχε κλονιστεί από τις αλληπάλληλες εισβολές των βαρβαρικών λαών κατά τον 4ο και 5ο αιώνα.

Η συμμετοχή των Γότθων στον αυτοκρατορικό στρατό ξεκινάει ήδη από τα τέλη του 3ου αιώνα. Η κεντρική εξουσία της αυτοκρατορίας εγκατέστησε πλήθος γοθικών ομάδων εντός της επικράτειας τους κατόπιν ειδικής συμφωνίας με τους αρχηγούς τους. Οι γότθοι ηγέτες ήταν υποχρεωμένοι να παρέχουν στρατιωτικά σώματα για την άμυνα των συνόρων. Αρκετά από αυτά συμμετείχαν και στις πολεμικές επιχειρήσεις του αυτοκρατορικού στρατού τόσο στον Δούναβη όσο και σε άλλα θέατρα πολέμου. Η παραμονή τους στην αυτοκρατορία ήταν προσωρινή, ενώ μετά το τέλος των επιχειρήσεων επέστρεφαν στην πατρίδα τους.

Από τα τέλη του 4ου αιώνα και ιδιαίτερα μετά τη συνθήκη του Θεοδοσίου Α΄ με τους γότθους Τερβίγκι το 382, εμφανίστηκαν οι πρώτες επίσημες γοθικές κοινότητες εντός της αυτοκρατορίας. Οι μόνιμα πλέον εγκατεστημένοι γότθοι σύμμαχοι, οι οποίοι στις πηγές απαντούν ως *φοιδεράτοι*, έλαβαν καλλιεργήσιμες εκτάσεις γης στις συνοριακές περιοχές, εξοπλισμό, δώρα, τροφοδοσία και χρήματα. Το κράτος τους επέτρεψε να διατηρήσουν τον εξοπλισμό τους, τις τακτικές μάχης καθώς και την αυτονομία τους. Παράλληλα, διόριζε τους γότθους ηγεμόνες σε υψηλές στρατιωτικές θέσεις. Με τη σειρά τους, οι φοιδεράτοι ανέλαβαν την υποχρέωση να προστατεύουν τις συνοριακές περιοχές που εγκαταστάθηκαν και να παρέχουν στρατιωτικά σώματα στις εκστρατείες του αυτοκράτορα, μακριά από τον τόπο κατοικίας τους. Τα σώματα

αυτά διοικούνταν από τους δικούς τους ηγέτες ενώ την εποπτεία όλων των φοιδηρατικών σωμάτων αναλάμβανε ένας ανώτατος βυζαντινός αξιωματούχος. Η νέα κατηγορία μόνιμων στρατιωτικών μονάδων είναι αντίστοιχη με εκείνη των συμμαχικών δυνάμεων (λατ. *auxilia*) της ρωμαϊκής περιόδου. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει μια συνέχεια του βυζαντινού στρατού από τη ρωμαϊκή εποχή στους πρώτους βυζαντινούς χρόνους.

Η συγκεκριμένη πολιτική πρωτοβουλία των αυτοκρατόρων δεν αποσκοπούσε μονάχα στην ενίσχυση του βυζαντινού στρατού και της άμυνας των επαρχιών του Ιλλυρικού και της Θράκης. Σχεδόν πάντα προσδιοριζόταν και από τις πολιτικές συγκυρίες της εποχής. Για παράδειγμα, η εγκατάσταση των Γότθων του Αλάρικου στον ελλαδικό χώρο από την κυβέρνηση της Ανατολής είχε ως στόχο την αντιμετώπιση των επεκτατικών βλέψεων του Σηλίχωνα, ο οποίος επιθυμούσε να θέσει υπό τον έλεγχο του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας την επαρχότητα του Ιλλυρικού. Από την άλλη πλευρά, η πολιτική της ανοχής και της επιεικούς αντιμετώπισης των Γότθων του Θεοδώριχου Αμαλού προδίδει και τις πολιτικές επιδιώξεις του αυτοκράτορα Ζήνωνα. Ο βυζαντινός αυτοκράτορας μέσω της ομάδας αυτής προσδοκούσε να εξισοροπήσει την ισχύ του Θεοδώριχου Στράβωνα, ηγέτη των γότθων φοιδηράτων της Θράκης και υποστηρικτή του σφετεριστή Βασιλίσκου.

Εκτός από τους φοιδηράτους, το Βυζάντιο επέτρεψε την είσοδο και σε μικρές ομάδες Γότθων, οι οποίες ήθελαν να καταταγούν εθελοντικά στον αυτοκρατορικό στρατό, με σκοπό να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσης τους ή να ξεφύγουν από τις κακουχίες και την ανασφάλεια που αντιμετώπιζαν στην πατρίδα τους. Το κράτος φρόντιζε να τους ενσωματώσει στις ήδη υπάρχουσες στρατιωτικές μονάδες, πρακτική που συνεχίστηκε μέχρι τον 6ο αιώνα. Επίσης, η κεντρική εξουσία εγκατέστησε και γότθους αιχμαλώτους στην αυτοκρατορία μετά την πολεμική της επικράτηση στα πεδία των μαχών. Οι ηττημένοι μετοικούσαν ως *coloni* σε περιοχές μακριά από τον τόπο καταγωγής τους (π.χ. Μ. Ασία, Αίγυπτος, Παννονία), ώστε να μην δημιουργήσουν προβλήματα, με την υποχρέωση να παρέχουν στρατεύσιμους σε τοπικές στρατιωτικές μονάδες.

Η σταδιακή ένταξη των Γότθων στους κόλπους της πρώιμης βυζαντινής κοινωνίας μετά την νόμιμη εγκατάσταση τους και η ανάδειξη πολλών σε υψηλές στρατιωτικές θέσεις προκάλεσαν το ενδιαφέρον των διανοούμενων της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Όπως ακριβώς και με τις άλλες ξένες ομάδες που εισέρχονταν στο βυζαντινό κράτος, οι Γότθοι αποκαλούνται στις πηγές συλλήβδην βάρβαροι και περιγράφονται γενικά με

έντονα αρνητικά χαρακτηριστικά. Η συχνή αναφορά σε σκηνές αγριότητας που διαπράτουν οι Γότθοι αποτελούσε κοινό τόπο ήδη από την αρχαία ελληνική και λατινική γραμματεία. Ωστόσο, τα στερεότυπα αυτά δεν αναπαράγονταν στείρα στα βυζαντινά κείμενα της εποχής. Ορισμένοι συγγραφείς κρατούσαν εχθρική στάση απέναντι στους Γότθους, θέλοντας να ασκήσουν έντονη κριτική στην αυτοκρατορική πολιτική. Στον αντίποδα, ορισμένες πηγές αποδίδουν και θετικά χαρακτηριστικά στους Γότθους, τονίζοντας τη γενναιότητα τους στην μάχη, την πίστη τους στον αυτοκράτορα και στον χριστιανισμό. Με αυτόν τον τρόπο οι πηγές δεν αιτιολογούσαν τη βαρβαρική συμπεριφορά, αλλά επιδίωκαν να προπαγανδίσουν τις θετικές συνέπειες της αυτοκρατορικής πολιτικής και του χριστιανισμού. Παράλληλα με τις αρνητικές ή θετικές πλευρές του χαρακτήρα των Γότθων, οι λόγιοι της βυζαντινής αυλής αποτύπωσαν στα κείμενα τους και πληροφορίες για την ευρύτερη κοινωνική ζωή τους. Οι μαρτυρίες αυτές αντανακλούν την προσπάθεια τους να κατανοήσουν τις αξίες και τα ίχνη του πολιτισμού που διέκριναν στους κόλπους της γοτθικής κοινωνίας.

Η έντονη παρουσία των Γότθων στην αυτοκρατορία αποτέλεσε πρόκληση για τη βυζαντινή Πολιτεία και κοινωνία. Η κεντρική αρχή δήλωνε με κάθε τρόπο την πρόθεση της για απεριόριστη αφομοίωση των ξένων στην αυτοκρατορία. Για τον σκοπό αυτό, δημιούργησε κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης στους ξένους, δίνοντας τους δώρα, χρηματικά ποσά, περισσότερες ευκαιρίες ανέλιξης στον στρατό, καθώς επίσης πολιτικά δικαιώματα και το *connubium*. Σημαντικότερο όμως όπλο για την επίτευξη της αφομοίωσης τους ήταν η διάδοση του χριστιανισμού στους εκτός συνόρων Γότθων. Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες σε συνεργασία με την Εκκλησία οργάνωσαν ιεραποστολές για τον εκχριστιανισμό τους. Στα τέλη του 4ου αιώνα, όταν η θρησκευτική πολιτική άλλαξε υπέρ της ορθοδοξίας, τότε ανέπτυξαν έντονη αποστολική δραστηριότητα στους κόλπους των Γότθων της αυτοκρατορίας για την μεταστροφή τους στο επίσημο δόγμα του κράτους με σκοπό να συσφίξουν τους δεσμούς τους σε θρησκευτικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Διαφορετική ήταν η στάση της βυζαντινής κοινωνίας απέναντι στους φιλοξενούμενους. Ο γοτθοβυζαντινός πόλεμος του 367-369 και οι εχθρικές επιχειρήσεις των Γότθων στη Θράκη κατά τα έτη 379-383 δεν ευνόησαν σε πρώτο βαθμό την ομαλή ένταξη των τελευταίων στους κόλπους της βυζαντινής κοινωνίας. Η συγκέντρωση σημαντικής στρατιωτικής ισχύος στα χέρια γότθων ηγεμόνων, καθώς επίσης η σκανδαλώδης εύνοια και η υπέρμετρη επιείκεια που έδειχνε η κεντρική εξουσία στις ανοίκειες πράξεις των γότθων εξεγερμένων, προκάλεσαν την έντονη

δυσαρέσκεια των κατοίκων των συνοριακών περιοχών που τους φιλοξενούσαν στα εδάφη τους. Την επαρχιακή συνείδηση φαίνεται πως ενσάρκωσε και ο στρατός των ακριτικών περιοχών, ο οποίος εξέφραζε το πατριωτικό συναίσθημα και το χρέος για την προάσπιση των εδαφών της αυτοκρατορίας. Η δυσαρέσκεια αυτή εξελίχθηκε αρκετές φορές σε ανοιχτή και απροκάλυπτη σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ της κεντρικής πολιτικής εξουσίας και της επαρχιακής στρατιωτικής διοίκησης. Οι σημαντικότεροι περίοδοι έντονων αντιγοτθικών αντιδράσεων εντός της αυτοκρατορίας χρονολογούνται στα τέλη του 4ου μέχρι τις αρχές του 5ου αιώνα και στο διάστημα από τη δεκαετία του 450 μέχρι τη δεκαετία του 480. Οι αντιδράσεις αυτές στρέφονταν πρωτίστως εναντίον της φιλογοτθικής πολιτικής αυτοκρατόρων (Θεοδόσιου Α΄, Ζήνωνα) και βυζαντινών αξιωματούχων (Ρουφίνος, Ευτρόπιος, Στηλίχωνας) και δευτερευόντως στρέφονταν εναντίον των γότθων φοιδεράτων και των ηγετών τους (Αλάριχος, Θεοδώριχος Στράβωνας, Θεοδώριχος Αμαλός). Σε ορισμένες περιπτώσεις, η κεντρική εξουσία τόσο της Κωνσταντινούπολης όσο και της Ραβέννας προσπάθησε να κατευνάσει τα αντιγοτθικά αισθήματα, υιοθετώντας αντιγοτθικές πολιτικές (μαζική στρατολόγηση υπηκόων ή ένταξη άλλων πληθυσμών στον στρατό). Ωστόσο, οι πολιτικές αυτές δεν είχαν μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι μακροχρόνιοι πόλεμοι και η ανάγκη της αυτοκρατορίας για εμπειροπόλεμους στρατιώτες σύντομα ανάγκασε τους αυτοκράτορες του δυτικού και του ανατολικού τμήματος να αναθεωρήσουν οποιαδήποτε τέτοια πολιτική και να ευνοήσουν εκ νέου την είσοδο των Γότθων στην αυτοκρατορία.

Η προσπάθεια της κεντρικής εξουσίας της Ανατολής να εντάξει ομαλά τους ξένους στη βυζαντινή κοινωνία δεν ήταν πάντοτε επιτυχημένη. Καθώς ορισμένες γοτθικές ομάδες υπήρξαν δυσαρεστημένες από την ανταμοιβή που λάμβαναν για τις υπηρεσίες τους εξεγέρθηκαν και επιδόθηκαν σε καταστροφικές επιδρομές. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις των Γότθων του Αλάριχου και του Θεοδώριχου Αμαλού. Οι δύο γοτθικές ομάδες δεν στόχευαν στη διάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ούτε στην ανεξαρτητοποίηση τους. Βασικές τους επιδιώξεις ήταν η απόκτηση υψηλότερων στρατιωτικών αξιωματών για τους ηγέτες τους και καλύτερους όρους εγκατάστασης για την ομάδα τους. Ωστόσο, τα γεγονότα που συνέβησαν την εποχή εκείνη στην αυτοκρατορία άλλαξαν και τους πολιτικούς τους σκοπούς. Ύστερα από μια περίοδο συνεχόμενων άκαρπων διαπραγματεύσεων μεταξύ της κεντρικής εξουσίας και των Γότθων του Αλάριχου, οι τελευταίοι εγκατέλειψαν το ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας και εγκαταστάθηκαν στο δυτικό υπό το καθεστώς των *φοιδεράτων*.

Εκμεταλλεούμενοι μάλιστα την κατάρρευση του δυτικού τμήματος, κατόρθωσαν να ιδρύσουν ανεξάρτητο βασίλειο στη Γαλατία και ιβηρική χερσόνησο τον 5ο αιώνα. Με τη σειρά τους, οι Οστρογότθοι του Θεοδώριχου του Αμαλού εγκατέλειψαν το ανατολικό τμήμα και ίδρυσαν το δικό τους βασίλειο, όταν διαπίστωσαν ότι δεν μπορούσαν να λύσουν τις διαφορές τους με τον αυτοκράτορα Ζήνωνα.

Με εξαίρεση τις παραπάνω περιπτώσεις, το ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας, δηλαδή το Βυζάντιο, κατάφερε να αφομοιώσει τους εναπομείναντες Γότθους στη βυζαντινή κοινωνία συν τω χρόνω. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ισχυρή οικονομία του, χάρη στην οποία μπορούσε να παρέχει πλήθος προνομίων στους γότθους εποίκους που είχε στην υπηρεσία του και να δημιουργήσει ευνοϊκές συνθήκες διαβίωσης. Διέθετε μάλιστα ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις, με τις οποίες περιόριζε ή εξουδετέρωνε την ισχύ εκείνων που στασίαζαν (π.χ. Γαϊνάς, Τριβίγιλδος, Θεοδώριχος Στράβωνας). Στον αντίποδα, το δυτικό τμήμα της αυτοκρατορίας δεν είχε ισχυρή οικονομία και στρατό, ώστε να μπορέσει να επιβληθεί στους βάρβαρους συμμάχους του, γεγονός που τελικά οδήγησε στην κατάρρευση του. Οι νέοι άρχοντες της Δύσης, όμως, δεν ξέχασαν την ανωτερότητα του ρωμαϊκού πολιτισμού. Αντιθέτως, σε μεγάλα τμήματα του πρώην δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας, κατά ένα μεγάλο μέρος, οι γερμανοί βασιλείς κυβερνούσαν τα βασίλεια τους προσπαθώντας να μιμηθούν πιστά την αυτοκρατορική διοίκηση και περηφανεύονταν για το ότι διατήρησαν τους ρωμαϊκούς θεσμούς. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του οστρογοτθικού βασιλείου στην Ιταλία, όπου διατηρήθηκε η διοικητική διάρθρωση και η νομοθεσία του ρωμαϊκού κράτους, ενώ αρκετές από τις παλιές αριστοκρατικές οικογένειες μονοπωλούσαν τα παραδοσιακά αξιώματα⁴²⁷. Επιπλέον, οι οστρογότθοι βασιλείς έκοβαν τα χρυσά νομίσματα τους στο όνομα του αυτοκράτορα της Ανατολής, σαν να υπαγόταν στο Βυζάντιο⁴²⁸. Ο W. Perskins παρατηρώντας ένα γερμανικό βασίλειο, όπως το Οστρογοτθικό, όπου το αμφιθέατρο και ο ιππόδρομος λειτουργούσε ακόμη και οι ρωμαϊκοί θεσμοί είχαν διατηρηθεί, αναρωτιέται αν είχε αλλάξει τίποτε⁴²⁹.

Συμπερασματικά, οι αυτοκρατορικοί σχεδιασμοί κατά το μάλλον ή ήττον εκπληρώθηκαν με επιτυχία. Η κεντρική εξουσία κατάφερε να αυξήσει το βυζαντινό

---

⁴²⁷ Amory, *People and Identity*, σελ. 43-85· Πέρκινς, *Η πτώση της Ρώμης*, σελ. 95-122

⁴²⁸ Χαρακτηριστική περίπτωση είναι το χρυσό νόμισμα που έκοψε ο Θεοδώριχος Αμαλός στην Ραβέννα. Το νόμισμα αυτό φέρει την προτομή του αυτοκράτορα Αναστάσιου και είναι πανομοιότυπο με τα νομίσματα που εξέδιδε ο αυτοκράτορας της Ανατολής. Μονάχα το μικρό σύμβολο του νομισματοκοποιείου της Ραβέννας, στην άλλη όψη του νομίσματος, υποδηλώνει τη διαφορά του με εκείνα που κόβονταν στην αυτοκρατορία, βλ. Wroth, *Catalogue of the Coins*, 55, no. 61.

⁴²⁹ Πέρκινς, *Η πτώση της Ρώμης*, σελ. 95.

στράτευμα, να ενισχύσει την θέση της στο σύνορο του Δούναβη έναντι των ξένων εχθρών και να επεκταθεί εδαφικά κατά τον 6ο αιώνα. Όμως η πολιτική της ανοχής έναντι των γοθτικών φύλων υπήρξε οδυνηρή για τους αυτόχθονες καθώς διήρκησε και άφησε τις επαρχίες της Θράκης και του Ιλλυρικού με σοβαρά πλήγματα που προετοίμασαν το έδαφος για τους επιδρομείς του επόμενου αιώνα.

Βιβλιογραφία
Κατάλογος Συντομογραφιών

A. Περιοδικά και σειρές

AEMAJ: Australian Early Medieval Association Journal

AHR: American Historical Review

AMP: American Journal of Philology

An. Tard.: Antiquité Tardive

ARCA: Classical and Medieval Texts, Papers and Monographs

ASSAH: Anglo-Saxon Studies in Archaeology and History

BASP: The Bulletin of American Society of Papyrologist

BGRT: Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana

BICS: Bulletin of the Institute of Classical Studies

BS: Balkan Studies

Bsl: Byzantinoslavica. Sbornik pro studium byzantsko-slovanských vztahů

Byz: Byzantion

CB: Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, τ. 1-50, Βόννη 1828-1897.

CFHB: Corpus Fontium Historiae Byzantinae

CJC: Corpus Juris Civilis

CRE: Christian Roman Empire Series

CSEL: Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum.

*CUF: Société 'Les Belles Lettres'. Collection des Universités de France publiée sous
le patronnage de l'Association Guillaume Budé.*

ΔΧΑΕ: Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

*Discours de Julien César: L'Empereur Julien. Discours de Julien Cesar, texte établi et
par J. Bidez, Société d'édition «Les Belles Lettres», Παρίσι 1932.*

DOP: Dumbarton Oaks Papers

Eirene: Studia Graeca et Latina

EME: Early Medieval Europe

FL: Florilegium

*GCS: Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, Λειψία 1897-
1941, Λειψία/Βερολίνο 1953, Βερολίνο 1954 κ.ε*

GRBS: Greek Roman and Byzantine Studies.
JAH: Journal of Ancient History
JAOS: Journal of the American Oriental Society
JEP: Journal of Economic Perspectives
JESHO: Journal of the Economic and Social History of the Orient
JLA: Journal of Late Antiquity
JRA: Journal of Roman Archaeology
JRS: Journal of Roman Studies
Ktema: Civilisations de l'Orient, de la Grèce et de Rome antiques
 LCL: The Loeb Classical Library.
 MGH: Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi, Βερολίνο 1877-1898.
 ODLA: The Oxford Dictionary of Late Antiquity, τ. I, έκδ. O. Nicholson, Οξφόρδη
 2018.
*PG: J. P. Migne, Patrologiae cursus completus omnium SS. Patrum, doctorum
 scriptorumque ecclesiasticorum, sive Latinorum, sive Graecorum, Series graeca, τ.
 1-161, Παρίσι 1857-1866.*
*PL: J. P. Migne, Patrologiae cursus completus omnium SS. Patrum, doctorum
 scriptorumque ecclesiasticorum, sive Latinorum, sive Graecorum, Series Latina, τ. 1-
 221, Παρίσι 1841-1855, 1862-1865.*
*PLRE I: A. H. M. Jones, J. R. Martindale/J. Morris, The Prosopography of the Later
 Roman Empire, τ. I, AD 260-395, Κέμπριτζ 1971.*
*PLRE II, III: J. R. Martindale, The Prosopography of the Later Roman Empire, τ. II,
 AD 395-527, Κέμπριτζ 1980.*
*PLRE III: J. R. Martindale, The Prosopography of the Later Roman Empire, τ. IIIA, τ.
 IIIB, AD 527-641, Κέμπριτζ 1992.*
RETAL: Revue des Études Tardo Antiques
RH : Revue Historique
RP: Recherches de papyrologie
 SB: Series Berolinensis
 SCO: Sources Chrétiennes
Scrinium: revue de patrologie, d'hagiographie critique et d'histoire ecclésiastique
TM: Travaux et Mémoires
TPAPA: Transactions and Proceedings of the American Philological Association
UDK: Universität der Künste Berlin

B. Πηγές

- Αγαθίας, *Ίστορίαι* E: Αγαθίας Σχολαστικός, *Ίστορίαι* E, έκδ. R. Keydell, *Agathiae Myrinaei Historiarum libri quinque* (CFHB, SB 2), Βερολίνο 1967, 1975.
- Αμβρόσιος Μιλάνου, *De Exscesu fratris: De Excessu Fratris Sui Satyri Libri Duo*, έκδ. O. Faller (CSEL 73), *Sancti Ambrosii Opera pars VII* (1886), 80-101.
- Αμβρόσιος Μιλάνου, *Expositio Evangelii*: Αμβρόσιος Μιλάνου, *Expositio Evangelii secundum Lucam X*, έκδ. D. G. Tissot (SCO 52), τ. II, Παρίσι 1958.
- Αμβρόσιος Μιλάνου, *Επιστολή 51: Sancti Ambrosii Mediolanensis Episcopii Epistolae in Duas Classes Distributae*, PL 16 (1845), 1159-1164.
- Αμμιανός Μαρκελλίνος, *Res Gestae* : Ammianus Marcellinus, *Res Gestae*, έκδ. J. C. Rolfe, *Ammianus Marcellinus*, τ. I-III (LCL), Λονδίνο/Κέμπριτζ (Μασ.) 1935- 1939, ανατ. Αμπερντίν 1963-1964.
- Αυγουσταία Ιστορία: *Historia Augusta*, τ. I, II, έκδ. D. Magie (LCL) 139. Κέμπριτζ, 1921.
- Αυγουστίνος, *De Civ. Dei: Sanctus Aurelius Augustinus, Civitas Dei adversa paganos*, έκδ. W. M. Green, *Saint Augustine, The City of God against the Pagans*, τ. II (LCL), Λονδίνο/Κέμπριτζ (Μασ.) 1968.
- Αυξεντίου του Δοροστόλου: *Αυξεντίου του Δοροστόλου επιστολή*, έκδ. F. Kaufman, *Dissertatio Maximini contra Ambrosium. Aus der Schule des Wulfila: auxenti Dorostorensis Epistula de fide vita et obitu Wulfilae : im Zusammenhang der Dissertatio Maximini contra Ambrosium*, Στρασβούργο 1899.
- Aur. Victor, *De Caes: Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus. Praecedunt origo gentis Romanae et liber de viris illustribus urbis Romae. Subsequitur Epitome de Caesaribus*, έκδ. Fr. Pichlmayr (BGRT), Λειψία 1970, 77-129.
- Βασίλειος, Αρχιεπίσκοπος Καισαρείας Καπαδοκίας, *Έπιστολές*: Βασίλειος, Αρχιεπίσκοπος Καισαρείας Καπαδοκίας, *Έπιστολές* 155, έκδ. Y. Courtonne, τ. II, Παρίσι 1961, σελ. 80-81.
- Βίος Συμεών του Στωλίτη: Frederic Lent The Life of Saint Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's Acta Martyrum Et Sanctorum*, τ. IV (CRE), *JAOS* 35 (1915), 103-198.

- Γρηγόριος της Τουρ, *Historia Francorum: Gregorii Turonensis Historia Francorum*, έκδ. Δ. Γ. Μπενέτος, *Gregorii Turonensis Historia Francorum. Η Ιστορία των Φράγκων*, Αθήνα 2014.
- CJ: Codex Justinianus*, έκδ. P. Krüger (CJC II), Βερολίνο 1877, ανατ. Δουβλίνο/Ζυρίχη 1970.
- Cons. Const: Consularia Constantinopolitana*, έκδ. T. Mommsen, MGH, AA, τ. IX.II (Chronica Minora I), Βερολίνο 1892, 232-247.
- CTh: Codex Theodosianus*, έκδ. Th. Mommsen/P. M. Meyer, τ. I-II, Βερολίνο 1905, ανατ. Ζυρίχη 1970.
- Ευνάπιος, *Ίστορία: Ευναπιος, Ίστορία ή μετὰ Δέξιππον*, έκδ. R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Eunτρόπιος, Breviarium, IX. Malchus*, τ. II (ARCA 10), Λίβερπουλ 1983, 6-127.
- Ευσέβιος, *Βίος Κωνσταντίνου: Ευσέβιος, Εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου βασιλέως Κωνσταντίνου*, έκδ. F. Winkelmann, Eusebius, *Über das Leben des Kaisers Konstantin*, Eusebius Werke H.1 (GCS), Βερολίνο 1975.
- Excerpta Valesiana: Excerpta Valesiana*, έκδ. J. Moreau, Λειψία 1961.
- Θαῦμα τῶν ἁγίων ὁμολογητῶν : Θαῦμα τῶν ἁγίων ὁμολογητῶν Γουρία, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίβου, έκδ. Gebhardt, Oscar von, *Die akten der edessenischen bekennner Gurjas, Samonas und Abibos: aus dem nachlass von Oscar von Gebhardt*, Λειψία 1911.
- Θεμίστιος, *Πολιτικοὶ Λόγοι: Downey, Themistii orationes quae supersunt*, τ. I-II, Λειψία 1965.
- Θεοδώρητος Κύρου, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία : Θεοδώρητου ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, έκδ. L. Parmentier/ F. Scheidweiler, *Theodoret's Kirchengeschichte* (GCS 44), Βερολίνο 1954.
- Θεοφάνης, *Χρονογραφία: Θεοφάνης Ὁμολογητῆς, Χρονογραφία*, έκδ. C. de Boor, *Theophanis Chronographia*, τ. I-II, Λειψία 1883-5, ανατ. Χιλντεσχάιμ 1963.
- Ἰησοῦς Στυλίτης, *Χρονικό: Χρονικό Ἰησοῦ (Ψσηὲ) τοῦ Στυλίτη*, έκδ. W. Wright, *The Chronicle of Joshua the Stylite*, Κέιμπριτζ 1882.
- Ἰορδάνης, *Getica: Iordanes, De origine actibusque Getarum*, έκδ. T. Mommsen (MGH), AA, τ. V.I, Βερολίνο 1882, 53-138.

- Ιορδάνης, *Romana: Iordanes, De summa temporum vel origine actibusque gentis Romanorum*, έκδ. T. Mommsen (MGH), AA, τ. V.I, Βερολίνο 1882, 1-52.
- Ιουλιανός, *Συμπόσιον: Ἰουλιανός Συμπόσιον ἢ Κρόνια*, έκδ. C. Lacombrade, *L'empereur Julien. Oeuvres complètes*, τ. II.II (Discours de Julien César) (CUF), Παρίσι 1964, 155-199.
- Ιωάννης Αντιοχείας, *Ἱστορία Χρονικὴ: Ἰωάννου Ἀντιοχείας, Ἱστορία Χρονικὴ*, έκδ. S. Mariev, *Ioannis Antiocheni Fragmenta quae supersunt omnia*, Βερολίνο 2008.
- Κλαυδιανός, *Bello Goth: Claudius Claudianus, De Bello Gothico*, έκδ. M. Platnauer, *Claudian*, τ. II (LCL), Κέιμπριτζ/Λονδίνο 1963.
- Κλαυδιανός, *Cons. Hon. IV: Claudius Claudianus, Panegyricus de Quarto Consulatu Honorii Augusti*, έκδ. M. Platnauer, *Claudian*, τ. II (LCL), Κέιμπριτζ/Λονδίνο 1963.
- Κλαυδιανός, *Cons. Stil. I: Claudius Claudianus, De Consulatu Stilichonis Liber Primus*, έκδ. M. Platnauer, *Claudian*, τ. I (LCL), Κέιμπριτζ/Λονδίνο 1963.
- Κλαυδιανός, *In Eutrop. I: Claudius Claudianus, In Eutropium Liber Primus*, έκδ. M. Platnauer, *Claudian*, τ. I (LCL), Κέιμπριτζ/Λονδίνο 1963.
- Κλαυδιανός, *In Eutrop. II: Claudius Claudianus, In Eutropium Liber Secundus*, έκδ. M. Platnauer, *Claudian*, τ. I (LCL), Κέιμπριτζ/Λονδίνο 1963.
- Κλαυδιανός, *In Ruf. I: Claudius Claudianus, In Rufinum Liber Secundus*, έκδ. M. Platnauer, *Claudian*, τ. I (LCL), Κέιμπριτζ/Λονδίνο 1963.
- Κλαυδιανός, *In Ruf. II: Claudius Claudianus, In Rufinum Liber Secundus*, έκδ. M. Platnauer, *Claudian*, τ. I (LCL), Κέιμπριτζ/Λονδίνο 1963.
- Κόμης Μαρκελλίνος, *Chronicon: Marcellini Comitis Chronicon ad a. DXVIII (608) continuatum ad A. DXXXIV (804) cum additamentis ad A. DXLVIII (908)*, έκδ. T. Mommsen (MGH), AA, τ. XI.II (Chronica Minora II), Βερολίνο 1894.
- Λιβάνιος, *Λόγοι: Λιβάνιος, Λόγοι*, έκδ. R. Förster, *Libanii opera*, τ. I-IV, *Orationes 1-64* (BGRT), Λειψία 1903-1908, ανατ. Χιλντεσχάιμ 1997.
- Μαλάλας, *Χρονογραφία: Ἰωάννου Μαλάλα Χρονογραφία*, έκδ. I. Thurn, *Ioannis Malalae Chronographia* (CFHB 35, SB), Βερολίνο 2000.
- Μάλχος, *Βυζαντιακά: Μάλχος, Βυζαντιακά*, έκδ. R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius,*

- Olympiodorus, Priscus and Malchus*, τ. II (ARCA 10), Λίβερπουλ 1983, 401-462.
- Notitia Dignitatum: Notitia Dignitatum accedunt Notitia urbis Constantinopolitanae et latercula provinciarum*, έκδ. O. Seeck, Βερολίνο 1876, ανατ. Φρανκφούρτη 1962.
- Ολυμπιόδωρος *Λόγοι Ιστορικοί: Όλυμπιόδωρος τοῦ ἐκ Θηβῶν Λόγοι Ιστορικοί* έκδ. . R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, τ. II (ARCA 10), Λίβερπουλ 1983.
- Ορόσιος, *Hist. Adv. Pag.: Pauli Orosii historiarum adversos paganos libri VII*, έκδ. C. Zangemeister (CSEL 5), Βιέννη 1889, ανατ. Νέα Υόρκη 1966.
- Πακάτος: *Paneg. Pacat.: Panegyricus Pacati Drepani dictus Theodosio II (XII)*, έκδ. R. A. D. Mynors, *XII Panegyrici Latini*, Λειψία 1874, 82-120.
- Paneg. Max.: Panegyricus Maximiano Augusto dictus X (II)*, έκδ. R. A. D. Mynors, *XII Panegyrici Latini*, Λειψία 1874, 244-255.
- Pan. Lat.: Panegyrici latini*, έκδ. E. Galletier, *Panegyriques latins*, τ. II (I—XII), Παρίσι 1949-1955.
- Πασχάλιο Χρονικόν: Πασχάλιο Χρονικόν*, έκδ. L. Dindorf, *Chronicon Paschale* (CB I-II), Βόννη 1832.
- Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως: Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*, έκδ. B. G. Teubner, *Scriptores originum Constantinopolitanarum*, Λειψία 1907.
- Πάυλος Διάκονος: *Hist. Long: Paul. Diac., Hist. Lang. Paulus Diaconus, Historia Langobardorum*, έκδ. L. Bethmann/G. Weitz (MGH), SRLI, Χανόβερ 1879.
- P. Cair. Masp: Papyrus grecs d' époque byzantine, Catalogue Général des Antiquités égyptiennes du Musée du Caire*, έκδ. J. Maspero. Κάιρο 1912.
- Πρίσκος, *Ιστορία Βυζαντιακή: Πρίσκος Ιστορία Βυζαντιακή καὶ τὰ κατ' Ἀτίλαν ἐν Βιβλίοις*, έκδ. R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, τ. II (ARCA 10), Λίβερπουλ 1983.
- Προκόπιος, *Βανδαλικός Πόλεμος: Προκόπιος Ὑπὲρ τῶν πολέμων λόγοι*, έκδ. J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, τ. I (De bello Vandalico), Λειψία 1913, 305- 552. Addenda et corrigenda G. Wirth I, Λειψία 1962.

- Προκόπιος, *Γοτθικός Πόλεμος: Προκόπιος Ὑπὲρ τῶν πολέμων λόγοι*, έκδ. J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, τ. II (De bello Gothico), Λειψία 1913. Addenda et corrigenda G. Wirth II, Λειψία 1963.
- Προκόπιος, *Περὶ Κτισμάτων: Προκόπιος Περὶ Κτισμάτων* έκδ. J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, τ. I (De bello Persico), Λειψία 1913, 4-304. Addenda et corrigenda adiecit G. Wirth I, Λειψία 1962.
- Προκόπιος *Περσικός Πόλεμος: Προκόπιος Ὑπὲρ τῶν πολέμων λόγοι*, έκδ. J. Haury, *Procopii Caesariensis Opera Omnia*, τ. I (De aedificiis), Λειψία 1905. Addenda et corrigenda G. Wirth IV, Λειψία 1964.
- Σαλβιανός, *De gubernatione Dei: Salvian, De gubernatione Dei (De praesenti iudicio)* έκδ. Sanford E. M., *Salvian, On the Government of God*, Κολούμπια 1930.
- Συνέσιος, *Περὶ Βασιλείας: Συνέσιος Εἰς τὸν αὐτοκράτορα περὶ βασιλείας*, έκδ. J. Lamoureux/N. Auloulat, *Synésios De Cyrène*, Opuscules II, τ. V (CUF), Παρίσι 1978, ανατ. 2008.
- Συνέσιος, *Περὶ Πρόνειας: Συνέσιος, Αἰγύπτιοι ἢ Περὶ Πρόνειας*, έκδ. J. Lamoureux/N. Auloulat, *Synésios De Cyrène*, Opuscules III, τ. VI (CUF), Παρίσι 2008.
- Σωκράτης, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία: Σωκράτους σχολαστικοῦ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, έκδ. R. Hussey, *Socratis scholastici ecclesiastica Historia.*, Ολμ 1992.
- Σωζομενός, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία: Σαλαμανοῦ Ἑρμεία Σωζομενοῦ σχολαστικοῦ λόγος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Θεοδοσίον καὶ ὑπόθεσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας*, έκδ. J. Bidez, *Sozomenus Kirchengeschichte*, Βερολίνο 1960.
- V. Marciani: *Vita Sancti Marciani Oeconomi*, έκδ. J. Wortley, *Byzantinische Zeitschrift* 103 (2010), 715-771.
- Υδάτιος, *Chronico: Hydatii Lemici Continuatio Chronicorum hieronymianorum*, έκδ. R. W. Burgess, *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana: Two Contemporary Accounts of the Final Years of the Roman Empire*, Οξφόρδη 1993.
- Ζώσιμος, *Νέα Ἱστορία: Ζώσιμος, Νέα Ἱστορία*, έκδ. F. Paschoud, *Zosime, Histoire Nouvelle*, τ. I-III (CUF), Παρίσι 1971-1989.

Γ. Βοηθήματα

- Ahreweiler, «L'image de l'autre»: H. Ahreweiler, «L'image de l'autre et les mécanismes de l'altérité», *Comité International des Sciences Historiques, Rapports I*, Στουτγάρδη 1985, 60-67.
- Alföldi, *Mélanges d'histoire ancienne*: A. Alföldi, *Mélanges d'histoire ancienne: offerts à William Seston*, Παρίσι 1974.
- Amory, *People and identity*: P. Amory, *People and identity in Ostrogothic Italy, 489-554*, Κέιμπριτζ 1997.
- Αρβελέρ, *Γιατί το Βυζάντιο*: Ε. Αρβελέρ- Γλύκατζη, *Γιατί το Βυζάντιο*, Αθήνα 2009.
- Armstrong, *Circum Mare*: J. Armstrong, *Circum Mare: Themes in Ancient Warfare*, Λαϊντεν 2016.
- Bagnall, *Egypt*: R. Bagnall, *Egypt in the Byzantine World, 300– 700*, Κέιμπριτζ 2010.
- Banaji, *Agrarian Change*: J. Banaji, *Agrarian Change in Late Antiquity Gold, Labour, and Aristocratic Dominance*, Οξφόρδη 2002.
- Barker, *Justinian*: J. W. Barker, *Justinian and the Later Roman Empire*, Γουινσκόνσιν 1975.
- Barnes, «Constantine and Christians»: T. D. Barnes, «Constantine and the Christians of Persia», *JRS* 75 (1985), 126-136.
- Berndt- Steinacher, *Arianism*: G. M. Berndt, R. Steinacher, *Arianism: Roman Heresy and Barbarian Creed*, Φάρναμ 2014.
- Blockley, «Marriages»: R. C. Blockley, «Roman-barbarian Marriages in Late Antiquity», *Fl.* 4 (1982), 63-79.
- Blockley, «The Dynasty of Theodosius.»: R. C. Blockley, «The dynasty of Theodosius», στο *The Cambridge Ancient History*, 111-137.
- Boube-Corrochano-Hernandez, *Du Royaume Goth au midi Mérovingien* : E. Boube A. Corrochano, J. Hernandez, *Du royaume Goth au Midi Mérovingien: actes des 34e journées d'archéologie mérovingienne de Toulouse, 6, 7, et 8 novembre 2013*, Μπορντώ 2019.
- Bradley, *The story of the Goths*: H. Bradley, *The story of the Goths. From the Earliest Times to the End of the Gothic Dominion*, Καλιφόρνια 1887.
- Braund, *Rome and the Friendly King*: N. Braund, *Rome and the friendly king*, Λονδίνο 1984.
- Brennan, «Diocletian and Goths»: P. Brennan, «Diocletian and the Goths», *Phoenix* 38 (1984), 142-146.

- Buckler-Calder-Cox, «Asia Minor»: W. H. Buckler, W. M. Calder, C. W. M. Cox, «Asia Minor, 1924.: III. Monuments from Central Phrygia», *JRS* 16 (1926), 53-94.
- Burgaski-Tataska-Ivasinevic, *Grenzübergänge*: I. Burgaski, H. O. Tamaska, V. Ivacinevic, *Grenzübergänge: Spätromisch, frühchristlich, frühbyzantinisch als Kategorien der historisch-archäologischen Forschung an der mittleren Donau*, Ρειμσσαλντεν 2016/7.
- Burns, «Adrianople»: T. S. Burns, «The Battle at Adrianople: A Reconsideration», *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 22 (1973), 336-345.
- Burns, *Barbarians*: T. S. Burns, *Barbarians within the Gates of Rome: A Study of Roman Military Policy and the Barbarians, Ca. 375-425 A.D.*, Μπλούμινγκτον και Ινδιανάπολη 1994.
- Burns, *Ostrogoths*: T. S. Burns, *The Ostrogoths. Kingship and society*, Βισμπάντεν 1980.
- Burns, «Visigothic Settlement»: V. Burns, «The Visigothic Settlement in Aquitania: Imperial Motives», *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 41/3 (1992), 362-373.
- Bury, *Η εισβολή*: B. J. Bury, *Η εισβολή των βαρβάρων στην Ευρώπη*, μτφρ. Φωτεινή Β. Πέρρα, Αθήνα 2019.
- Bury, *Later Empire*: B. J. Bury, *History of the Later Roman Empire: From the Death of Theodosius I to the Death of Justinian*, τ. Ι, Λονδίνο 1923.
- Βυζαντινά στρατεύματα*: Β. Βλυσίδου, Στ. Λαμπάκης, Μ. Λεοντσίνη, Τ. Κ. Λούγγης, *Βυζαντινά στρατεύματα στη Δύση (5ος-11ος αι.). Έρευνες πάνω στις χερσαίες και ναυτικές επιχειρήσεις: σύνθεση και αποστολή των βυζαντινών στρατευμάτων στη δύση*, Αθήνα 2008.
- Cagnat, «L'Armée d'Afrique»: R. Cagnat, «L'armée romaine d'Afrique et l'occupation militaire de l'Afrique sous les empereurs», Παρίσι 1912.
- Cameron, *Αυτοκρατορία*: A. Cameron, *Η Ύστερη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, 284 μ.Χ.-430 μ.Χ.*, μτφρ. Ι. Κράλλη, Αθήνα 2000.
- Cameron, *Claudian*: A. Cameron, *Claudian: Poetry and Propaganda at the Court of Honorius*, Μίτσιγκαν 1970.
- Cameron-Long, *Barbarians and Politics*: A. Cameron, Long J., *Barbarians and Politics at the Court of Arcadius*, Μπέρκλεϋ/Λος Άντζελες/Οξφόρδη 1993.

- Campell, «Army»: B. Campell, «The Army», στο *Cambridge Ancient History*, 110-130.
- Cary-Scullard, *History of Rome*: M. Cary, Scullard H., *A History of Rome*, Νέα Υόρκη 1974³.
- Χατζόπουλος, *Ιστορία*: Δ. Δ. Χατζόπουλος, *Ιστορία του Ρωμαϊκού Κράτους*, Αθήνα 2015.
- Christiansen, «Claudius»: P. G. Christiansen, «Claudian versus the Opposition», *TRAPA* 97 (1966), 45-54.
- Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία*: Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία Α', 324-610*, Θεσσαλονίκη 1996².
- Χρυσός, «Ιστορία της Ηπείρου»: Ε. Χρυσός, «Συμβολή στην Ιστορία της Ηπείρου κατά την πρωτοβυζαντινή εποχή (Δ'-ΣΤ' αι.)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 23 (1981), 12-104.
- Chrysos, «Legal Concepts»: E. Chrysos, «Legal Concepts and Patterns for the Barbarian' Settlement on Roman Soil», στο Chrysos- Swarcz, *Das Reich und die Barbaren*, 13-21.
- Χρυσός, «Οι Βησιγότθοι στην Πελοπόννησο»: Ε. Χρυσός, «Οι Βησιγότθοι στην Πελοπόννησο (396-397 μ.Χ.)», στο *Πρακτικά Β' Διεθνές Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών*, τ. 2, Αθήνα 1981, 181-191.
- Chrysos- Swarcz, *Das Reich und die Barbaren*: E. Chrysos, Swarcz A., *Das Reich und die Barbaren, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung XXIX*, Βιέννη/Κολωνία 1989.
- Χρυσός, *Το Βυζάντιον*: Ε. Χρυσός, *Το Βυζάντιον και οι Γότθοι, συμβολή εις την εξωτερικήν πολιτικήν του Βυζαντίου κατά τον 4 αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1972.
- Croke, *The Chronicle of Marcellinus*: B. Croke, *The Chronicle of Marcellinus A translation with commentary*, Λάιντεν 1995.
- Curran, «From Jovian to Theodosius»: J. Curran, «From Jovian to Theodosius», στο *The Cambridge Ancient History*, 78-110.
- De Jaeghere, *Les derniers jours* : M. De Jaeghere, *Les derniers jours : La fin de l'empire romain d'Occident*, Παρίσι 2014.
- Delmaire, «Les Soldats»: R. Delmaire, «Les Soldats de la Garde Impériale à l' Époque Théodosienne. Les Témoignage des Sources Religieuses», *An. Tard.* 16 (2008), 37-42.

- Demougeot, «D'établissement»: E. Demougeot, «Modalités d'établissement des fédérés barbares de Gratien et de Théodose», στο Alföldi, *Mélanges d'histoire ancienne*, 143-160.
- Demougeot, *La formation de l'Europe*: E. Demougeot, *La formation de l'Europe et les invasions de barbares. De l'avènement de Dioclétien au début du VIe siècle*, Παρίσι 1979.
- Demougeot, «Le conubium»: E. Demougeot, «Le conubium et la citoyenneté conférée aux soldats barbares du Bas-Empire» στο Guarino- Giuffrè, *Sodalitas*, 1633–1643.
- Demougeot, «Restrictions»: E. Demougeot, «Restrictions à l'expansion du droit de cité dans la seconde moitié du IVe siècle» *Ktema* 6 (1981), 381–393.
- De Ste Croix, *Class Struggle*: G. E. M. De Ste Croix, *The Class Struggle in the Ancient Greek World from the Archaic Age to the Arab Conquests*, Νέα Υόρκη 1981.
- Dignas-Winter, *Rome and Persia*: B. Dignas, E. Winter, *Rome and Persia in Late Antiquity: Neighbours and Rivals*, Νέα Υόρκη 2007.
- Dijkstra, *Religious Encounters*: J. Dijkstra, *Religious Encounters on the Southern Egyptian Frontier in Late Antiquity (AD 298–642)*, Γκρόνινγκεν 2005.
- Doležal, «Rethinking a Massacre»: S. Doležal. «Rethinking a massacre: What really happened in Thessalonica and Milan in 390?», *Eirene* L (2014), 89–107.
- Dunn, «Discipline, Coercion»: G. D. Dunn, «Discipline, Coercion, and Correction Augustine against the Violence of the Donatists in Epistula 185», *Scrinium* 13 (2017), 114-130.
- Dunn, «Flavius Constantius»: G. D. Dunn, «Flavius Constantius and affairs in Gaul between 411 and 417», *AEMAJ*, 10 (2014), 1-21.
- Eadie, «City and countryside»: J. W. Eadie, «City and Countryside in Late Roman Pannonia: The Regio Sirmiensis», στο Hohlfender, *City, town and countryside*, 25-42.
- Elton, «Fravitta»: H. Elton, «Fravitta and Barbarian Career Opportunities in Constantinople», *Medieval Prosopography* 17 (1996), 95-106.
- Elton, *Military Forces*: H. Elton, *Military Forces*, στο *The Cambridge History*, 270-309.
- Elton, *Warfare*: H. Elton, *Warfare in Roman Europe, AD 350- 425*, Οξφόρδη 1996.

- Erdkamp, *A Companion to the Roman Army*: P. Erdkamp, *A Companion to the Roman Army, part III: The Empire (Actium to Adrianople), Military Organization*, Οξφόρδη 2011.
- Evans, *Justinian*: J. A. S. Evans, *The Age of Justinian. The circumstances of Imperial Power*, Λονδίνο/Νέα Υόρκη 2002.
- Faber, «The Visigoths as the Others»: E. Faber, «The Visigoths as the «other»: barbarians, heretics, martyrs», *Historia Antigua* 22 (2009), 287-296.
- Ferrill, *Fall*: A. Ferrill, *The Fall of the Roman Empire. The Military Explanation*, Λονδίνο 1986.
- Fisher, *Between Empires*: G. Fisher, *Between Empires: Arabs, Romans, and Sasanians in Late Antiquity*, Οξφόρδη 2011.
- Friell-Williams, *Theodosius*: G. Friell, S. Williams, *Theodosius. Empire at Bay*, Λονδίνο 1994.
- Froehner, *Les Médaillons*: W. Froehner, *Les médaillons de l'Empire romain: Depuis le règne d'Auguste jusqu'à Priscus Attale*, Παρίσι 1878.
- Fuhrmann, *Policing the Roman Empire*: C. J. Fuhrmann, *Policing the Roman Empire: Soldiers, Administration, and Public Order*, Οξφόρδη 2011.
- Garnsey, «Roman Citizenship»: P. Garnsey, «Roman Citizenship and Roman Law» στο Swain-Edwards, *Approaching Late Antiquity*, 133-155.
- Gascou, *Un codex fiscal*: J. Gascou, *Un codex fiscal Hermopolite (P. Sorb II 69)*, Ατλάντα 1994.
- Gillet, *Barbarian Identity*: A. Gillet, *On Barbarian Identity Critical Approaches to Ethnicity in the Early Middle Ages*, Τερνχάουτ 2002.
- Goffart, *Barbarians and Romans*: W. A. Goffart, *Barbarians and Romans*, Νιου Τζέρσεϊ 1980.
- Goffart, *Barbarian Tides*: W. A. Goffart, *Barbarian Tides: The Migration Age and the Later Roman Empire*, Φιλαδέλφεια 2006.
- Goffart, «Rome»: W. A. Goffart, «Rome, Constantinople and the Barbarians», *AHR* 86/2 (1981), 275-306.
- Goffart, *The Narrators*: W. A. Goffart, *The Narrators of Barbarian History (A.D. 550-800). Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*, Νιου Τζέρσεϊ 1988.
- Goldsworthy, *The Complete Roman Army*: A. Goldsworthy, *The Complete Roman Army*, Λονδίνο 2002.

- Goodchild-Perkins, «The Limes Tripolitanus II»: R. G. Goodchild, B. W. Perkins, «The Limes Tripolitanus II», *JRS* 40 (1950), 30-38.
- Gordon, «Subsidies»: W. C. Gordon, «Subsidies, Hierarchy and Peers: The Awkward Economics of Higher Education.» *JEP*, 13 (1999), 13-36.
- Gračanin, «South Pannonia»: H. Gračanin, «The Huns and South Pannonia», *Byzantinoslavica* 64 (2006), 29-76.
- Grey, «Agri Deserti»: C. Grey, «Revisiting the ‘problem’ of agri deserti in the late Roman empire», *JRA* 20 (2007), 362-376.
- Guarino- Giuffrè, *Sodalitas*: A. Guarino, Giuffrè V., *Sodalitas: Scritti in onore di Antonio Guarino*, τ. 5, Νάπολη 1984.
- Haldon-Brubaker, *Byzantine Iconoclast*: J. F. Haldon, L. Brubaker, *Byzantium in the Iconoclast Era, c. 680-850: A History*, Κέιμπριτζ 2015.
- Haldon-Hugh, «Regional Identities»: J. F. Haldon, N. Hugh , «Regional Identities and Military Power: Byzantium and Islam ca. 600-750» στο Pohl-Gantner-Payne, *Visions of community*, 317-356.
- Haldon, Πολέμοι: J. F. Haldon, *Οι Πόλεμοι του Βυζαντίου, μάχες και εκστρατείες της βυζαντινής εποχής*, μτφρ Μ. Μπλέτας, Αθήνα 2004.
- Haldon, *Praetorians*: J. F. Haldon, *Byzantine Praetorians. An Administrative, Institutional and Social Survey of Opsikion and the Tagmata c. 580-900*, Βόννη 1984.
- Halshall, *Migration*: G. Halshall, *Barbarian migrations and the Roman West, 376-568*, Κέιμπριτζ 2005.
- Härke, «Ethnicity, Race and Migration»: H. Härke, «Ethnicity, “Race” and Migration in Mortuary Archaeology: An Attempt at a Short Answer», *ASSAH* 14, 2007, 12-18.
- Harper, *Slavery*: K. Harper, *Slavery in the Late Roman World, AD 275–425*, Κέιμπριτζ 2011.
- Heather, «Anti-Scythian Tirade»: P. J. Heather, «The Anti-Scythian Tirade of Synesius’ ‘De Regno’», *Phoenix* 42/2 (1988), 152-172.
- Heather, *Fall*: Heather P. J., *Fall of the Roman Empire. A New History of Rome and the Barbarians*, Οξφόρδη 2010.
- Heather, «Foedera»: P. J. Heather, «Foedera and Foederati of the fourth century», στο Noble, *Roman Province*, 252-256.

- Heather, *Goths*: P. J. Heather, *Goths, (People of Europe)*, Οξφόρδη/Μασαχουσέτη 1996.
- Heather, «Goths and Huns»: P. J. Heather, «Goths and Huns, c. 320-425», στο *The Ancient Cambridge History*, 487-507.
- Heather, *Goths and Romans*: P. J. Heather, *Goths and Romans 332-489*, Οξφόρδη 1994.
- Heather-Mathews, *The Goths*: P. J. Heather, Mathews J., *The Goths in the Fourth Century*, Λίβερπουλ, 1991.
- Heather-Moncur, *Politics*: P. J. Heather, D. Moncur, *Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century Select Orations of Themistius Translated with an introduction by Peter Heather and David Moncur*, Λίβερπουλ 2001.
- Heather, «The Crossing of the Danube»: P. J. Heather, «The Crossing of the Danube and the Gothic Conversion», *GRBS* 27/3 (1986), 289-318.
- Herz, «Finances and costs»: P. Herzt, «Finances and Costs of the Roman Army», στο *Erdkamp, A Companion*, 306-322.
- Hickey, *Wine, Wealth*: T. M. Hickey, *Wine, Wealth, and the State in Late Antique Egypt: The House of Apion at Oxyrhynchus*, Καλιφόρνια 2012.
- Hohlfender, *City, town and countryside*: R. L. Hohlfender, *City, town and countryside in the early Byzantine era*, Νέα Υόρκη 1982.
- Hoyland, *Arabia*: R. G. Hoyland, *Arabia and the Arabs. From the Bronze Age to the Coming of Islam (Peoples of the Ancient World)*, Λονδίνο 2001.
- Θεοχαρίδης, *Ιστορία της Μακεδονίας*: Γ. Ι. Θεοχαρίδης, *Ιστορία της Μακεδονίας κατά τους μέσους χρόνους (285-1345)*, Θεσσαλονίκη 1980.
- Ivanišević- Kazanski, «Illyricum du Nord»: V. Ivanišević, M. Kazanski, «Illyricum du Nord et les Barbares à l'époque des Grandes Migrations». *Starinar* LXIV (2014), 131-160.
- Ivanišević- Kazanski, *The Pontic-Danubian Realm*: V. Ivanišević, M. Kazanski, *The Pontic-Danubian Realm in the Period of the Great Migration*, Παρίσι-Βελγιάδι 2012.
- Ivanišević, «The Danubian limes»: V. Ivanišević, «The Danubian Limes of the Diocese of Dacia in the 5th Century, Romania Gothica II», στο *Vida, Romania Gothica*, 653-665.
- Janin, *Constantinople Byzantine*: R. Janin, *Constantinople byzantine: développement urbain et répertoire topographique*, Παρίσι 1964.

- Jiřík-Pinar-Vávra, «Raiders, federates»: J. Jiřík, J. G. Pinar, J. Vávra, «Raiders, federates and settlers: parallel processes and direct contacts between Bohemia and the Western Mediterranean (Late 4th-early 6th Century)», στο Boube-Corrochano-Hernandez, *Du Royaume Goth au midi Merovingien*, 415-448.
- Jones, *Empire*: A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire 284- 602. A Social, Economic and Administrative Survey*, τ. I-III, Οξφόρδη 1964.
- Kaegi, *Byzantine military unrest*: W. E. Kaegi, *Byzantine Military Unrest, 471- 843: an Interpretation*, Άμστερνταμ 1981.
- Kaldellis, *Procopius of Caesarea*: A. Kaldellis, *Procopius of Caesarea: Tyranny, History, and Philosophy at the End of Antiquity*, Πενσυλβάνια 2004.
- Kaliff- Munkhammar-Centerwall, *Wulfila*: A. Kaliff, L. Munkhammar, U. Centerwall, *Wulfila 311–2011, International Symposium Uppsala University June 15–18, 2011*, Ουψάλα 2013.
- Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί*: I. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί της Βυζαντινής Ιστορίας*, Θεσσαλονίκη 1987.
- Καρδάρας, *Η Μεθόριος*: Γ. Θ. Καρδάρας, *Η μεθόριος του Δούναβη και ο κόσμος της στην εποχή της μετανάστευσης των λαών (4ος-7ος αιώνας)*, Αθήνα 2008.
- Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί*: Α. Δ. Καρπόζηλος, *Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι (πρώτος τόμος) 4ος-7ος αιώνας*, Αθήνα 1997.
- Kazanski, *Les Goths*: M. Kazanski, *Les Goths (Ier-VIIe s. ap. J.C.)*. Παρίσι 1991.
- Kazanski, «Radaigaise»: M. Kazanski, «Radaigaise et la fin de la civilisation de Černjahov», στο *Pontic Danubian Realm*, 381-403.
- Kennedy, «Justinianic Plague»: H. N. Kennedy, «Justinianic Plague in Syria and the Archaeological Evidence», στο Little, *Plague*, σελ. 87-95.
- Kim, *The Huns*: H. J. Kim, *The Huns (Peoples of the Ancient World)*, Λονδίνο 2015.
- Κovács, «Notes on ‘Pannonian’ foederati»: P. Κovács, «Notes on ‘Pannonian’ foederati», στο Wolff -Faure, *Les auxiliaires de l’armée*, 575-602.
- Kulikowski, «Constantine and the northern barbarians»: M. Kulikowski, «Constantine and the northern barbarians», στο Lenski, *Age of Constantine*, 347-376.
- Kulikowski, *Gothic Wars*: M. Kulikowski, *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric (Key Conflicts of Classical Antiquity)*, Κέμπριτζ 2006.
- Kulikowski, «Nation Versus Army»: M. Kulikowski, «Nation versus Army: A necessary contrast?» στο Gillet, *On Barbarian Identity*, 69-84.

- Kulikowski, *Roman Spain*: M. Kulikowski, *Late Roman Spain and Its Cities, Ancient Society and History*, Βαλτιμόρη 2004.
- Lee, *Information*: A. D. Lee, *Information and Frontiers. Roman Foreign Relations in Late Antiquity*, Κέμπριτζ 1993.
- Lee, *War*: A. D. Lee, *War in Late Antiquity*, Μασσαχουσέτη 2007.
- Lee, «Warfare and State»: A. D. Lee, «Warfare and the state», στο Sabin-Wees-Witby, *The Cambridge History*, 379-423.
- Lefebvre, *Recueil des inscriptions*: G. Lefebvre, *Recueil des inscriptions grecques-chrétiennes d’Egypte*, Κάιρο 1907.
- Lemerle «Invasions»: P. Lemerle, «Invasions et migrations dans les Balkans depuis la fin de l’époque romaine jusqu’au VIIIe siècle» *RH* 211 (1954), 265-308.
- Lenski, *Age of Constantine*: N. Lenski, *The Cambridge Companion to the Age of Constantine*, Κέμπριτζ 2007.
- Lenski, *Failure*: N. Lenski, *Failure of Empire. Valens and the Roman State in the Fourth Century A.D.*, Μπέρκλεϊ 2002.
- Lenski, «Initium mali Romano imperio»: N. Lenski, «Initium mali Romano imperio: Contemporary Reactions to the Battle of Adrianople». *TPAPA* 127 (1997), 129-168.
- Lesky, *Ιστορία*: A. Lesky, *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας*, μτφρ. Α. Γ. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη 2006⁵.
- Lewis-Reinhold, *Roman Civilization*: N. Lewis, M. Reinhold, *Roman Civilization: Selected Readings*, τ. 2: *The Empire*, Κολούμπια 1990.
- Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*: J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops, Army, Church, and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*, Οξφόρδη 1992.
- Liebeschuetz, *East and West in Late Antiquity*: J. H. W. G. Liebeschuetz, *East and West in Late Antiquity Invasion, Settlement, Ethnogenesis and Conflicts of Religion*, Λάιντεν 2015.
- Liebeschuetz, «Habitus barbarous»: J. H. W. G. Liebeschuetz, «Habitus Barbarus: Did Barbarians Look Different From Romans?», στο Liebeschuetz, *East and West in Late Antiquity*, 151-166.
- Liebeschuetz-Hill, *Ambrose*: J. H. W. G. Liebeschuetz, C. Hill, *Ambrose of Milan Political Letters and Speeches*, Λίβερπουλ 2010.

- Little, *Plague*: L. K. Little, *Plague and the End of Antiquity. The Pandemic of 541-750*, Νέα Υόρκη 2006.
- Little-Rosenwein, *Debating the Middle Ages*: L. K. Little, Rosenwein B. H., *Debating the Middle Ages: Issues and Readings*, Οξφόρδη 1998.
- Λουγγης, *Ιουστινιανός*: Τ. Κ. Λούγγης, *Ιουστινιανός Πέτρος Σαββάτιος. Κοινωνία, Πολιτική και Ιδεολογία τον 6ο αιώνα μ.Χ.*, Θεσσαλονίκη 2005.
- Λούγγης, «Στρατός»: Τ. Κ. Λούγγης, «Ο Πρωτοβυζαντινός στρατός», στο *Βυζαντινά στρατεύματα*, 35-159.
- Maas, *Age of Justinian*: M. Maas, *The Cambridge Companion to the Age of Justinian*, Νέα Υόρκη 2005.
- MacMullen, *Constantine*: R. Macmullen, *Constantine*, Λονδίνο 2014.
- MacMullen, *Corruption*: R. MacMullen, *Corruption and the Decline of Rome*, Λονδίνο 1988.
- Macmullen, *Soldier and Civilian*: R. Macmullen, *Soldier and Civilian in the Later Roman Empire*, Χάρβαρντ 1963.
- Μάκρη, «Η εγκατάσταση των Γότθων»: Ε. Μάκρη, «Το αρχαιολογικό εύρημα ως ιστορικό τεκμήριο. Η εγκατάσταση των Γότθων στην πεδιάδα της κεντρικής Μακεδονίας και η ίδρυση του επισκοπικού συγκροτήματος στις Λουλουδιές», *ΔΧΑΕ* 34 (2013), 1-10.
- Mallan- Davenport, «Dexippus»: C. Mallan, C. Davenport, «Dexippus and the Gothic Invasions: Interpreting the New Vienna Fragment (Codex Vindobonensis Hist. gr. 73, ff. 192v–193r)», *JRS* 105 (2015), 203-226.
- Mango-Scott, *The Chronicle*: C. Mango, R. Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD 284–813*, Οξφόρδη 1997.
- Maspero, *Organisation militaire*: J. Maspero, *L'organisation militaire de l'Égypte byzantine*, Νέα Υόρκη 1974.
- Mathews, *Western Aristocracies*: J. Mathews, *Western Aristocracies and Imperial Court, A.D. 364-425*, Οξφόρδη 1975.
- Mathisen, «Barbarian Arian»: R. W. Mathisen, «Barbarian 'Arian' Clergy, Church Organization, and Church Practices», στο Berndt- Steinacher, *Arianism*, 145-192.

- Mathisen, «Barbarian Bishops»: R. W. Mathisen, «Barbarian Bishops and the Churches" in barbaricis gentibus" during Late Antiquity», *Speculum*, 72, αρ. 3 (1997), 664-697.
- Mathisen, «Emigrants»: R. W. Mathisen, «Emigrants, Exiles, and Survivors: Aristocratic Options in Visigothic Aquitania», *Phoenix* 38, αρ. 2 (1984), 159-170.
- Mathisen, «Peregrini»: R. W. Mathisen, «Peregrini, Barbari, and Cives Romani: Concepts of Citizenship and the Legal Identity of Barbarians in the Later Roman Empire», *AHR* 111/4 (2006), 1011- 1040.
- Mathisen, «Provinciales»: R. W. Mathisen, «Provinciales, Gentiles, and Marriages between Romans and Barbarians in the Late Roman Empire», *JRS* 99 (2009), 140-155.
- Mathisen-Shanzer, *Romans Barbarians*: R. W. Mathisen, D. Shanzer, *Romans, barbarians, and the transformation of the Roman world: cultural interaction and the creation of identity in late antiquity*, Φάρναμ 2011.
- Mathisen-Shanzer, *Society and Culture*: R. W. Mathisen, D. Shanzer, *Society and Culture in Late Antique Gaul Revisiting the Sources*, Λονδίνο 2017.
- Mathisen-Sivan, *Late antiquity*: R. W. Mathisen, H. Sivan, *Shifting Frontiers in Late Antiquity*, Οξφόρδη 1996.
- McLaughlin, «Bringing the Cultural Divide»: J. McLaughlin, «Bridging the Cultural Divide: Libanius, Ellebichus, and Letters to ‘Barbarian’ Generals», *JLA* 7.2 (2014), 253-279.
- McMahon, *The foederati, the phoederati*: L. McMahon, *The Foederati, the Phoideratoi, and the Symmachoi of the Late Antique East (ca. A.D. 400-650)*, Διπλωματική εργασία του τμήματος Κλασικών και Θρησκευτικών Σπουδών στο πανεπιστήμιο της Οττάβα, Καναδάς 2014.
- Messis-Papaioannou, «Histoires gothiques»: C. Messis, S. Papaioannou, «Histoires ‘gothiques’ à Byzance Le saint, le soldat et le Miracle d’Euphémie et du Goth (BHG 739)», *DOP* 67 (2013), 15-47.
- Milev, «Wulfila’s Cultural Heritage»: R. Milev, «Wulfila’s Cultural Heritage in Bulgaria and the Eastern Orthodox Tradition», στο Kaliff- Munkhammar-Centerwall, *Wulfila*, 125-136.
- Mócsy, *Moesia*: A. Mócsy, *Pannonia and Upper Moesia. A History of the Middle Danube Provinces of the Roman Empire*, Λονδίνο 2013.

- Mooney, *Gothic Settlement*: S. Mooney, *Fourth-Century Gothic Settlement and the Late Roman Economy*, Καναδάς 2018.
- Morrisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος*: C. Morisson, *Ο Βυζαντινός Κόσμος, τ. Ι: Η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (330-641)*, μτφρ. Α. Καραστάθη, Αθήνα 2007.
- Musset, *Invasions*: L. Musset, *The Germanic Invasions. The Making of Europe AD 400-600*, μτφρ. E. James, C. James, Λονδίνο 1975.
- Nicasie, *Twilight*: M. J. Nicasie, *Twilight of Empire. The Roman Army from the Reign of Diocletian until the Battle of Adrianople, (Dutch Monographs on Ancient History and Archaeology XIX)*, Άμστερνταμ 1998.
- Nixon-Rodgers, *In Praise of Later Roman Emperors*: M. S. Rodgers, C. E. V. Nixon, *In Praise of Later Roman Emperors: The Panegyrici Latini*, Καλιφόρνια 1994.
- Noble, *Roman Province*: T. Noble, *From Roman Province to Medieval Kingdoms*, Λονδίνο/ Νέα Υόρκη 2006.
- O'Flynn, *Generalissimos*: J. M. O'Flynn, *Generalissimos of the Western Roman Empire*, Καλιφόρνια 1983.
- Omissi, *Emperors and Usurpers*: A. Omissi, *Emperors and Usurpers in the Later Roman Empire. Civil War, Panegyric, and the Construction of Legitimacy*, Οξφόρδη 2018.
- Palme, «The Imperial Presence»: B. Palme, «The Imperial Presence: Government and Army,» στο *Bagnall, Egypt*, 244–270.
- Parker, *History*: H. M. D. Parker, *The History of the Roman World. From A.D. 138 to 337*, Λονδίνο 1958.
- Patoura, «Influences culturelles»: S. Patoura, «Influence culturelles du Bas-Empire sur les peuples du Danube aux Ives-Ves siècles», στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 147-155.
- Patoura, «Le rôle historique»: S. Patoura, « Le rôle historique des Balkans dans le processus de la chute de l'Empire romain d'Occident: le cas des chefs goths Alaric et Théodoric, » στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 129-136.
- Πατούρα-Σπανού, «Βιοτεχνική παραγωγή»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Βιοτεχνική παραγωγή και συναλλαγές στις ελληνικές αποικίες του Ευξείνου Πόντου (4ος - 6ος αι.)» (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών/Κέντρο Βυζαντινών Σπουδών), Αθήνα 1989 , 279-290.

- Πατούρα-Σπανού, Χριστιανισμός: Σ. Πατούρα-Σπανού, Χριστιανισμός και παγκοσμιότητα στο πρώιμο Βυζάντιο: από τη θεωρία στην πράξη, (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών/Κέντρο Βυζαντινών Σπουδών, Μονογραφίες 10), Αθήνα 2008.
- Πατούρα-Σπανού, «Εμπόριο»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Εμπόριο και συναλλαγές στη δουναβική μεθόριο: η Αυτοκρατορία και οι «βάρβαροι», στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 195-221.
- Πατούρα-Σπανού, «Η εγκατάσταση»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Η επίσημη εγκατάσταση των Γότθων στη Θράκη και οι αντιδράσεις εκπροσώπων της βυζαντινής κοινωνίας», στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 83-103.
- Πατούρα-Σπανού, «Η επανάσταση του Βιταλιανού»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Η επανάσταση του Βιταλιανού της Θράκης και οι πολιτικοί ελιγμοί του Αναστασίου», στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 181-193.
- Πατούρα-Σπανού, «Η πτώση του limes»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Οι επιδρομές των βαρβάρων στο Ιλλυρικό και τη Θράκη και η πτώση του limes: ιστορικό περίγραμμα», στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 31-66.
- Πατούρα-Σπανού, «Ιεράρχες»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Ιεραπόστολοι και ιεράρχες στις όχθες του Δούναβη (4ος αι.)», στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 67-82.
- Πατούρα-Σπανού, «Οι βυζαντινοαβαρικές διενέξεις»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Οι βυζαντινοαβαρικές διενέξεις και η μεθόριος του Δούναβη, 558-626 (Γεώργιος Καρδάρας), στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 237-266.
- Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάρικου»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Οι περιπλανήσεις του Αλάρικου στη Βαλκανική (395-401) και η απαρχή του ανταγωνισμού Ανατολής και Δύσης», στο Καρδάρας, *Η Μεθόριος*, 105-127.
- Πατούρα-Σπανού, «Συμβολή»: Σ. Πατούρα-Σπανού, «Συμβολή στην Ιστορία των Βόρειων επαρχιών της αυτοκρατορίας (4ος - 6ος αι.). Φιλολογικές πηγές, *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 6 (1985), 315-351.
- Πέρκινς, *Η πτώση της Ρώμης*: Μ. Ο. Πέρκινς, *Η πτώση της Ρώμης και το τέλος του πολιτισμού*, μτφρ. Θ. Γιαννόπουλος, Ο. Χειμωνίδου, Θεσσαλονίκη 2006.
- Pharr, *The Theodosian Code*: C. Pharr, *The Theodosian Code and Novels and the Sirmundian Constitution. A Translation with Commentary, Glossary, and Bibliography*, τ. 1-2, Πρίνστον 1952.

- Piganiol, *L'Empire chrétien*: A. Piganiol, *L'empire chrétien (325-395)*, Παρίσι 1947, 2η ανατ. έκδ. A. Chastagnol, Παρίσι 1972.
- Pohl, «Barbarian Kingdoms»: W. Pohl, «Justinian and Barbarian Kingdoms», στο Maas, *Age of Justinian*, 448- 476.
- Pohl, «Conceptions of Ehtnicity»: W. Pohl, «Conceptions of Ethnicity in Early Medieval Studies», στο Little-Rosenwein, *Debating the Middle Ages*, 15-24.
- Pohl- Gantner-Payne, *Visions*: W. Pohl, C. Gantner, R. Payne, *Visions of Community in the Post-Roman World: The West, Byzantium and the Islamic World, 300–1100*, Φάρναμ 2012, 317-356.
- Pohl, *Strategies of Dinstinction*: W. Pohl, *Strategies of Distinction: The Construction of Ethnic Communities, 300-800*, Λάιντεν, Βοστώνη και Κολωνία 1998.
- Pohl, «Telling the Differences»: W. Pohl, «Telling the Differences, Signs of ethnic idendity», στο Pohl, *Strategies of Dinstinction*, 17-70.
- Potter, *Empire*: D. S. Potter, *The Empire at Bay A.D. 180-395*, Λονδίνο/Νέα Υόρκη 2004.
- Poulter, «Goths on the Danube»: A. Poulter, «Goths on the Lower Danube: Their Impact upon and behind the Frontier», *AnTard* 21 (2013), 31-44.
- Poulter, «Invisible Goths»: A. Poulter, «Invisible Goths within and beyond the Roman Empire», *BICS* 50 (2007), 169–182.
- Poulter, *Nicopolis ad Istrum*: A. Poulter, *Nicopolis ad Istrum: A Roman, Late Roman and Early Byzantine City (JRS Μονογραφία 8)*, Λονδίνο 1995.
- Rémondon, *Crise*: R. Rémondon, *La crise de l'empire romain de Marc Aurèle à Anastase*, Παρίσι 1970.
- Rémondon, «Problèmes militaires en Egypte»: R. Rémondon, «Problèmes Militaires en Égypte et dans l'Empire a la fin du Ive siècle», *RH* 213 (1955), 21-38.
- Rostovtzeff, *Rome*: C. Rostovtzeff, *History of Rome, from 753 B.C. to A. D. 410*, Λονδίνο 1935.
- Rostovtzeff, *Social and Economic History*: C. Rostovtzeff, *The social and economic history of the Roman Empire*, τ. 1-2, Οξφόρδη 19982.
- Sabin-Wees-Witby, *The Cambridge History*: P. Sabin, H. van Wees, M. Whitby, *The Cambridge History of Greek and Roman Warfare, Volume II, From the Late Republic to the Late Empire*, Κέμπριτζ 2007.

- Sansaridou- Hendrickx, *Graeco-Africana et Afro-Byzantina*: H. T. Sansaridou, B. Hendrickx, *Graeco-Africana et Afro-Byzantina. Proceedings of the international conference on Graeco-African and Afro-Byzantine studies at the University of Johannesburg (27 October - 1 November 2014)*, Γιοχάνεσμπουργκ.
- Σαραντίδης, «Η βυζαντινή πολιτική»: I. Σαραντίδης, «Η βυζαντινή πολιτική της ενσωμάτωσης ξένων λαών στη χερσόνησο του Αίμου (450-491): προτάσεις ερμηνείας των αυτοκρατορικών πολιτικών στόχων», *Βυζαντιακά* 33 (2016), 37-54.
- Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων*: I. Σαραντίδης, *Η είσοδος των ξένων στο στρατό της πρώιμης βυζαντινής περιόδου (324-565) και οι επιπτώσεις στη βυζαντινή Πολιτεία (κράτος, πολιτικό γίγνεσθαι, εικόνα του άλλου)*, Διπλωματική εργασία ΑΠΘ, Τομέας Αρχαίας Ελληνικής, Ρωμαϊκής, Βυζαντινής και Μεσαιωνικής Ιστορίας, Θεσσαλονίκη 2015.
- Sarantis, «Eastern Roman management»: A. Sarantis, «East Roman management of barbarians tribes in the Lower-Middle Danube frontier zones, A.D. 332-610», στο Tamaska-Syrbe-Burgaski-Ivanišević, *Grenzübergänge*, 41-66.
- Sarris, *Economy and Society*: P. Sarris, *Economy and Society in the Age of Justinian*, Κέιμπριτζ 2006.
- Sartre, *Trois Études*: M. Sartre, *Trois Études sur l'Arabie Romaine et Byzantine*, Βρυξέλλες 1982.
- Schwarcz, «Visigothic Settlement»: A. Schwarcz, «The Visigothic Settlement in Aquitania: Chronology and Archaeology», Mathisen- Shanzer, *Society and Culture in Late Antique*, 15-28.
- Shahid, *BAFIC*: I. Shahid, *Byzantium and Arabs in the Fifth Century*, Ουάσινγκτον 1989.
- Shahid, *BAFOC*: I. Shahid, *Byzantium and Arabs in the Fourth Century*, Ουάσινγκτον 1984.
- Sivan, «Foederati»: H. S. Sivan, «On Foederati, Hospitalitas and the Settlement of the Visigoths in AD 418.» *AJP*. 108, αρ. 4 (1987), 759-772.
- Sivan, «Why Not Marry a Barbarian»: H. S. Sivan, «Why Not Marry a Barbarian? Marital Frontiers in Late Antiquity (The Example of *CTh* 3.14.1)», στο Mathisen-Sivan, *Late antiquity*, 136-145.

- Snee, «Gregory Nazianzen's Gregory Nazianzen's Anastasia Church»: R. Snee, «Gregory Nazianen's Anastasia church: arianism, the goths, and hagiography», *DOP* 52 (1998), 157-187.
- Southern- Dixon, *Army*: P. Southern, K. R. Dixon, *The Late Roman Army*, Ντου Χάβεν/Λονδίνο 1996.
- Špehar, «The Danubian limes»: P. N. Špehar, «Danubian limes between Lederata and Aquae during the Migration period», στο Ivanišević-Kazanski: *The Pontic-Danubian Realm*, 35-56.
- Speidel, «A Latin Gravestone of AD 390»: M. P. Speidel, «A latin gravestone of A.D. 390 from Sebaste, Phrygia», *Roman Army Studies*, 1, 1984, 381-394.
- Speidel, «The Slaughter»: M. P. Speidel, «The Slaughter of Gothic Hostages after Adrianople», *Hermes* 126. Bd., H. 4 (1998), 503-506.
- Stanev, «Observations»: A. Stanev, «Observations on the Barbaric Presence in the Province of Moesia Secunda in Late Antiquity», *Studia academica Šumenensia* 1 (2014), 65-86.
- Stathakopoulos, «Plague»: D. Stathakopoulos, «Crime and Punishment: The Plague in Byzantine Empire», στο Little, *Plague*, σελ. 541-749.
- Stein, *Histoire*: E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, τ. I.I, τ. II, Παρίσι 1959, 1949, ανατ. Άμστερνταμ 1968.
- Stewart, *Masculinity*: M. E. Stewart, *Romans and Barbarians: Some Links between Ethnicity and Masculinity in Greek and Roman literature*, Κουίνσλαντ 2009.
- Stewart, «The Soldier's Life»: M. E. Stewart, «The Soldier's Life: Martial Virtues and Hegemonic Masculinity in the Early Byzantine Empire», *Βυζαντινά Σύμμεικτα* 26 (2016), 11-44.
- Storin, *Gregory of Nazianzus's letter*: B. K. Storin, *Gregory of Nazianzus's letter collection: the complete translation. Christianity in late antiquity*, Καλιφόρνια, 2019.
- Svetlana, «The Gothic Alphabet»: L. Svetlana, «The Gothic Alphabet of Bishop Wulfila and the Cyrillic Alphabet Culture», στο Kaliff-Munkhammar-Centerwall, *Wulfila*, 137-144.
- Swain-Edwards, *Approaching Late Antiquity*: S. Swain, M. Edwards, *Approaching Late Antiquity: The Transformation from Early to Late Empire*, Οξφόρδη 2006.

- Tamaska-Syrbe-Burgaski-Ivanišević, *Grenzübergänge*: O. Tamáska, D. Syrbe, I. Bugarski, V. Ivanišević, *Grenzübergänge: spätrömisch, frühchristlich, frühbyzantinisch als Kategorien der historisch-archäologischen Forschung an der mittleren Donau. Akten des 27. Internationalen Symposiums der Grundprobleme der Frühgeschichtlichen Entwicklung im Mittleren Donaauraum, Ruma, 4.-7.11.2015*, Ρεμσσαλντεν 2016.
- The Cambridge Ancient History*: A. Cameron, P. Garnsey, *The Cambridge Ancient History*, τ. XIII, The Late Empire, A.D. 337-425, Κέιμπριτζ 2008.
- Thomas, *Private Religious*: J. P. Thomas, *Private Religious Foundations in the Byzantine Empire*, Νταμπάρτον 1988.
- Thompson, *Barbarians*: E. A. Thompson, *Barbarians and Romans. The Decline of the Western Empire*. Γουινσκόνσιν 1982.
- Thompson, *Christianity*: E. A. Thompson, *Christianity and the Northern Barbarians*, Νότιγγαμ 1957.
- Thompson, «Settlement»: E. A. Thompson, «The Settlement of the Barbarians in Southern Gaul», *JRS* 46 (1956), 65-75
- Thompson, «Visigoths»: E. A. Thompson, «The Visigoths from Fritigern to Euric», *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 12/1 (1963), 105-126.
- Thomson W., «The Armenia»: R. W. Thomson, «The Armenia in the Fifth and Sixth Century», στο: *The Cambridge Ancient History*, 662-677.
- Todd, *Early Germans*: M. Todd, *The Early Germans*, Οξφόρδη 2004².
- Tomlin, *Army of the Late Roman Empire*: R. Tomlin, *Army of the Late Roman Empire*, Κέιμπριτζ 2001.
- Török, *Between, Two Worlds*: L. Török, *Between Two Worlds: The Frontier Region Between Ancient Nubia and Egypt 3700 BC - 500 Ad*, Λάιντεν 2008.
- Underwood, «When the Goths were in Egypt»: N. Underwood, «When the Goths Were in Egypt: A Gothic Bible Fragment and Barbarian Settlement in Sixth-Century Egypt», *Viator* 45 (2014), 25–38.
- Updegraff, *The Blemmyes*: R. T. Updegraff, *A Study of the Blemmyes*, Μπράντλαϊς 1978.
- Vagalinski, *Burnished pottery*: L. F. Vagalinski, *Burnished pottery from the first century to the beginning of the seventh century AD from the region south of the lower Danube*, Σόφια 2002.
- Vedran «The last legions»: B. Vedran, «The last legions: The barbarization of military identity in the Late Roman West», *UDK* 355. 11 (37), 22-42.

- Velkov, *Cities*: V. Velkov, *Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity*, (*Studies and Materials*), Άμστερνταμ 1977.
- Velkov, *Thrace*: V. Velkov, *The Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity*, Καλιφόρνια 1977.
- Vida, *Romania Gothica*: T. Vida, *Romania Gothica II, The Frontier World Romans, Barbarians and Military Culture*, Βουδαπέστη 2015.
- Wijnendaele, «Alaric, Constantine»: J. W. P. Wijnendaele, «Alaric, Constantine III, and the downfall of Stilicho», *JAH* 6 (2) (2018), 260–277.
- Wijnendaele, «Sarus the Goth»: J. W. P. Wijnendaele J. W. P., «Sarus the Goth: from imperial commander to warlord», *EME* 27 (2019), 469–493.
- Wijnendaele, «Stilicho, Radagaisus»: J. W. P. Wijnendaele, «Stilicho, Radagaisus, and the so-called 'Battle of Faesulae'» *JLA* 9 (2016), 267-284.
- Wijnendaele, «Wardordism»: J. W. P. Wijnendaele, «Warlordism and the Disintegration of the Western Roman Army», στο Armstrong, *Circum Mare*, 196–197.
- Williams-Friell, *The Rome That Did Not Fall*: S. Williams, G. Friell, *The Rome that Did Not Fall: The Survival of the East in the Fifth Century*, Λονδίνο 1988.
- Wolff- Faure, *Les auxiliaires de l'armée*: C. Wolff, P. Faure, *Les auxiliaires de l'armée romaine. Des alliés aux fédérés*, Λυών 2016.
- Wolfram, *Germanic People*: H. Wolfram, *The Roman Empire and Its Germanic Peoples*, Καλιφόρνια 1997.
- Wolfram, *Goths*: H. Wolfram, *History of the Goths*, Καλιφόρνια 1980.
- Wolfram, «Vulfila pontifex»: H. Wolfram, «Vulfila pontifex ipseque primas Gothorum minorum», στο Kaliff- Munkhammar- Centerwall, *Wulfila*, 25-32.
- Wroth, *Catalogue of the Coins*: W. W. Wroth, *Catalogue of the Coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards: And of the Empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in the British Museum*, Πώμη 2002.
- Zacharopoulou, «The Emergence of the State»: E. Zacharopoulou, «The Emergence of the State of Nobadia and the Byzantine Policy», στο Sansaridou- Hendrickx, *Graeco-Africana et Afro-Byzantina*, 231-249.
- Zahariade, *Scythia Minor*: M. Zahariade, *Scythia Minor: A History of a Later Roman Province (284-681)*, Μίτσιγκαν 2006.

Zaimova, «Byzance»: T. V. Zaimova, «Byzance, l'Europe occidentale et les peuples balkaniques. Quelques traits de leur optique réciproque», *Etudes balkaniques* 3 (1993), 25-29.

Zeiller, *Les origines chrétiennes*: J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire Romain*, Παρίσι 1918.

Zuckerman, «Cappadocian Father»: C. Zuckerman, «Cappadocian Fathers and the Goths», *TM* XI (1991), 473-486.

Zuckerman, «The Hapless Recruit»: C. Zuckerman, «The Hapless Recruit Psois and the Mighty Anchorite, Apa John», *BASP* 32 (1995), 183-194.